

JCAS
JOURNAL OF
CONTEMPORARY
ADMINISTRATIVE
SCIENCES

ÇYBD
ÇAĞDAŞ YÖNETİM
BİLİMLERİ DERGİSİ

ISSN:2564-7490

Eğitim Yöneticileri ve Uzmanları Derneği

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cybd>

Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi ÇYBD

Journal of Contemporary Administrative Science JCAS

Cilt 11, Sayı 1, NİSAN 2024, ISSN 2564-7490

Vol. 11, Issue 1, APRIL 2024, ISSN 2564-7490

EYUDER Adına Dergi Yöneticisi
Dr. Öğrt. Üyesi Adem ÇİLEK

Journal Manager on Behalf of the EYUDER
Asst. Prof. Dr. Adem ÇİLEK

Editör

Prof. Dr. Emine BABAOĞLAN Yozgat Bozok Ün.

Editor in Chief

Prof. Dr. Emine BABAOĞLAN Yozgat Bozok Un.

Editör Yardımcısı

Dr. Mehtap NAİLLİOĞLU KAYMAK MEB

Assitant Editor

Dr. Mehtap NAİLLİOĞLU KAYMAK MoNE

Alan Editörleri

Section Editors

Eğitim Yönetimi

Prof. Dr. Emine BABAOĞLAN Yozgat Bozok Ün.

Educational Administration

Prof. Dr. Emine BABAOĞLAN Yozgat Bozok Un.

Prof. Dr. Nurhayat ÇELEBİ Karabük Ün.

Prof. Dr. Nurhayat ÇELEBİ Karabük Un.

Prof. Dr. Sevilay ŞAHİN Gaziantep Ün.

Prof. Dr. Sevilay ŞAHİN Gaziantep Un.

Doç. Dr. Metin ÖZKAN Gaziantep Ün.

Assoc. Prof. Dr. Metin ÖZKAN Gaziantep Un.

Doç. Dr. Berna YÜNER Yozgat Bozok Ün.

Assoc. Prof. Dr. Berna YÜNER Yozgat Bozok Un.

Dr. Mehtap NAİLLİOĞLU KAYMAK MEB

Dr. Mehtap NAİLLİOĞLU KAYMAK MoNE

Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme

Assessment and Evaluation in Education

Doç. Dr. Yeşim ÖZER ÖZKAN Gaziantep Ün.

Assoc. Prof. Dr. Yeşim ÖZER ÖZKAN Gaziantep Un.

Doç. Dr. Özlem Yeşim ÖZBEK Çankırı Karatekin Ün.

Assoc. Prof. Dr. Özlem Yeşim ÖZBEK Çankırı Karatekin Un.

Dr. Öğr. Üyesi Gözde SIRGANCI Yozgat Bozok Ün.

Asst. Prof. Dr. Gözde SIRGANCI Yozgat Bozok Un.

Fen Bilgisi Eğitimi

Science Education

Doç. Dr. Fatma YAMAN Yozgat Bozok Ün.

Assoc. Prof. Dr. Fatma YAMAN Yozgat Bozok Un.

Dr. Öğr. Üyesi Duygu METİN PETEN Ege Ün.

Asst. Prof. Dr. Duygu METİN PETEN Ege Un.

Okul Öncesi Eğitimi

Preschool Education

Doç. Dr. Vuslat OĞUZ ATICI Mersin Ün.

Assoc. Prof. Dr. Vuslat OĞUZ ATICI Mersin Un.

Dr. Öğr. Üyesi İpek ÖZBAY Yozgat Bozok Ün.

Asst. Prof. Dr. İpek ÖZBAY Yozgat Bozok Un.

Spor Bilimleri

Sports Science

Prof. Dr. Fatma ÇELİK KAYAPINAR İzmir Demokrasi Ün.

Prof. Dr. Fatma ÇELİK KAYAPINAR İzmir Demokrasi Un.

Sınıf Eğitimi

Classroom Education

Doç. Dr. Behsat SAVAŞ İzmir Demokrasi Ün.

Assoc. Prof. Dr. Behsat SAVAŞ İzmir Demokrasi Un.

Türkçe Eğitimi

Turkish Education

Dr. Öğr. Üyesi Yağmur Özge UĞURELLİ Yozgat B. Ün.

Asst. Prof. Dr. Yağmur Özge UĞURELLİ Yozgat Bozok Un.

Türkçe Dil Editörü

Turkish Language Editor

Dr. Öğr. Üyesi Yağmur Özge UĞURELLİ Yozgat B. Ün.

Asst. Prof. Dr. Yağmur Özge UĞURELLİ Yozgat Bozok Un.

İngilizce Dil Editörü

English Language Editor

Doç. Dr. Berna YÜNER Yozgat Bozok Ün.

Assoc. Prof. Dr. Berna YÜNER Yozgat Bozok Un.

Mizanpaj Editörü

Layout Editor

Dr. Mehtap NAİLLİOĞLU KAYMAK MEB

Dr. Mehtap NAİLLİOĞLU KAYMAK MoNE

Dr. Öğr. Üyesi Emine DOĞAN Kahramanmaraş Sütçü
İmam Ün.

Asst. Prof. Dr. Emine DOĞAN Kahramanmaraş Sütçü
İmam Un.

Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi
ÇYBD

Cilt 11, Sayı 1, NİSAN 2024, ISSN 2564-7490

Journal of Contemporary Administrative Science
JCAS

Vol.11, Issue 1, APRIL 2024, ISSN 2564-7490

Bu dergi **Türk Eğitim İndeksi, SOBIAD** ve **Google Akademik** veri tabanında yer almaktadır.

This journal takes place at **Turkish Education Index SOBIAD**, and **Google Scholar** data base.

Bu dergi 2014 yılından itibaren yılda iki sayı olarak yayınlanan hakemli ve uluslararası bir dergidir.

This journal is a peer-reviewed and international journal published twice a year since 2014.

Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet ÜSTÜN, Amasya Un.

Assoc. Prof. Dr. Alparslan GÖZLER, Erciyes Un.

Prof. Dr. Ayhan AYDIN, Osmangazi Un.

Assoc. Prof. Dr. Aygun KHALILKIZI, Baku State Un., Azerbaijan

Asst. Prof. Dr. Ayşe KAZANCI TINMAZ, Ondokuz Mayıs Un.

Assoc. Prof. Dr. Charles LOWERY, The Virginia Tech College of Liberal Arts and Human Sciences, USA

Prof. Dr. Elife DOĞAN KILIÇ, İstanbul Un.

Assoc. Prof. Dr. Elisabed BZHALAVA, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Asst. Prof. Dr. Emine DOĞAN, Kahramanmaraş Sütçü İmam Un.

Asst. Prof. Dr. Fatih Mutlu ÖZBİLEN, Çanakkale Onsekiz Mart Un.

Prof. Dr. Feyzi ULUĞ, Gazi Un.

Asst. Prof. Dr. Hatice TURAN BORA, Başkent Un.

Assoc. Prof. Dr. Hüseyin ERGEN, Mersin Un.

Assoc. Prof. Dr. Kamil YILDIRIM, Aksaray Un.

Prof. Dr. Kemal KAYIKÇI, Akdeniz Un.

Assoc. Prof. Dr. Mohammed ALGHAMDI, Albaha Un., Saudi Arabia

Prof. Dr. Nezahat GÜÇLÜ, Yozgat Bozok Un.

Prof. Dr. Nurhayat ÇELEBİ, Karabük Un.

Prof. Dr. Nuri BALOĞLU Ahi, Evran Un.

Prof. Dr. Peter LITCHKA Loyola Un., USA

Prof. Dr. Quintin ROBINSON Santa Clara Un., USA

Prof. Dr. Sadegül AKBABA ALTUN, Başkent Un.

Prof. Dr. Sevilay ŞAHİN, Gaziantep Un.

Prof. Dr. Shabanov Djumali KAZİMOVİCH, Uzbekistan Tashkent State University, Uzbekistan

Prof. Dr. Songül ALTINIŞIK

Prof. Dr. Şahnaz ŞAHBAZOVA, Azerbaijani State University of Economics, Azerbaijan

Prof. Dr. Takahiro YAMANOI, Hokkaido University, Japan

Prof. Dr. Temel ÇALIK, Gazi Un.

Assoc. Prof. Dr. Turdubaeva NAZGUL, Jusup Balasagyn Kyrgyz National Un., Kyrgyzstan

Prof. Dr. Türkan ARGON, Abant İzzet Baysal Un.

Prof. Dr. Walter POLKA, Niagara Un., USA

Prof. Dr. Yüksel KAVAK, TED Un.

Assoc. Prof. Dr. Zerrin TOKER TED Üniversitesi

Sayı Hakemleri

Prof. Dr. Ayşe BALCI KARABOĞA
Prof. Dr. İbrahim MAZMAN
Prof. Dr. Sabri Çelik
Doç. Dr. Ejder ÇELİK
Doç. Dr. Mustafa UĞRAŞ
Doç. Dr. Pınar AYYILDIZ
Doç. Dr. Ahmet MAZLUM
Dr. Öğr. Üyesi Ensar YILDIZ
Dr. Öğr. Üyesi Alper Yusuf KÖROĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Behiye DAĞDEVİREN ERTAŞ
Dr. Öğretim Görevlisi Eren ERTÖR

Issue Referees

Prof. Dr. Ayşe BALCI KARABOĞA
Prof. Dr. İbrahim MAZMAN
Prof. Dr. Sabri Çelik
Assoc. Prof. Dr. Ejder ÇELİK
Assoc. Prof. Dr. Mustafa UĞRAŞ
Assoc. Prof. Dr. Pınar AYYILDIZ
Assoc. Prof. Dr. Ahmet MAZLUM
Asst. Prof. Dr. Ensar YILDIZ
Asst. Prof. Dr. Alper Yusuf KÖROĞLU
Asst. Prof. Dr. Behiye DAĞDEVİREN ERTAŞ
Dr. Instructor Eren ERTÖR

İletişim Bilgileri / Contact Details

e-Posta/e-Mail: cybd.jcas@gmail.com

e-Ağ/Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cybd>

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makalesi / Research Article

- Psikolojik Sermaye Konulu Doktora Tezlerinin Sistematik İncelemesi: Bir İçerik Analizi Çalışması1-13**
Systematic Review of Doctoral Theses on Psychological Capital: A Content Analysis Study
Nihan ÇAĞLAR KARACA, Feyzi ULUĞ

Araştırma Makalesi / Research Article

- Okul Terki Konulu Tezlerin Betimsel İçerik Analizi14-25**
Descriptive Content Analysis of Thesis Related to the School Dropout
Gülnihal YILDIRIM, Temel ÇALIK

Araştırma Makalesi / Research Article

- İlkokul Öğrencilerinin Bilim İnsanı İmajlarının İncelenmesi26-43**
Examination of Scientific Images of Primary School Students
Güneş SALI, Meral KAHRAMAN

Derleme / Review

- Toplumsal Bozulmanın Yönetimsel Parametreleri44-60**
Managerial Parameters of Social Degradation
Ejder ÇELİK

Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi

Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi yılda iki kez yayınlanan, disiplinler-arası, hakemli, uluslararası ve akademik bir dergidir. ÇYBD’de yayınlanmak üzere; öğretmenlik eğitimi, eğitim bilimleri, yönetim bilimleri ve sosyal bilimler alanlarında, nitel, nicel veya karma yöntemler araştırmaları ile tasarlanmış araştırma makaleleri gönderilebileceği gibi, kuramsal/kavramsal çalışmalar, yayınlanan çalışmalarla ilgili eleştiri yazıları, kitap eleştirileri, çeviri makaleler vb. de gönderilebilir. Dergide yayımlanan yazıların, her türlü bilimsel, hukukî, dil ve imlâ sorumlulukları yazarlarına aittir. Derginin amaç, kapsam, etik ilkeler, yayın politikası, araştırma ve yayın etiği, makale kabul süreci ve diğer tüm ayrıntılar derginin resmî web sitesinde mevcuttur (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cybd>).

Etik İlkeler ve Yayın Politikası

Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi’nde, 2020 yılından itibaren elde edilen araştırma verilerinin kullanıldığı makalelerde, Etik Kurul Kararı ve/veya Araştırma İzni aranmaktadır. Etik kurul izni gerektiren araştırma makalelerinde, izinle ilgili bilgiler (kurul adı, tarih ve sayı no) makalelerin ilk ve son sayfasında gösterilmektedir. Dergimize gönderilen bilimsel yazılarda, ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) tavsiyeleri ile COPE (Committee on Publication Ethics)’un Editör ve Yazarlar için Uluslararası Standartlar dikkate alınmaktadır. “Yayın Etiği”, “Araştırma Etiği” ve “Yasal/Özel izin belgesi alınması” ile ilgili ulusal ve uluslararası kurallara uyulması önemli görülmektedir. ÇYBD, kör hakemlik süreçlerini uygulamaktadır. Makaleler en az iki hakeme gönderilmektedir ve ihtiyaç halinde üçüncü hakemden görüş istenmektedir.

Journal of Contemporary Administrative Science

The Journal of Contemporary Management Sciences is an interdisciplinary, peer-reviewed, international, and academic journal published twice a year. To be published in JCAS, research articles designed with qualitative, quantitative or mixed methods research in the fields of teacher education, educational sciences, management sciences and social sciences as well as theoretical/conceptual studies, reviews of published studies, book reviews, translated articles can be submitted. All scientific, legal, linguistic and orthographic responsibilities of the articles published in the journal belong to their authors. The journal's purpose, scope, ethical principles, publication policy, research and publication ethics, article acceptance process and all other details are available on the journal's official website (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cybd>).

Ethical Principles and Publication Policy

In the Journal of Contemporary Management Sciences, Ethics Committee Decision and / or Research Permission is sought in articles using research data obtained since 2020. In research articles that require permission from the ethics committee, information about the permission (name of the board, date and number) is shown on the first and last pages of the articles. In the scientific articles sent to our journal, ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) recommendations and COPE (Committee on Publication Ethics) International Standards for Editors and Authors are taken into consideration. It is important to comply with national and international rules on "Publication Ethics", "Research Ethics" and "Obtaining Legal / Special Permit Certificate". CYBD applies blind arbitration processes. The articles are sent to at least two referees and the third referee's opinion is requested in case of need.

Psikolojik Sermaye Konulu Doktora Tezlerinin Sistematik İncelemesi: Bir İçerik Analizi Çalışması¹

Nihan ÇAĞLAR KARACA², Feyzi ULUĞ³

Öz

Bu araştırmanın amacı Türkiye’de 2000-2023 yılları arasında eğitim bilimleri alanında yayımlanan psikolojik sermaye çalışmalarını, belirlenen ölçütlere göre inceleyerek ne tür bir eğilim gösterdiğini belirlemektir. Araştırma nitel bir çalışma olup betimsel içerik analizi yapılmıştır. Araştırma kapsamında belirlenen ölçütlere göre 24 doktora düzeyi tez çalışması incelenmiştir. Her bir çalışma için araştırmacı tarafından geliştirilen kodlama formu oluşturulmuş ve bu forma göre veriler yüzde ve frekans gibi betimsel istatistik teknikleri kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre; yapılan çalışmaların 2019-2023 yılları arasında yoğunlaştığı (n=15), araştırma yöntemi olarak nicel yöntem tercih edildiği (n=16), araştırma sonucu olarak psikolojik sermayenin aracılık etkisinin çoğunlukla incelendiği (n=13) bulgularına ulaşılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre psikolojik sermaye doktora tez çalışmalarının daha çok nicel yöntem ile ilişkisel tarama modeline göre hazırlandığı, veri toplama yöntemine ilişkin olarak büyük çoğunlukla anket kullanıldığı, demografik değişkenler olarak cinsiyet değişkeninin en çok kullanıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmanın psikolojik sermaye konusunda alanda mevcut eğilimin nasıl olduğunu göstermesi açısından gelecek araştırmalara rehberlik edileceği düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Psikolojik Sermaye, Pozitif Psikoloji, İçerik Analizi

Systematic Review of Doctoral Theses on Psychological Capital: A Content Analysis Study

Abstract

The aim of this research is to examine the psychological capital studies published in the field of educational sciences in Turkey between 2000 and 2023 according to the determined criteria and to determine what kind of trend they show. The research is a qualitative study and descriptive content analysis was conducted. 24 doctoral level thesis studies were examined according to the criteria determined within the scope of the research. A coding form developed by the researcher was created for each study, and the data were analyzed according to this form using descriptive statistical techniques such as percentage and frequency. According to the findings of the research, It was found that the studies were concentrated between 2019-2023 (n=15) and the quantitative method was preferred as the research method (n=16). According to the results obtained from the research, it is revealed that psychological capital doctoral thesis studies are mostly prepared according to the quantitative method and the relational screening model, and surveys are mostly used as the data collection method. It is thought that this research will guide future research in terms of showing the current trend in the field regarding psychological capital.

Keywords: Psychological Capital, Positive Psychology, Content Analysis

Gönderim Tarihi (Received): 29.01.2024

Kabul Tarihi (Accepted): 09.03.2024

¹ Bu çalışma Etik Kurul İzin Belgesini gerektirmemektedir.

² MEB, nihancaglarr@gmail.com, ORCID No [0000-0001-7064-6155]

³ Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, feyzulug@gmail.com, ORCID No [0000-0002-4159-6440]

Giriş

İkinci dünya savaşı ile birlikte savaşın insanlar üzerindeki negatif etkisi, 1950’li yıllardan sonra insanın içsel güdülerini, sağlığını vurgulayan pozitif psikolojiye doğru eğilim göstermiştir (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000). Örgütlerde pozitif psikolojiye yönelik çeşitli yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (Bouckennooghe, Zafar & Raja, 2015). Bu yaklaşımların en temel kaynağı, son yıllarda, psikolojik sermaye kavramı olarak ortaya çıkmaktadır (Luthans & Youssef, 2007). Psikolojik sermaye kavramı bireyin kişilik özelliğinden etkilense de farklı olarak, psikolojik güç durumunu ifade etmektedir (Han & Garg, 2018). Olumlu örgütsel davranışları etkileyen ve diğer örgütsel kaynakların gelişiminde olumlu katkı sağlayan bir güç kaynağıdır (Luthans, Avey, Avolio, Norman & Combs, 2006).

Psikolojik Sermaye

Psikolojik sermaye kavramı içsel bir örgütsel kavramdır ve dört olumlu bileşeni içeren psikolojik kaynak durumu olarak kavramsallaştırılabilir (Luthans & Youssef, 2007). Bunlar; öz yeterlik, dayanıklılık, umut ve iyimserliktir. Bu pozitif içsel kaynaklar yalnızca insanın gelişmesi ve büyümesi için değil aynı zamanda sorunlarla ve engellerle baş edebilmesine yardımcı olan psikolojik kaynaklardır (Zhu, Sang, Chen & Liu, 2022). Dolayısıyla psikolojik sermaye geliştirilen ölçülebilir duruma bağlı pratik müdahalelerde değişebilen bir kavramdır (Mohanty & Kolhe, 2016).

Psikolojik sermaye yapısının ilk bileşeni olan öz yeterlik kavramı, bireyin sonuçları kontrol etmede ve zorlu yaşam koşullarının üstesinden gelmede kendine güven duyarak yeteneklerine inanması anlamına gelmektedir (Luthans, Youssef & Avolio, 2007). Öz yeterlilik kavramını Bandura, (1997) sözel ikna, temsili deneyimler, fizyolojik durumlar ve performans başarı modelleri olarak dört ana bilgi kaynağı olarak tanımlamaktadır (Bandura, 1990).Yüksek başarı gösteren örgütlere bakıldığında, çalışanların hedeflere ulaşmak için gereken motivasyonu gösterdiği ve kaynakları kullanma yeteneğine güvenme eğiliminde olduğu görülmektedir (Stajkovic & Luthans, 1998).

Psikolojik sermaye bileşenlerinin ikinci kaynağı ise umuttur. Umutlu örgütler “ortak amaca yönelik enerji ve örgütsel hedeflerine ulaşmasını sağlayacak yolların mevcut olduğuna dair inanç” sergileme eğilimindedir (McKenny, Short & Payne, 2013). Umut hem irade gücüyle başka bir deyişle örgütsel amaçları takip etme kararlılığı ile hem de yolla diğer bir ifade ile engeller amaçları engellediğinde alternatif yollar oluşturma yeteneği ile doğrudan ilgilidir (Luthans & Youssef Morgan, 2017, s. 342). Umut kavramı “karşılıklı olarak elde edilen başarılı olma duygusuna dayanan bilişsel iki kavrama atıfta bulunur: hedefe yönelik amaç ve amaçlara gidilen yolların planlanması (Snyder, Irving & Anderson, 1991, s. 567).

Dayanıklılık bileşeni ise “bireylerin önemli değişim, zorluk veya risk karşısında başarılı bir şekilde başa çıkma kapasitesi” anlamına gelmektedir (Luthans, 2002, s. 702). Dirençli bireyler örgütlerde, yaratıcı sonuçlar elde etmekte ve hedefe ulaşmada yüksek çaba göstererek olumsuz durumlarda çabuk toparlanmaktadır (Wang, Bu, Li, Song & Li, 2021). Sebat göstergesi olan dayanıklılık, insanların zorluklara nasıl uyum sağlayabileceğini ifade etmektedir. Dayanıklılığı yüksek olan kişiler, yaşamın zor aşamalarının üstesinden gelmeyi başarmak için çabalarına devam edebilir, hoş olmayan ve stresli durum ve olaylar karşısında başa çıkabilirler (Gordani & Sadeghzadeh, 2023).

İyimserlik kavramı örgütlerde bireyin şimdi ve geleceğe dair başarı beklentisine ilişkin olumlu bir ön görüşünün olması ile ilişkilidir (Luthans & Youssef, 2007). İyimserlik bileşeninin kökeninde, olumlu olayları kalıcı ve kişisel faktörlerle ilişkilendirilmesine, olumsuz olayları ise dışsal, geçici ve spesifik faktörlere bağlamasına yardımcı olan bir özellik olduğu görülmektedir (Luthans, Avolio, Avey & Norman, 2007). İyimser bireyler, gelecekteki bir olayın başarılı sonuçları konusunda umutlu ve kendinden emindirler (Luthans, 2015).

Psikolojik sermaye kavramı dünyada 2000’li yıllardan itibaren literatürde yerini almaya başlamış pandemi dönemi itibarıyla de bilimsel çalışmalarda hız kazanmıştır (Delhey vd., 2023). Bu bağlamda çalışma, ülkemizde özellikle eğitim alanında psikolojik sermaye çalışmaları konusunda hazırlanan doktora tezlerinin inceleyerek mevcut durumun ortaya konulmasında katkı sunacaktır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın temel amacı, 2000-2023 yılları arasında Türkiye’de eğitim bağlamında hazırlanan psikolojik sermaye konulu doktora tez çalışmalarını belirli ölçütlere göre incelemektir. Araştırma kapsamında aşağıda belirlenen sorulara cevap aranacaktır:

1. Psikolojik sermaye konulu doktora tez çalışmalarının kabul yıllarına ilişkin dağılımları nasıldır?
2. Psikolojik sermaye konulu doktora tez çalışmalarının araştırma yöntemi ve deseni nedir?
3. Psikolojik sermaye konulu doktora tez çalışmalarının örnekleme belirleme yöntemine ilişkin dağılımları nasıldır?
4. Psikolojik sermaye konulu doktora tez çalışmalarının veri toplama araçları nedir?
5. Psikolojik sermaye konulu doktora tez çalışmalarının veri analiz yöntemi nedir?
6. Psikolojik sermaye konulu doktora tez çalışmalarının sonuçlarına ilişkin dağılım nasıldır?

Araştırmanın psikolojik sermaye konusuna ilişkin bütüncül bir sentez yaparak araştırmacılara mevcut eğilimler konusunda fikir vermesi açısından önem taşımaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Araştırma nitel bir çalışma olup durum deseni kullanılmıştır. Durum deseni, güncel bağlam ya da durumun sınırlı bir perspektif ile çoklu bilgi kaynakları kullanarak kendi doğası içinde betimlemesini yapan metodolojik bir nitel araştırma desenidir (Creswell, 2007, s. 73-81). Bu çalışmada “bilimin doğası” içinde hazırlanan doktora tezlerinin belirli değişkenlere göre zaman sınırlandırması yaparak incelendiğinden, durum deseni tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırma kapsamına dâhil edilecek doktora tez çalışmalarını belirlemek için YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında “psikolojik sermaye” konusu yazılarak arama yapılmıştır. Araştırmada amaçlı ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak, konu filtrelemesi olarak” doktora” eğitim öğretim” seçilmiş izin durumu da “izinli” olarak detaylı arama yapılmıştır. Ulaşılan 24 doktora tez çalışması araştırmaya dâhil edilmiştir. Örneklem grubu oluşturulurken Excel programında veriler başlık, özet bilgiler, yayım yılına göre havuz oluşturulmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmaya dâhil edilecek çalışmalar belirlemek için YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında, alan taraması, detaylı olarak yapılmıştır. Tarama sürecine uygun olarak “pozitif psikolojik sermaye” ve “psikolojik sermaye” konu alanına yazılarak çalışmanın amacına uygun olarak aşağıda belirtilen ölçütler alınmıştır:

- Tam metin okunmasına izin verilen çalışmalar
- “Doktora” ve “eğitim öğretim” konu filtrelemesi gerçekleştirilen çalışmalar
- 2000- 2023 yılları arasında gerçekleşmiş olan çalışmalar
- 01.01.2024 tarihine kadar YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanına yüklenen çalışmalar.

Verilerin Analizi

Araştırmanın analizi nitel analiz tekniklerinden olan içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizi çalışmaları insan davranışlarının dolaylı olarak incelemelerini her türlü doküman aracılığı ile sağlayabilen bir tekniktir (Fraenkel, Jack R. & Wallen, 2023, s. 432). Araştırma kapsamına dahil edilen doktora tez çalışmaları analiz etmek için içerik analizi kodlama formu oluşturulmuştur. Analiz formunda yer alan temalar, farklı konu alanlarında araştırma eğilimlerinin belirlenmesini içeren araştırmalar incelenerek, yayım yılı, yöntem, desen, örneklem türü, veri toplama aracı ve veri analiz teknikleri olarak belirlenmiştir (Aşıroğlu, 2020; Direkçi, Akbulut & Şimşek, 2020; Ertürk & Koşar, 2023; Kaya, 2019; Kozikoglu & Senemoglu, 2015; Özkal, 2020). Araştırmanın geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarına ilişkin olarak; kodlamalar üç farklı kodlayıcı tarafından ayrı ayrı kodlanmıştır.

Bulgular

Psikolojik Sermaye Konulu Doktora Tez Çalışmalarının Kabul Yıllarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi olan “*Psikolojik sermaye konulu doktora tez çalışmalarının kabul yılları nedir?*” sorusuna cevap aranarak bulgular Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1

Psikolojik Sermaye Konulu Doktora Tez Çalışmalarının Kabul Yıllarına İlişkin Dağılımı

Değişken	Frekans (n)	Yüzde (%)
2023-2019	15	60
2018-2014	9	36
2013-2000	1	4
Toplam	24	100

Tablo 1 incelendiğinde doktora tezlerinin kabul yıllarının 2023-2019 yılları arasında yoğunlaştığı (n=15, %60) görülmektedir. Ayrıca 2013-2000 yılları arasında sadece 2013 yılında bir doktora tezi yayınlanmış ve çalışma kapsamına dahil edilen 2012-2000 yılları arasında doktora tez çalışmalarının yapılmadığı görülmektedir.

Psikolojik Sermaye Konulu Doktora Tez Çalışmalarının Yöntem ve Desenine İlişkin Bulgular

Araştırmada alt problemlerden biri olan “*Psikolojik sermaye konulu doktora tez çalışmalarının araştırma yöntemi nedir?*” sorusuna cevap aranmış ve bulgular Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 1

Psikolojik Sermaye Konulu Doktora Tez Çalışmalarının Yöntem ve Desenine İlişkin Dağılımı

Kategoriler	Frekans (n)	Yüzde (%)
Nitel	0	0
Nicel		
İlişkisel Tarama Deseni	13	42
Betimsel Tarama Deseni	3	10
Toplam	16	62
Karma		
Olgubilim (fenomonoloji)	2	7
Deneysel Araştırma	1	3
Durum Çalışması	1	3
Nedensel Model	1	3
Korelasyonel Model	1	3
İlişkisel Tarama	6	19
Bilgi yok	3	10
Toplam	8	38
Toplam	24	100

Tablo 2’deki dağılımlara bakıldığında psikolojik sermaye konusunda eğitim bağlamında hazırlanan tezlerin büyük çoğunluğunun nicel araştırma yöntemini kullandığı (n=16, %62), bu bulguyu karma tez çalışmaların takip ettiği (n=8, %38) ve nitel araştırma ile yazılan doktora tezlerinin olmadığı görülmektedir. Nicel araştırma yöntemini tercih eden 16 doktora tezi çalışmasının desenine ilişkin dağılımlar incelendiğinde ilişkisel tarama deseninin büyük çoğunlukta tercih edildiği görülmektedir (n=13). Bir diğer nicel araştırma deseni ise betimsel tarama deseni olarak yer aldığı araştırmanın alt amacına ilişkin bir diğer bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır (n=3). Karma yöntemle hazırlanan doktora tez çalışmalarına bakıldığında, genellikle ilişkisel tarama deseni olan olgu bilim (Fenomenoloji) tercih edildiği gözlemlenmektedir. Karma yöntem tercih edilen doktora çalışmalarının bir kısmında (n=3) araştırmanın desenine ilişkin bilgiye rastlanmamıştır. Ayrıca deneysel araştırma (n=1), durum çalışması (n=1), nedensel model (n=1), korelasyonel model (n=1) desenlerine ilişkin çalışmalar yer almaktadır.

Psikolojik Sermaye Konulu Doktora Tez Çalışmalarının Örneklem Belirleme Yöntemine İlişkin Bulgular

Araştırmada alt problemlerden biri olan “*Psikolojik sermaye konulu doktora tez çalışmalarının örneklem belirleme yöntemi nedir?*” sorusuna cevap aranarak sonuçlar Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3

Psikolojik Sermaye Konulu Doktora Tez Çalışmalarının Örneklem Belirleme Yöntemine İlişkin Dağılımı

Kategoriler	Frekans (n)	Yüzde (%)
Maksimum çeşitlilik	4	17
Kolay Ulaşılabilir	5	21
Tabakalı Örneklem (Çok aşamalı)	5	21
Basit Seçkisiz	10	41
Toplam	24	100

Tablo 3 incelendiğinde psikolojik sermaye konulu doktora tez çalışmalarının örneklem belirleme yöntemine ilişkin olarak sırasıyla basit seçkisiz örneklem (n=10, %41), kolay ulaşılabilir örneklem (n=5, %21), tabakalı örneklem türü (n=5, %21) ve maksimum çeşitlilik örneklem (n=4, %17) türlerinin kullanıldığı görülmektedir.

Psikolojik Sermaye Konulu Doktora Tez Çalışmalarının Veri Toplama Araçlarına İlişkin Bulgular

Araştırmada alt problemlerden biri olan “*Psikolojik sermaye konulu doktora tez çalışmalarının veri toplama araçları nedir?*” sorusuna cevap aranarak sonuçlar Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4

Psikolojik Sermaye Konulu Doktora Tez Çalışmalarının Veri Toplama Araçlarına İlişkin Dağılımları

Kategori	Frekans (n)	Yüzde (%)
Anket	24	78
Görüşme Formu	6	19
Odak Grup	1	3
Toplam	31	100

Araştırmanın alt amacına uygun olarak Tablo 4’teki dağılımlara bakıldığında psikolojik sermaye konusunda yazılan doktora tez çalışmalarının veri toplama aracının büyük çoğunlukla anket olduğu (n=24, %78) görülmektedir. Bunları görüşme (n=6, %19) ve odak grup (n=1, %3) kategorileri izlemektedir. Veri toplama aracı olarak incelenen doktora tezlerinde başka veri toplama aracına rastlanılmamıştır.

Psikolojik Sermaye Konulu Doktora Tez Çalışmalarının Veri Analiz Yöntemine İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında belirlenen alt problem olan “*Psikolojik sermaye konulu doktora tez çalışmalarının veri analiz yöntemi nedir?*” sorusuna ilişkin olarak bulgular Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5

Psikolojik Sermaye Konulu Doktora Tez Çalışmalarının Veri Analiz Yöntemine İlişkin Dağılım

Kategori	Frekans (n)	Yüzde (%)
Betimsel İstatistik	24	20
t-Testi	20	17
Korelasyon	15	13
Regresyon	17	14
ANOVA	20	17
Nanparametrik Testler	2	2
Bootstrapping	3	2
SOBEL	2	2

Yapısal Eşitlik Modellemesi	16	13
Toplam	119	100

Araştırmanın alt amacına ilişkin dağılım olan Tablo 5 incelendiğinde araştırma kapsamında incelenen doktora tezlerinin veri analiz yöntemlerine ilişkin olarak tüm çalışmalarda betimsel istatistik (n=24, %20) analiz yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Betimsel istatistik yöntemini sırasıyla t-testi (n=20, %17), tek yönlü varyans analizi olan ANOVA (n=20, %17), yapısal eşitlik modellemesi (n=16,%13), regresyon (n=17, %14), korelasyon (n=15, %13), bootstrapping (n=3,%2),SOBEL (n=2, %2) takip etmektedir.

Psikolojik Sermaye Konulu Doktora Tez Çalışmalarının Sonuçlarının Dağılımlarına İlişkin

Bulgular

Araştırmanın son alt amacına ilişkin olarak “*Psikolojik sermaye konulu doktora tez çalışmalarının sonuçlarına ilişkin dağılım nasıldır?*” sorusuna yanıt aranmıştır. Bu bağlamda araştırmaya kapsamına dahil olan doktora tezlerinin demografik değişkenlere göre sonuçları, psikolojik sermaye konusunun ilişkilendirildiği konu alanları ve aracılık etkisine ilişkin dağılımlar incelenmiştir. Tablo 6’da demografik değişkenler ve sonuçlara ilişkin dağılımlar yer almaktadır.

Tablo 6

Psikolojik Sermaye Konulu Doktora Tez Çalışmalarının Demografik Değişkenleri ve Sonuçlarına İlişkin Dağılımları

Kategori	Anlamli Fark Var Frekans (n)	Anlamli Fark Yok Frekans (n)	Bilgi Yok Frekans (n)
Cinsiyet	7	10	7
Branş	2	6	16
Mesleki Kıdem	8	5	11
Yaş	6	1	17
Okul Türü	1	6	17
Eğitim Durumu	2	7	15
Medeni Durum	5	1	18
Kurumda Çalışma Süresi	1	2	21
Özel-Devlet	2	0	22

Tablo 6 incelendiğinde psikolojik sermaye konulu doktora tezlerinin en çok cinsiyet değişkeninin incelendiği (n=17), bunları sırasıyla mesleki kıdem (n=13), eğitim durumu (n=9), branş (n=8), yaş (n=7), okul türü (n=7), medeni durum (n=6), kurumdaki çalışma süresi (n=3), kamu-özel (n=2) olduğu gözlemlenmektedir. Demografik değişkenlerin psikolojik sermaye ile ilgili anlamlılık bulgularına bakıldığında ise psikolojik sermaye ile mesleki kıdem (n=8) arasında en çok anlamlı fark olduğu, bu değişkeni sırasıyla cinsiyet (n=7), yaş (n=6), medeni durum (n=5), branş (n=2), eğitim durumu (n=2), kurumda çalışma süresi (n=2) ve özel-devlet okulu (n=2) olduğu görülmektedir. ‘Psikolojik sermaye’ konu alanının aracılık sonuçlarına ilişkin dağılımlar incelendiğinde ise Araştırmaya dahil olan doktora tezlerinin neredeyse yarısında (n=13) aracılık test edilmiş ve bu çalışmaların çok büyük çoğunluğunda (n=12) tam ya da kısmı aracılık ettiği görülmektedir. Alt probleme ilişkin olarak araştırma kapsamındaki tezler incelendiğinde tüm araştırmalarda (n=24) psikolojik sermaye düzeyleri yüksek düzeyde bulunmuştur. Araştırma kapsamında psikolojik sermaye konu alanının hangi konularla ilişkilendirildiğine ilişkin dağılım Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7

Psikolojik Sermaye Konulu Doktora Tez Çalışmalarının İlişkilendirildiği Konu Alanları ve Sonuçlarına İlişkin Dağılımları

Tema	Kategori	Anlamlı İlişki	
		Var Frekans (n)	Yok Frekans (n)
Örgütsel Davranış	Bağlılık	2	0
	Destek	2	0
	Sinizm	1	0
	Politik Davranış	1	0
	Lider Üye Etkileşimi	1	0
Mesleki	İyi Oluş	1	0
	Yabancılaşma	1	0
	Bağlılık	1	0
	Doyum	4	0
	Bütünleşme	2	0
	Sosyalleşme	2	0
	Kapılma	1	0
Liderlik	Otantik	2	0
	Girişimci	1	0
	Toksik	1	0
	Sosyal Temelli	1	0
	Paylaşılan	1	0
	Etik	1	0
Kişisel Özellikler	Öz Yetkinlik	1	0
	Ahlaki Cesaret	1	0
	Atılganlık	1	0
	Girişimcilik	1	0
	Güven	1	0
	Kaygı	0	1
	İletişimde İsteklilik	1	0
	Tutum	1	1
	İlişkide Yatkinlik	1	0
	Başarı	2	0
Baş Çıkma	1	0	
Okul Etkililiği		3	0

Tablo 7 incelendiğinde araştırma kapsamına dahil olan tez çalışmalarının ilişkilendirildiği temalara bakıldığında örgütsel davranış konuları (n=8), mesleki konu alanı (n=14), Liderlik (n=7), kişisel özellikler (n=13), okul etkililiği (n=3) olduğu görülmektedir. Psikolojik sermaye ile anlamlı ilişki olma durumuna bakıldığında konu alanlarının neredeyse tamamının anlamlı ilişki (n=41) olduğu görülmektedir. Aynı doktora çalışmasında kaygı ve tutumun psikolojik sermaye konu alanı ile ilişkisinde anlamlı ilişki bulunmadığı görülmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırma kapsamında incelenen doktora tez çalışmalarının araştırmanın alt amaçları olan tezlerin kabul yılları, yöntem ve desenleri, örneklem belirleme yöntemleri, veri toplama araçları, veri analiz yöntemleri ve tez çalışmalarının sonuçları betimsel içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Sonuçlar literatürdeki benzer sonuçlar ile tartışılarak raporlanmıştır. Araştırma kapsamına, eğitim alanında 2000-2023 yıllarını kapsayan Türkiye’de yayımlanan YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında 24 izinli doktora tez çalışması dahil edilmiştir.

Araştırmanın ilk alt amacı olan “Psikolojik sermaye konulu doktora tezlerinin kabul yılları nedir?” sorusuna ilişkin sonuçlara bakıldığında en çok 2023 -2019 yılları arasında tez yayımlandığı tespit edilmiştir. Bu durumun nedeni olarak COVID 19 pandemisi sonrasında dünyada ve ülkemizde pozitif

psikolojiye karşı olan ilginin artması ile paralellik gösterdiği söylenebilir (Fernández-Valera, 2023; Goswami & Goswami, 2023; Li, Che Hassan & Saharuddin, 2023; Ocak & Yetim, 2021; Özkan, Omay & Akyüz, 2019; Song & Song, 2024; Yuan vd., 2023). Alt probleme ilişkin ortaya çıkan bir diğer anlamlı sonuç, 2000-2012 yılları arasında doktora tez çalışmasının eğitim alanında hazırlanmamış olmasıdır. Bu dikkate değer bir sonuç olarak görülmekle birlikte benzer sonuç, alan sınırlaması yapmaksızın psikolojik sermaye içerik analizi çalışması yapan Korkmaz ve Çelik (2021) ile Erkmen ve Esen (2012)'in çalışmalarında da görülmektedir.

Araştırmanın bir diğer alt problemi “Psikolojik sermaye konulu doktora tezlerinin araştırma yöntem ve desenlerine ilişkin dağılımları nasıldır?” sorusuna ilişkin olarak incelenen tez çalışmalarının büyük çoğunlukla nicel yöntem olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Farklı konu alanlarında doktora tezlerini inceleyen çalışmalarda, doktora tezlerinin çoğunlukla nicel araştırma desenlerini tercih ettiği görülmüştür çalışmanın sonucunu desteklemektedir (Aşıroğlu, 2020; Direkçi vd., 2020; Ertürk & Koşar, 2023; Kaya, 2019; Omay & Özkan, 2019; Özkal, 2020). Alan yazında eğitim bilimleri bağlamında hazırlanan tezlerde çoğunlukla nicel yöntem kullanıldığı sonucuna varılan araştırmalar bulunmaktadır (Tavşancıl vd., 2010). Karma yöntemi kullanan tezlerin büyük çoğunluğunda ilişkisel tarama ve olgu bilim (Fenomonoloji) desenlerinin birlikte kullanıldığı sonucu ortaya çıkarken, incelenen tezlerin bir kısmında yöntem bölümünde karma yönteme ilişkin bilgi yer almaması dikkat çekici bir sonuçtur. Nitel araştırmalar nicel araştırmalara göre, verilerin toplanması ve çözümlenmesi açısından oldukça zaman ve çaba aldığından, araştırmacılar tarafından nicel çalışmaların çoğunlukla tercih edildiği söylenebilir. Konu bağlamında değerlendirildiğinde ise psikolojik sermaye konusunda nitel çalışmaya rastlanılmaması kavramın son yıllarda gelişmeye başlaması ve uluslararası literatürde, psikolojik sermaye ölçeği kazandıran Luthans ve arkadaşlarının çalışmaları etrafında şekillenmesi olarak açıklanabilir (Çizel & Aşkun, 2023). Psikolojik sermaye alanında derinlemesine incelemeler yapılabilmesi için daha çok karma ve nitel araştırma yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırma kapsamında “Psikolojik sermaye konulu doktora tezlerinin örneklem belirleme yöntemleri nedir?” sorusuna yanıt olarak, hazırlanan doktora tezlerinde büyük çoğunlukla basit seçkisiz örnekleme türü tercih edildiği görülmektedir. Bu durum, tezlerin evreni temsil etme gücünün oldukça iyi olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, Akgün, Karadeniz, Demirel & Çakmak, 2020, s. 426). Koşar (2018) ile Sezgin ve Sönmez (2018) yapmış oldukları içerik analizi çalışmalarında benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu örnekleme belirleme yöntemini, tabakalama ve kolay ulaşılabilir örnekleme türü takip etmektedir. En az ise maksimum çeşitlilik örnekleme türünün tezlerde tercih edildiği görülmektedir. Büyüköztürk ve diğerlerine (2020, s.427) göre örnekleme türünün seçilmesinde en temel özellikler evrende temsil edilebilirlik ve örnekleme birimine eşit seçilme olasılığıdır. Bu anlamda değerlendirildiğinde tezlerin örneklemlerinin evrende temsil edilebilmesinin yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

Araştırmada “psikolojik sermaye konulu doktora tez çalışmalarının veri toplama araçları” alt amacına uygun olarak tezler incelenmiş ve veri toplama aracı olarak büyük çoğunlukla anket kullanıldığı görülmektedir. Bu durum araştırma yöntem ve deseni olarak çoğunlukla nicel araştırma tercih edilmesi ile tutarlılık sergilemektedir. Karma desen tercih edilen tezlerde, görüşme tekniği genellikle yaygın bir veri toplama yöntemi olarak kullanılmakta; özellikle odak grup görüşmeleri de öne çıkmaktadır. Benzer çalışmalara (Aşıroğlu, 2020; Ertürk & Koşar, 2023; Karadağ, 2010; Koşar, 2018; Kozikoglu & Senemoglu, 2015; Sezgin & Sönmez, 2018; Tavşancıl vd., 2010) bakıldığında ise anket çalışmalarının çoğunlukla kullanıldığı görülmektedir. Bu durumu Barton (2006, ss. 6–7)), eğitim bilimi alanındaki öğrenci çalışmalarının araştırma yöntemlerinde, araştırmacıların genellikle en bilindik ölçekleri tercih etmelerini ve bu tercihin, sonuçlar açısından risk taşıyabileceğini eleştirmektedir. Psikolojik sermaye alanında uluslararası literatür incelendiğinde, benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu durumun nedeni olarak, alana ölçek kazandıran ve konuyu kavramsal olarak öne çıkaran temel araştırmacılar olan Luthans ve ekibinin belirleyici rolü vurgulanabilir (Fernández-Valera, 2023; Goswami & Goswami, 2023; Li vd., 2023; Ocak & Yetim, 2021; Song & Song, 2024; Yuan vd., 2023). Kuramsal olarak veri toplama araçları açısından ölçek çalışması kullanılan psikolojik sermayenin, alt boyutları olan iyimserlik, öz yeterlilik, umut ve dayanıklılıkların ölçümlerinin ilişkin olarak Türk kültürüne uygun olarak kavramı ve boyutlarının yeniden değerlendirilerek, Türkiye’ye özgü ölçek geliştirilmesi önemli olacağı düşünülmektedir.

Böylelikle psikolojik sermaye belirlemeye ilişkin algılar daha doğru tespit edilebilir ve gelecekteki araştırmacılar için nitel yönelimlerin tercih edilmesinin önü açılacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın diğer bir alt amacı olan psikolojik sermaye konulu tezlerde hangi veri analiz yöntemlerinin kullanıldığını belirlemeye ilişkin olarak, incelenen doktora tezlerinde betimsel istatistik, ilişkisiz/bağımsız t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), regresyon, korelasyon, yapısal eşitlik modellemesi, Bootstrapping, SOBEL ve parametrik olmayan testlerin kullanıldığı görülmektedir. Bootstrap metodu var olan örneklem üzerinden daha büyük örneklem seti üreterek aracılık etkisinde ve regresyon analizlerinde kullanılan bir yöntemdir (Takma & Atıl, 2006; Yılmaz & İlhan Dalbudak, 2018). SOBEL testi ise aracılık testi incelemesinde bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasındaki ilişkinin düştüğünde kullanılan bir yöntemdir (Yılmaz & İlhan Dalbudak, 2018). Araştırmaların nicel yöntem kullanılmış olması nicel veri analiz yöntemlerinin çoğunlukta olması ile tutarlıdır. Nicel araştırma ağırlıklı olan çalışmaları inceleyen araştırmalarda (Aşıroğlu, 2020; Erkmén & Esén, 2012; Ertürk & Koşar, 2023; Karadağ, 2010; Koşar, 2018; Kozikoğlu & Senemoğlu, 2015; Özkal, 2020; Özkan vd., 2019; Sever, 2021) benzer sonuçlar içerdiği görülmekle birlikte SOBEL ve Bootstrap yöntemi ile ilgili veri yer almamaktadır. Bootstrap yönteminin normallik varsayımından etkilenmemesi ve veri analizlerinin güvenilirliğinden şüphe edildiğinde yüksek güvenilirlik vermesi açısından tercih edildiği söylenebilir (Takma & Atıl, 2006).

Araştırmanın son alt problemi kapsamında “Psikolojik sermaye konulu doktora tez çalışmalarının sonuçlarına ilişkin dağılım nasıldır?” sorusuna yanıt aranmıştır. Bulgular değerlendirildiğinde; araştırma kapsamında incelenen tüm doktora tez çalışmalarında örneklem grubunun psikolojik sermaye düzeyi yüksek çıkmıştır. Bu sonuç alan yazındaki çalışmalar ile paralellik göstermektedir (Akman, 2016; Altınkurt, Ertürk & Yılmaz, 2015; Atış, 2020; Bahadır & Kahveci, 2020; Büyükgöze & Kavak, 2017; Chen, Zeng, Chang & Cheung, 2019; Çakmak & Arabacı, 2017; Çetin & Tanoba, 2020; Efilti & Çoklar, 2019; Erol, 2019; Eser, 2018; Fu, 2014; Gören & Özdemir, 2016; Hite, 2015; Kelekçi & Yılmaz, 2015; Keser & Kocabaş, 2014; Singh & Singh Pratibha, 2021; Şahin, 2020; Zewude & Hercz, 2021). Bu sonucu Yıldırım (2020), sosyal psikolojideki ‘temel yükleme hatası’ olarak değerlendirilebileceğini söylemektedir. Buna göre kişi olduğunu değil benlik bilincini koruma içgüdüğü ile ideal benliğine göre farklı davranabilmektedir. Araştırmanın kapsamı ve verilerin sınırlandırıldığı varsayımı göz önüne alındığında, yurt içi ve yurt dışı literatüre bakıldığında, psikolojik sermaye düzeylerinin yüksek ve çok yüksek olmasının bu durumun gerekçesi olarak açıklanabileceği düşünülmektedir. Araştırma kapsamındaki alt amaçta bir diğer önemli sonuç; demografik değişkenlere göre psikolojik sermaye konusunda en fazla cinsiyet değişkeninin incelenmesi ve bu değişken ile psikolojik sermaye arasında genellikle anlamlı bir fark bulunmamasıdır. Psikolojik sermaye konusunda cinsiyet değişkeni ile ilgili benzer çalışmalarda anlamlı fark bulunmayan sonuçlara literatürde sıkça rastlanmaktadır. (Altınkurt vd., 2015; Atış, 2020; Büyükgöze & Kavak, 2017; Erkmén & Esén, 2012; Kaya, Balay & Demirci, 2014; Tösten, Arslantaş & Şahin, 2019). Cinsiyet değişkeni sonuçlarına bakıldığında anlamlı fark bulunan çalışmalarda erkeklerin psikolojik sermaye düzeyleri yüksek çıktığı sonucu görülmektedir. Uluslar arası alan yazında benzer sonuçları elde eden çalışmalar mevcuttur (Gupta, 2016; Norman, Avey, Nimnicht & Pigeon, 2010). Mesleki kıdem ve yaş değişkeni incelendiğinde mesleki kıdem ve yaş arttıkça psikolojik sermaye düzeyinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum psikolojik sermayenin alt boyutları ile ilişkili olarak kıdemi ve yaşı artan kişilerin dayanıklılık, öz yeterlilik umut ve iyimserlik gibi bakış açılarının geliştiği olarak açıklanabilmektedir. Öte yandan demografik değişkenlerin psikolojik sermaye ile ilişkisi daha derinlemesine araştırılmalıdır. Bu bağlamda, alt boyutların daha detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Bu yaklaşımla, psikolojide “temel yükleme hatası” olarak adlandırılan var olanın değil ideal olanın belirtilmesiyle ilgili şüpheler ortadan kaldırılarak araştırmaların geçerliliği artırılabilir.

Bu çalışma alan yazına katkı sunmasının yanı sıra, zaman, ulaşılabilirlik ve maliyet açısından Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan eğitim konu alanını içeren doktora tezlerini incelemesi ile sınırlıdır. Ayrıca bu araştırmanın, gelecek çalışmalar için psikolojik sermaye konusunda bir rehber niteliği taşıyarak, alanın eğilimlerine ışık tutabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akman, Y. (2016). Öğretmenlerin psikolojik sermaye algılarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (28), 268–277.
- Altınkurt, Y., Ertürk, A. ve Yılmaz, İ. (2015). Öğretmenlerin psikolojik sermayeleri ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişki. *Journal of Teacher Education and Educators*, 4(2), 166–187.
- Aşıroğlu, S. (2020). Eğitim programları ve öğretimde karma yöntemlere dayalı doktora tezlerinin incelenmesi. *AJER - Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 354–367.
- Atış, D. (2020). *Okul etkililiği ve pozitif psikolojik sermaye ilişkilerine ilişkin öğretmen görüşleri*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden erişildi.
- Bahadır, E. ve Kahveci, G. (2020). Öğretmenlerin psikolojik sermaye düzeyleri ile okul müdürlerinin toksik liderlik davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 858–879. doi:10.17679/inuefd.526845
- Bandura, A. (1990). Self-regulation of motivation through anticipatory and self-reactive mechanisms. R. Dienstbier (Ed.), *Perspectives on motivation* içinde (ss. 69–105). Lincoln: University of Nebraska Press.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. Freeman and Company. New York: Freeman and Company. doi:10.1177/0032885512472964
- Barton, K. C. (2006). *Research methods in social studies education: Contemporary issues and perspectives*. Greenwich: Information Age Publishing.
- Bouckenooghe, D., Zafar, A. and Raja, U. (2015). How ethical leadership shapes employees' job performance: The mediating roles of goal congruence and psychological capital. *Journal of Business Ethics*, 129(2), 251–264. doi:10.1007/s10551-014-2162-3
- Büyüköze, H. ve Kavak, Y. (2017). Algılanan örgütsel destek ve pozitif psikolojik sermaye ilişkisi: Lise öğretmenleri örneğinde bir inceleme. *Educational Administration: Theory and Practice*, 23(1), 1–32. doi:10.14527/kuey.2017.001
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. ve Çakmak, E. K. (2020). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (29.Basım.). Ankara: Pegem Akademi. doi:10.14527/9789944919289
- Chen, X., Zeng, G., Chang, E. C. and Cheung, H. Y. (2019). What are the potential predictors of psychological capital for chinese primary school teachers? *Frontiers in Education*, 4(June). doi:10.3389/educ.2019.00050
- Çakmak, M. S. ve Arabacı, İ. B. (2017). Öğretmenlerin pozitif psikolojik sermaye algılarının iş doyumları ve örgütsel bağlılıkları üzerindeki etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(62), 890–909. <http://dergipark.gov.tr/esosder> adresinden erişildi.
- Çetin, M. ve Tanoba, T. (2020). Okullarda otantik liderlik ve psikolojik sermaye ilişkisi. *Eğitim Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 1(2), 8-19.
- Çizel, R. ve Aşkun, V. (2023). Psikolojik sermayenin incelenmesi ve sentezi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 13, 91–122. doi:10.13114/mjh.2023.595
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry research design: Choosing among five approaches*. California: Sage
- Delhey, J., Hess, S., Boehnke, K., Deutsch, F., Eichhorn, J., Kühnen, U. and Welzel, C. (2023). Life satisfaction during the COVID-19 Pandemic: The role of human, economic, social, and psychological capital. *Journal of Happiness Studies*, 24(7), 2201–2222. doi:10.1007/s10902-023-00676-w
- Direkçi, B., Akbulut, S. ve Şimşek, B. (2020). Türkçe eğitimi alanında yapılan değerler eğitimi tezlerinin incelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 12(2), 117–140.
- Efiliti, E. and Çoklar, A. N. (2019). Teachers' technostress levels as an indicator of their psychological capital levels. *Universal Journal of Educational Research*, 7(2), 413–421. doi:10.13189/ujer.2019.070214
- Erkmen, T. ve Esen, E. (2012). Psikolojik sermaye konusunda 2003-2011 yıllarında yapılan çalışmaların kategorik olarak incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 89–103.
- Erol, F. (2019). *Öğretmenlerin örgütsel destek algısının sosyal sorumluluk temelli liderlik üzerine etkisi: Pozitif psikolojik sermayenin aracılık rolü*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden erişildi.

- Ertürk, S. ve Koşar, S. (2023). Sosyal yapılandırmacılık konulu tezlerin betimsel içerik analizi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 130–143. doi:10.51725/etad.1248617
- Eser, İ. (2018). *Öğretmenlerin etik liderlik algısının işle bütünleşme ile olan ilişkisinde pozitif psikolojik sermayenin aracılık etkisi*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden erişildi.
- Fernández-Valera, M. M. (2023). Psychological capital and job search: A systematic literature review and agenda for future research. *International Journal for Research in Vocational Education and Training*, 10(1), 68–89. doi:10.13152/IJRVET.10.1.4
- Fraenkel, Jack R., and Wallen, N. E. (2023). *How to design and evaluate research in education eleventh edition* (11.Edition.). New York: McGraw Hill.
- Fu, C.-S. (2014). An exploration of the relationship between psychological capital and the emotional labor of Taiwanese Preschool Teachers. *Journal of Studies in Social Sciences*, 7(2), 226–246. <http://infinitypress.info/index.php/jsss/article/view/717> adresinden erişildi.
- Gordani, Y. and Sadeghzadeh, M. (2023). Mindfulness and the mediating role of psychological capital in predicting the foreign language anxiety. *Journal of Psycholinguistic Research*, 52(5), 1785–1797. doi:10.1007/s10936-023-09938-3
- Goswami, M. and Goswami, A. K. (2023). A comprehensive examination of psychological capital research using bibliometric, TCCM and content analysis. *Benchmarking: An International Journal*, 30(5), 1588–1620. doi:10.1108/BIJ-10-2021-0586
- Gören, S. Ç. ve Özdemir, M. (2016). Politik beceri ve psikolojik sermaye arasındaki ilişkinin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi. *Hacettepe University Journal of Education*, 31(2), 333–345. doi:10.16986/huje.2016015699
- Gupta, R. (2016). A Study of psychological capital, job satisfaction and organizational climate in telecom sector: A Gender perspective. *Diviner*, 13(1), 1–13. <https://www.researchgate.net/publication/305724111> adresinden erişildi.
- Han, K. S. and Garg, P. (2018). Workplace democracy and psychological capital: A paradigm shift in workplace. *Management Research Review*, 41(9), 1088–1116. doi:10.1108/MRR-11-2016-0267
- Hite, B. C. (2015). *Positive psychological capital, need satisfaction, performance, and well-being in actors and stunt people*. Walden University. <https://pqdtopen.proquest.com/doc/1725903670.html?FMT=ABS> adresinden erişildi.
- Karadağ, E. (2010). Eğitim bilimleri doktora tezlerinde kullanılan araştırma modelleri: Nitelik düzeyleri ve analitik hata tipleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16(1), 49–71.
- Kaya, A., Balay, R. ve Demirci, Z. (2014). Ortaöğretimde görev yapan öğretmenlerin psikolojik sermaye düzeylerinin incelenmesi (Şanlıurfa ili Örneği). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(48), 47–68. doi:10.17755/esosder.81152
- Kaya, P. (2019). Türkiye’de denetim alanında yazılmış olan doktora tezlerinin değerlendirilmesi (1995-2018). *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi*, 9(2), 556–576.
- Kelekçi, H. ve Yılmaz, K. (2015). Öğretmenlerin pozitif psikolojik sermayeleri ile yeterlik inançları arasındaki ilişki. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 992–1007. doi:10.17860/efd.96988
- Keser, S. ve Kocabaş, İ. (2014). İlköğretim okulu yöneticilerinin otantik liderlik ve psikolojik sermaye özelliklerinin karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 20(1), 1–22. doi:10.14527/kuey.2014.001
- Korkmaz, E. V. ve ÇelİK, A. (2021). Pozitif psikolojik sermaye çalışmaları üzerine bir içerik analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(3), 1189–1204. doi:doi.org/10.16951/atauniiibd.934028
- Koşar, D. (2018). Türkiye’deki örgütsel vatandaşlık davranışı konulu tezlerin incelenmesi: Bir içerik analizi çalışması. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi*, 38(2), 779–802. doi:doi.org/10.17152/gefad.382021
- Kozikoglu, I. ve Senemoglu, N. (2015). The content analysis of dissertations completed in the field of curriculum and instruction (2009-2014). *Eğitim ve Bilim*, 40(182), 29–41. doi:10.15390/EB.2015.4784
- Li, R., Che Hassan, N., and Saharuddin, N. (2023). Psychological capital related to academic outcomes among university students: A systematic literature review. *Psychology Research and Behavior Management*, 16(August), 3739–3763. doi:10.2147/PRBM.S421549

- Luthans, F. (2002). Positive organizational behavior: Developing and managing psychological strengths. *Academy of Management Executive*, 16(1), 57–72.
- Luthans, F. (2015). Positive organizational behavior and psychological capital. F. Luthans (Ed.), *Organizational behavior: An evidence-based approach* içinde (13th. Ed., ss. 1–476). U.S.: Information Age Publishing.
- Luthans, F., Avey, J. B., Avolio, B. J., Norman, S. M., and Combs, G. M. (2006). Psychological capital development: Toward a micro-intervention. *Journal of Organizational Behavior*, 27(3), 387–393. doi:10.1002/job.373
- Luthans, F., Avolio, B. J., Avey, J. B., and Norman, S. M. (2007). Positive psychological capital: Measurement and relationship with performance and satisfaction. *Personnel Psychology*, 60(1), 541–572.
- Luthans, F. and Youssef-Morgan, C. M. (2017). Psychological capital: An evidence-based positive approach. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 4(January), 339–366. doi:10.1146/annurev-orgpsych-032516-113324
- Luthans, F. and Youssef, C. M. (2007). Emerging positive organizational behavior. *Journal of Management*, 33(3), 321–349. doi:10.1177/0149206307300814
- Luthans, F., Youssef, C. M., and Avolio, B. J. (2007). *Psychological capital : Developing the human*. New York: Oxford University Press.
- McKenny, A. F., Short, J. C., and Payne, G. T. (2013). Using computer-aided text analysis to elevate constructs: An illustration using psychological capital. *Organizational Research Methods*, 16(1), 152–184. doi:10.1177/1094428112459910
- Mohanty, N. and Kolhe, S. M. (2016). Understanding psychological capital: Research perspectives. *Indian Journal of Positive Psychology*, 7(4), 485–494.
- Norman, S. M., Avey, J. B., Nimnicht, J. L., and Pigeon, N. G. (2010). The interactive effects of psychological capital and organizational identity on employee organizational citizenship and deviance behaviors. *Journal of Leadership and Organizational Studies*, 17(4), 380–391. doi:10.1177/1548051809353764
- Ocak, M. and Yetim, Ü. (2021). Psychological capital and burnout relationship of employees in Turkey : A Meta-analysis. *Turkish Studies Social Sciences*, 16(4), 1579–1599.
- Omay, T. ve Özkan, O. S. (2019). Psikolojik sermayenin bireysel performans üzerindeki etkisinde birey-örgüt uyumunun aracılık rolü: Vakıf üniversitelerindeki öğretim üyelerine yönelik bir araştırma. *İşletme araştırmaları Dergisi Journal of Business Research - Turk*, 11(2), 743–757. doi:10.20491/isarder.2019.633
- Özkal, N. (2020). Eğitim programları ve öğretim alanında yapılan doktora tezlerinin incelenmesi: 2015-2019. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(15), 3415–3442. doi:10.26466/opus
- Özkan, O. S., Omay, T. ve Akyüz, A. G. (2019). Psikolojik sermaye, bireysel performans ve birey-örgüt uyumu: Bir literatür taraması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 113–126.
- Seligman, M. E. P. and Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology. *American Psychological Association*, 55(1), 5–14. doi:10.1037//0003-066X.55.1.5
- Sever, I. (2021). Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimi konusunda yazılan doktora tezlerinin incelenmesi: Bir içerik analizi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(32), 601–624. doi:10.35675/befdergi.801635
- Sezgin, F. and Sönmez, E. (2018). Systematic investigation of organizational culture and climate studies : A content analysis. *İnönü University Journal of the Faculty of Education*, 19(1), 257–275. doi:10.17679/inuefd.330928
- Singh R. N. and Singh Pratibha. (2021). Job satisfaction among employees of U.P. state electricity board as affected by their organizational hierarchies. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 47–65. <https://0310513je-y-https-eds-p-ebsohost-com.pirireis.proxy.deepknowledge.io/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=ae09af0f-afd7-42db-b672-2a339547466a%40redis adresinden erişildi>.
- Snyder, C. R., Irving, L. M., and Anderson, J. R. (1991). Hope and health. D. R. Forsyth (Ed.), *Handbook of social and clinical psychology: The health perspective* içinde (ss. 285–305). Elmsfor: Pergamon.
- Song, R. and Song, L. (2024). The relation between psychological capital and depression: A meta-

- analysis. *Current Psychology*, (85). doi:10.1007/s12144-024-05626-0
- Stajkovic, A. D. and Luthans, F. (1998). Self-efficacy and work-related performance: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 124(2), 240–261.
- Şahin, G. (2020). *Öğretmenlerin kişilik özellikleri ile atılganlıkları arasındaki ilişkide pozitif psikolojik sermayelerinin aracı rolü* (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden erişildi.
- Takma, Ç. ve Atıl, H. (2006). Bootstrap metodu ve uygulaması üzerine bir çalışma 2. güven aralıkları, hipotez testi ve regresyon analizinde bootstrap metodu. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 43(2), 63–72.
- Tavşancıl, E., Çokluk, Ö., Gözen Çıtak, G., Yalçın Yıldırım, Ö., Bilican, S., Büyükturan, B., ... Özmen, D. T. (2010). *Eğitim bilimlerinde enstitülerinde tamamlanmış lisansüstü tezlerin incelenmesi (200-2008)*. Ankara.
- Tösten, R., Arslantaş, H. İ. ve Şahin, G. (2019). Öğretmenlerin pozitif psikolojik sermayelerinin çalışmaya tutkunlukları üzerine etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(3), 1073–1079. doi:10.24106/kefdergi.2575
- Wang, J., Bu, L., Li, Y., Song, J., and Li, N. (2021). The mediating effect of academic engagement between psychological capital and academic burnout among nursing students during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study. *Nurse education today*, 102(April), 104938. doi:10.1016/j.nedt.2021.104938
- Yıldıran, Ç. (2020). *İngilizce öğretmenlerinin pozitif sermayeleri ile öğrencilerin ingilizce dersine yönelik tutumları ve kaygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden erişildi.
- Yılmaz, V. ve İlhan Dalbudak, Z. (2018). Aracı değişkenin etkisinin incelenmesi: Yüksek hızlı tren işletmeciliği üzerine bir uygulama. *International Journal of Management Economics and Business*, 14(2), 517–534. doi:10.17130/ijmeb.2018239946
- Yuan, Z., Zhang, X., Wang, F., Jin, M., Teng, M., He, H., and Wang, J. (2023). Levels of psychological capital among nurses: A systematic review and meta-analysis. *International Nursing Review*, 70(1), 89–96. doi:10.1111/inr.12803
- Zewude, G. T. and Hercz, M. (2021). Psychological capital and teacher well-being: The mediation role of coping with stress. *European Journal of Educational Research*, 10(3), 1227–1245.
- Zhu, Z., Sang, B., Chen, W., and Liu, J. (2022). Coping style mediates the relationship between psychological capital and depression among senior high school students. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 50(3), 112–122. doi:10.2224/sbp.11224

Etik Beyan: “Psikolojik Sermaye Konulu Doktora Tezlerinin Sistematik İncelemesi: Bir İçerik Analizi Çalışması” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır ve etik kurul izni gerektirmeyen bir çalışmadır. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi Yayın Kurulu’nun hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun Sorumlu Yazara ait olduğunu ve bu çalışmanın herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim.

Okul Terki Konulu Tezlerin Betimsel İçerik Analizi¹ Gülnehal YILDIRIM², Temel ÇALIK³

Öz

Bu çalışmanın amacı ulusal bağlamda "Okul Terki" konulu tezlerin betimsel içerik analizi yöntemi kapsamında kategorik çözümlemesinin yapılmasıdır. Bu bağlamda çalışmanın örneklemini YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanındaki 2012-2023 yıllarında yapılan tezler oluşturmaktadır. Araştırmada betimsel içerik analizi yöntemlerinden kategorik çözümleme yapılmıştır. Buna göre okul terki konulu lisansüstü çalışmaların tamamının devlet üniversitelerinde ve yüksek lisans düzeyinde yapıldığı belirlenmiştir. Diğer taraftan yapılan lisansüstü çalışmaların çoğunun örneklem bölgesinin Ege Bölgesi olduğu; Orta Anadolu, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu Bölgelerinde hiçbir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. İlgili konunun incelendiği lisansüstü çalışmaların örnekleminin ortaöğretim kademesindeki öğrenciler olduğu belirlenmiştir. Ayrıca nicel araştırma yönteminin en çok tercih edilen araştırma yöntemi olduğu, bu doğrultuda en fazla betimsel istatistikler olmak üzere, t-testi, ANOVA ve regresyon analizinin sıklıkla kullanıldığı söylenebilir. Araştırma bulgularına göre okul terki konusundaki doktora düzeyindeki çalışmaların artması, öğretmen ve yöneticilerin de belirlenecek örnekleme yer alması ve nitel araştırma yöntemlerinin daha çok kullanılması önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Okul Terki, Betimsel İçerik Analizi, Kategorik Çözümleme.

Descriptive Content Analysis of Thesis Related to the School Dropout

Abstract

The aim of this study is to conduct a categorical analysis of theses on "School Dropout" in the national context within the scope of descriptive content analysis method. In this context, the sample of the study consists of theses written between 2012 and 2023 in the YÖK National Thesis Center database. In the research, categorical analysis, one of the descriptive content analysis methods, was used. Accordingly, it was determined that all postgraduate studies on school dropout were conducted at state universities and at the master's level. On the other hand, the sample region of most postgraduate studies is the Aegean Region; It has been observed that no studies have been carried out in the Central Anatolia, Eastern Black Sea, Northeastern Anatolia, and Central Anatolia Regions. It was determined that the sample of postgraduate studies examining the relevant subject was students at secondary school level. In addition, it can be said that the quantitative research method is the most preferred research method, and in this direction, descriptive statistics, t-test, ANOVA and regression analysis are frequently used. According to the research findings, it is recommended that doctoral level studies on school dropout should be increased, teachers and administrators should be included in the sample to be determined, and qualitative research methods should be used more.

Keywords: School Dropout, Descriptive Content Analysis, Categorical Analysis.

Gönderim Tarihi (Received): 29.01.2024

Kabul Tarihi (Accepted): 21.02.2024

¹ Bu çalışma Etik Kurul İzin Belgesini gerektirmemektedir.

² Doktora öğrencisi, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, ygulnehal@gmail.com, ORCID No: 0000-0003-4803-056X

³ Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, temelc@gazi.edu.tr, ORCID No: 0000-0003-3656-6260

Giriş

Geleceği şekillendirecek olan en önemli özelliklerden biri insanın sahip olacağı entelektüel bilgi ve becerileridir. Bireylerin akademik, sosyal ve toplumsal bilgi ve becerilere sahip olacağı sürecin işlediği kurumlar ise okullardır (Aypay, Sever & Demirhan, 2012; Özen, 2020). Ayrıca okullar bireyin yaşamı içerisinde her zamanda ve mekânda var olan olgu ve süreç olan öğrenmenin gelişigüzel bir şekilde oluşmasından kurtararak düzenli ve iyi bir sisteme bağlanacağı kurumlardır (Arslan, 2021). Bu nedenle bireyin okul kurumu ile akademik ve sosyal anlamda ilişkisinin, bağının sağlanması önemlidir. Söz konusu bağın bireylerin beraberinde getirdikleri bireysel, sosyal ya da kültürel farklılıkların da etkisi ile sağlanamaması durumunda bireyin eğitim öğretim hayatını yarıda bırakması olarak da ifade edilebilecek “okul terki” yaşanması riskinin yüksek olduğu belirtilmektedir (Aypay, Sever & Demirhan, 2012; Borlum & Kubala, 2010). Okul terki tam zamanlı, devlet onaylı bir eğitim programından mezun olmamak veya söz konusu programlara kayıt yaptırmamış olmaktır (Rumberger, 1987). Bir başka tanıma göre okul terki, sağlık sorunları nedeniyle rapor alma ve ölüm gibi nedenlerin dışında eğitim çağındaki bir öğrencinin eğitimini tamamlayamaması diğer bir ifade ile diploma almadan zorunlu eğitim sisteminin dışına çıkmasına sebep olan süreçtir (Çalık & Tabak, 2017; Özdemir, Erkan, Karip, Sezgin & Şirin, 2010).

Okul terki, ciddi bir eğitimsel ve sosyal sorun olarak görülmektedir. Okul terki yaşayanların çoğu, yetişkin yaşamları boyunca ekonomik ve sosyal refahlarını ciddi şekilde sınırlayan ciddi eğitim eksiklikleri ile mücadele etmektedirler. Sadece bireysel açıdan bakıldığında bile milyarlarca liralık sosyal maliyetlere yol açan bir döngüye sebep olmaktadır (Rumberger, 1987). Covid -19 salgını nedeniyle de okul terkine ilişkin öngörüler söz konusu sorunun ilerleyen yıllarda artış eğiliminde olacağı şeklindedir (EUR-Lex, 2020; Türk Eğitim Derneği [TEDMEM], 2020; United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO], 2020). Buna göre Türkiye’de temel eğitim ve ortaöğretimin toplamında yaklaşık 160 bin öğrencinin okulu terk etme riski bulunduğu ifade edilmiştir (TEDMEM, 2020). 2022-23 eğitim-öğretim yılı verilerine göre söz konusu öngörünün ötesinde zorunlu eğitim çağındaki 6-17 yaş arası yaklaşık 442 bin 643 çocuğun eğitim dışında kaldığı belirtilmektedir (Gencer, Korlu, Kesbiç, Akay, Kotan & Arık, 2023). Diğer taraftan bu soruna kaynak oluşturan pek çok nedenden de söz etmek mümkün. Yapılan araştırmalara göre, öğrenciler tarafından okul ikliminin olumsuz algılanmasının, özel olarak öğretmen öğrenci iletişimindeki problemlerin ve akademik başarısızlıkların kronik devamsızlıklar ve sınıf tekrarları ile birlikte okul terki riskini artırdığı ifade edilmektedir (Hughes & Cao, 2018; Hughes, Cao, West, Smith & Cerda, 2017; Özcan, 2020; Van Eck, Johnson, Bettencourt & Johnson, 2017). Ayrıca cinsiyet farklılıklarının kız çocukları aleyhine, kültürel farklılıkların, ailenin düşük sosyoekonomik özelliklere sahip olmasının ve parçalanmış aile yapısının da okul terki riskini artırdığı belirtilmektedir (Astone & McInahan, 1991; Gencer vd., 2023; Küçüker, 2018; Mishra, 2020; Wallace, 2016).

Okul terki kavramının belirtilen önemine istinaden, okul terki nedenlerini, sonuçlarını inceleyen ve bu bağlamda çözüm önerileri getiren pek çok çalışma yapılmıştır (Aküzüm, Yavaş, Tan & Uçar, 2015; Bayhan & Dalgıç, 2012; Önder, 2017; Parr & Bonitz, 2015; Rumberger, 1987; Sunar, 2016; Taş, Selvitopu, Bora & Demirkaya, 2013; Taylı, 2008; Uzun & Kemerli, 2019). Diğer taraftan okul terkine ilişkin verilerin ışığında söz konusu sorunun varlığı ve etkisinin güncelliğini koruduğu ifade edilebilir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada mevcut araştırmaların benzer ve farklı yönlerini ortaya koyarak, ilgili araştırmaların alanyazındaki dağılımını belirlemek, gelecekte yapılacak çalışmalara yol göstermek bağlamında 2012-2023 yılları arasındaki, okul terki konulu tezlerin betimsel bir sentezinin yapılmasının alanyazına fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda Türkiye’de 2012-2023 yılları arasında “okul terki” konusunda hazırlanan lisansüstü tez çalışmalarının bütüncül şekilde incelenmesi ve okul terki konulu tezlerin benzerlik ve farklılıklarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde (i) yayın yılı, (ii) yayın türü, (iii) üniversite türü, (iv) örneklem bölgesi, (v) uygulandığı eğitim kademesi, (vi) araştırma yöntemi, (vii) veri toplama araçları, (viii) örneklem belirleme yöntemi ve (ix) veri analiz yöntemlerine göre dağılımları nedir?” alt amaçlarına yanıt aranmaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada içerik analizi türlerinden betimsel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi toplanan verilerin derinlemesine analiz edilip, verinin kavramsallaştırılması ve temalar yoluyla kavramlar arasındaki anlamlı örüntülerin açıklanması sürecidir (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu doğrultuda okul terki konulu çalışmalara ait yazılı verilerin özetlenmesi ve raporlanması yoluyla alandaki genel eğilimler belirlenmiştir (Cohen, Manion & Morrison, 2007; Çalık & Sözbilir, 2014; Selçuk, Palancı, Kandemir & Dündar, 2014).

Evren Örneklem

Bu araştırmanın veri kaynağı YÖK Ulusal Tez Merkezinde bulunan “okul terki” konulu 2012-2023 yılları arasındaki yüksek lisans ve doktora tezleridir. Araştırma örnekleme amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme ile belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların incelenmesine olanak verir (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu nedenle önceden belirlenmiş bir önemdeki ölçütleri sağlamak bağlamında ve kritik durumlar da dikkate alınarak (Patton, 2018) ölçüt örnekleme tercih edilmiştir. Belirtilen unsurlar dikkate alınarak, örneklem grubu oluşturulurken anahtar kelimeler, başlık, özet bilgileri ve Türkiye’de yapılan çalışmalar şeklinde ölçütlerle inceleme havuzu oluşturulmuştur. Çalışmada incelenen yüksek lisans ve doktora tezlerinde eğitim bilimleri alanı, erişime açık olmasına dikkat edilerek çalışmanın örnekleme belirlenmiştir. Bu doğrultuda 2012-2023 yılları arasında okul terki konulu tezlerin içerikleri detaylıca incelendiğinde, arama ölçütlerine uygun olmadığı belirlenen 8 tez örnekleme dâhil edilmemiştir. Bu çerçevede 5 doktora ve 12 yüksek lisans olmak üzere toplam 17 tez araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında veri toplamak için “Okul Terki Konulu Tezleri İnceleme Formu” hazırlanmıştır. Bu form tezlerin; yayın yılı, yayın türü, üniversite türü, örneklem bölgesi, uygulandığı eğitim kademesi, araştırma yöntemi, veri toplama araçları, örneklem belirleme yöntemi ve veri analiz yöntemlerine ait satır ve sütunların bulunduğu excel tablosu şeklinde oluşturulmuştur. Örnekleme dâhil edilen tez sayısı arttıkça ihtiyaç doğrultusunda her bir alt başlığın altında yeni satır veya sütunlara yer verilerek forma son şekli verilmiştir.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada yer alan ve incelenen tezlere ilişkin bazı ölçütler belirlenmiştir. Söz konusu ölçütler:

- ✓ YÖK veri tabanında, tam metne izin verilmiş, eğitim bilimleri alanına ait okul terki konulu tezlerin olması,
- ✓ Yapılan aramada son tarihin 31.12.2023 belirlenmesi,
- ✓ Tez başlıklarının ve anahtar kelimelerin “okul terki”, “school dropout” olarak Türkçe ve İngilizce taranması şeklindedir.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada verilerin analizde kategorilerin yoğunluk ve önem saptamasını da sağlamak amacıyla betimsel içerik analizi türlerinden biri olan, kategorik çözümleme tekniği kullanılmıştır. Kategorik çözümleme bir mesajın birimlere bölünerek önceden saptanmış veya inceleme sırasında eklenen ölçütlere göre kategoriler halinde gruplandırılması olarak ifade edilmektedir (Tavşancıl & Aslan, 2001; akt. Sezgin & Sönmez, 2018). Analizler gerçekleştirilirken dizinde okul terki varlığı, eğitim bilimleri alanı, erişime açık olma durumu, tezlerin başlığı ve anahtar kelimeler göz önünde bulundurularak belirlenen kategoriler dikkate alınmıştır. Bu kapsamda okul terki konulu tez araştırmalarına ilişkin öncelikle veri çözümleme formu oluşturulmuştur. Çözümleme ve analiz sürecinde, tezlerin içerisinde yer alan bilgilere bağlı kalınmış, veriler kategorilere göre çözümlenmiştir ve tablolaştırılmıştır. Araştırmada bazı değişkenlerin toplam sayılarında oluşan farklılıkların, tezlerde ortaya çıkan değişkenlerde uygulandığı eğitim kademesi, araştırma yöntemi, örneklem belirleme yöntemi, veri toplama araçları ve veri analiz yönteminin birden fazla olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Araştırmada geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması amacıyla verilerin toplanması ve veri analizlerinin yapılmasına ilişkin izlenen yollar araştırmacı tarafından ayrıntılı ve açık bir biçimde (Yıldırım & Şimşek, 2021) rapor edilmiştir. Bu doğrultuda araştırma verileri dosyalanmış ve araştırmanın başlangıcından itibaren Excel çözümleme tablosuna kayıt edilerek depolanmıştır. Ayrıca araştırma verilerinin toplanması, analizlerin yapılması ve sonuçlara ulaşılması aşamalarında birden fazla araştırmacı arasındaki uzlaşma (Yıldırım & Şimşek, 2021) dikkate alınmıştır. Buna göre okul terki konulu tez araştırmalarına ilişkin oluşturulan çözümleme formunda kodlama ve kategorik inceleme anahtarının ortaya çıkma sürecinde kodlamalar araştırmacılar tarafından ayrı ayrı yapılmış daha sonra araştırmacılar bir araya gelerek her bir kodlamayı beraber incelemek sureti ile kodlama tutarlılığının sağlanması amaçlanmıştır (Miles & Huberman, 2021). Bu çerçevede tutarlılığın hesaplanması için Miles ve Huberman (2021)'a ait hesaplama formülü [$\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Görüş birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}} \times 100$] kullanılmıştır. Hesaplama neticesinde uyuma yüzdesi %88 olarak belirlenmiştir. Söz konusu değer %70 üzerinde olması sebebiyle kabul edilebilir olduğuna karar verilmiştir.

Bulgular

Araştırmanızdan elde ettiğiniz bulgular, araştırmanın alt amaçlarına göre sırasıyla verilmelidir.

Okul Terki Konusunda Yapılan Tezlerin Yayın Yılı, Yayın Türü ve Üniversite Türüne İlişkin Bulgular

Araştırmada alt amaçlarından “okul terkinin yayın yılları, yayın türleri ve üniversite türlerine” ilişkin elde edilen bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1
Okul Terki Konusunda Yapılan Tezlerin Yayın Yılları, Yayın Türleri Ve Üniversite Türlerine Göre Dağılımı

Değişkenler	Kategoriler	Frekans (n)	Yüzde (%)
Yayın Yılı	2012-2015	2	% 12
	2016-2019	8	% 47
	2020-2023	7	% 41
Toplam		17	% 100
Yayın Türü	Yüksek Lisans	12	% 71
	Doktora	5	% 29
Toplam		17	% 100
Üniversite Türü	Devlet	17	% 100
	Vakıf	-	-
Toplam		17	% 100

Tablo 1 incelendiğinde okul terki konusunda yapılan lisansüstü çalışmaların 2016-2019 (n=8) ve 2020-2023 (n=7) yılları arasında yoğunlaştığı görülmektedir. Diğer taraftan ilgili konuda yapılan çalışmaların en fazla yüksek lisans (n=12) düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca okul terki konu alan lisansüstü çalışmaların tamamı devlet üniversitelerinde gerçekleştirilmiştir.

Okul Terki Konusunda Yapılan Tezlerin Örneklem Bölgesine İlişkin Bulgular

Araştırmada alt amaçlarından “örneklem bölgesine” ilişkin elde edilen bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2
Okul Terki Konusunda Yapılan Tezlerin Örneklem Bölgesine Göre Dağılımı

Değişkenler	Kategoriler	Frekans (n)	Yüzde (%)
Örneklem Bölgesi	TR1 (İstanbul)	1	% 6
	TR2 (Batı Marmara)	2	% 12
	TR3 (Ege)	4	% 24
	TR4 (Doğu Marmara)	1	% 6
	TR5 (Batı Anadolu)	2	% 12
	TR6 (Akdeniz)	2	% 12

TR7(Orta Anadolu)	-	-
TR8(Batı Karadeniz)	1	%6
TR9(Doğu Karadeniz)	-	-
TRA(Kuzeydoğu Anadolu)	-	-
TRB(Ortadoğu Anadolu)	-	-
TRC(Güneydoğu Anadolu)	1	%6
Belirtilmemiş	4	%24

Tablo 2 incelendiğinde okul terki konulu lisansüstü çalışmaların örneklem bölgesinin en çok Ege Bölgesi (n=4) olduğu görülmektedir. Bunu takip eden bölgeler Batı Marmara (n=2), Batı Anadolu (n=2), Akdeniz (n=2), İstanbul (n=1), Doğu Marmara (n=1), Batı Karadeniz (n=1) ve Güneydoğu Anadolu (n=1) şeklindedir. Orta Anadolu, Doğu Karadeniz ve Ortadoğu Anadolu bölgelerinde okul terki konulu lisansüstü çalışma yapılmadığı belirlenmiştir. Ayrıca örneklem bölgesi belirtilmemiş (n=4) lisansüstü çalışmaların olduğu da görülmektedir.

Okul Terki Konusunda Yapılan Tezlerin Uygulandığı Eğitim Kademesine İlişkin Bulgular

Araştırmada alt amaçlarından “uygulandığı eğitim kademesine” ilişkin elde edilen bulgular Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3

Okul Terki Konusunda Yapılan Tezlerin Uygulandığı Eğitim Kademesine Göre Dağılımı

Değişkenler	Kategoriler	Frekans (n)	Yüzde (%)	
Uygulandığı Eğitim Kademesi	İlköğretim	Öğrenci	2	%12
		Öğrenci/Öğretmen/Yönetici	-	-
	Ortaöğretim	Öğrenci	9	%52
		Öğrenci/Öğretmen/Yönetici	2	%12
	Yükseköğretim	Öğrenci	3	%18
	Belirtilmemiş	-	1	%6
Toplam		17	%100	

Tablo 3 incelendiğinde okul terki konusunda yapılan lisansüstü tezlerin uygulandığı eğitim kademesi en çok ortaöğretim kademesi (n=11) olduğu görülmektedir. Ayrıca bu çalışmalar çoğunlukla ortaöğretim kademesindeki öğrenciler (n=9) ile gerçekleştirilmiştir. Diğer taraftan ilköğretim kademesinde (n=2) yapılan araştırmaların tamamında öğrenciler ile çalışılmıştır. Eğitim kademesi belirtilmemiş (n=1) lisansüstü çalışma ise bir meta sentez araştırmasıdır.

Okul Terki Konusunda Yapılan Tezlerin Araştırma Yöntemi ve Veri Toplama Araçlarına İlişkin Bulgular

Araştırmada alt amaçlarından “araştırma yöntemi ve veri toplama araçlarına” ilişkin elde edilen bulgular Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4

Okul Terki Konusunda Yapılan Tezlerin Araştırma Yöntemi ve Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı

Değişkenler	Kategoriler	Frekans (n)	Yüzde (%)	
Araştırma Yöntemi	Nitel	Durum Çalışması	1	%6
		Olgu Bilim	1	%6
		Fenomenoloji	1	%6
		Meta Sentez	1	%6
	Nicel	Yarı Deneysel	1	%6
		İlişkisel Tarama	5	%29
		Belirtilmemiş	1	%6
	Karma	Keşfedici Sıralı Desen	1	%6
		Yarı Deneysel/Durum Ç.	1	%6

	Belirtilmemiş	4	%23
Toplam		17	%100
Veri Toplama Araçları	Anket	7	%41
	Görüşme Formu	3	%18
	Anket/Görüşme Formu	6	%35
	Diğer	1	%6
Toplam		17	%100

Tablo 4 incelendiğinde okul terki konulu lisansüstü çalışmalarda araştırma yöntemi olarak en fazla nicel araştırma yöntemi (n=7) kullanılmıştır. Bunu sırasıyla karma araştırma yöntemi (n=6) ve nitel araştırma yöntemi (n=4) takip etmektedir. Nicel araştırma desenlerinden ise en çok ilişkisel tarama yönteminin (n=5) tercih edildiği görülmektedir. Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması (n=1), olgu bilim (n=1), fenomenoloji (n=1) ve meta-sentez (n=1) desenleri kullanılmıştır. Karma araştırma yöntemi ile yapılan çalışmaların çoğunda (n=4) araştırma desenine ilişkin bilgi verilmediği görülmektedir. Fenomenoloji ve olgu bilim deseni literatürde aynı anlamda kullanılmış olmasına karşılık araştırmaya dâhil edilen lisansüstü çalışmalarda verilen bilgilere sadık kalınması nedeniyle ilgili tabloda ayrı olarak belirtilmiştir. Diğer taraftan incelenen lisansüstü çalışmalarda araştırma yöntemleri doğrultusunda veri toplama araçlarından sadece anketin (n=7) en fazla, sadece görüşme formunun (n=3) ise en az kullanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca anket ve görüşme formunun (n=6) birlikte kullanıldığı çalışmaların da olduğu görülmektedir.

Okul Terki Konusunda Yapılan Tezlerin Örneklem Belirleme Yöntemine İlişkin Bulgular

Araştırmada alt amaçlarından “örneklem belirleme yöntemine” ilişkin elde edilen bulgular Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5

Okul Terki Konusunda Yapılan Tezlerin Örneklem Belirleme Yöntemine Göre Dağılımı

Değişkenler	Kategoriler	Frekans (n)	Yüzde (%)		
Örneklem Belirleme Yöntemi	Amaçlı Örneklem	Maksimum Çeşitlilik Ö.	2	%12	
		Ölçüt Ö.	3	%17	
		Kartopu Ö.	1	%6	
		Belirtilmemiş	4	%23	
	Basit Yansız Örneklem	-	1	%6	
		Olasılıklı Örneklem	Basit Tesadüfi Ö.	1	%6
			Orantsız Ö.	1	%6
		Tabakalı Örneklem	Belirtilmemiş	1	%6
			-	2	%12
		Uygun Örneklem	-	1	%6
Belirtilmemiş	-	1	%6		
Toplam		17	%100		

Tablo 5 incelendiğinde okul terki konulu lisansüstü çalışmalarda örneklem belirleme yöntemi olarak amaçlı örnekleme (n=10) en çok tercih edildiği görülmektedir.

Okul Terki Konusunda Yapılan Tezlerin Veri Analiz Yöntemlerine İlişkin Bulgular

Araştırmada alt amaçlarından “veri analiz yöntemlerine” ilişkin elde edilen bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6

Okul Terki Konusunda Yapılan Tezlerin Veri Analiz Yöntemlerine Göre Dağılımı

Değişkenler	Kategoriler	Frekans (n)	Yüzde (%)	
Veri Analiz Yöntemleri	Nitel	Betimsel Analiz	1	%6
		İçerik Analizi	8	%47
	Nicel	Betimsel İstatistik	9	%53

T-testi	4	%24
Anova	4	%18
Manova	1	%6
Regresyon Analizi	4	%24
Mann Whitney -U	4	%24
Kruskal Wallis	3	%18
Ki-kare Testi	1	%6
DFA	1	%6
Diğer	2	%12

Tablo 6 incelendiğinde okul terki konulu lisansüstü çalışmalarda veri analizi yöntemlerinden nicel veri analizi yöntemlerinin (n=33) kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda ise en fazla betimsel istatistiklerin (n=9) kullanıldığı belirlenmiştir. Diğer taraftan nitel araştırma yöntemlerini kullanan (n=9) araştırmalarda içerik analizi yönteminin (n=8) en çok uygulanan yöntem olduğu görülmektedir. Bulgularda elde edilen toplam değerlerin incelenen lisansüstü çalışma sayıları ile örtüşmemesinin temel sebebi ilgili araştırmalarda birden fazla yöntemin kullanılması kaynaklı olduğu şeklinde ifade edilebilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, betimsel içerik analizi yöntemlerinden kategorik çözümlene yöntemi ile 2012-2023 yılları arasında yapılan okul terki konulu lisansüstü tezlerin yayın yılı, yayın türü, üniversite türü, örneklem bölgesi, uygulandığı eğitim kademesi, araştırma yöntemi, veri toplama araçları, örneklem belirleme yöntemi ve veri analiz yöntemlerine göre dağılımlarına ilişkin bulgular değerlendirilmiştir. Yapılan incelemeler doğrultusunda ilgili çalışmaların 2016-2019 ve 2020-2023 yıllarında yoğunlaştığı görülmektedir. 6287 sayılı “İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” gereği 4+4+4 sistemi ile 12 yıllık zorunlu eğitime geçilmesinde okullaşma oranlarının düşük olmasının temel gerekçe gösterildiği ifade edilmektedir (Durmuşçelebi & Bilgili, 2014). Bu doğrultuda söz konusu temel gerekçeye ilişkin sürecin incelenmesi, ilgili kanunun eğitim-öğretim kapsamında sonuçlarının gözlenmesi adına okul terki konulu lisansüstü çalışmaların 2016-2019 yıllarında yoğunlaşmış olduğu söylenebilir. Diğer taraftan tüm Dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgınının eğitim-öğretim süreçlerine ve okullaşma oranlarına kısa ve uzun vadede olumsuz etkilerinin olacağına yönelik öngörüler (Azevedo, Hasan, Goldemberg, Geven & Iqbal, 2021; UNESCO, 2020) doğrultusunda ilgili çalışmaların 2020-2023 yılları arasında artış gösterdiği ifade edilebilir.

Okul terki konulu lisansüstü çalışmalarının çoğunlukla yüksek lisans tezleri olduğu bulgusu Albayrak ve Çıtaş (2017), Güçlü, Mustul ve Kaleli (2021), Gürer ve Çalık (2022), Kedikli ve Katrancı (2021) ile Tavşanlı ve Ulaş (2023)’in çalışma bulguları ile örtüşmektedir. Ayrıca ilgili konuda yapılan az miktarda doktora tezinin de yoğunlukla 2017 ve öncesi yıllara ait olduğu ve 2014 yılından önce konu ile ilgili hiçbir lisansüstü çalışmanın yapılmadığı dikkat çekicidir. Diğer taraftan okul terki konulu lisansüstü çalışmaların tamamının devlet üniversitelerinde yapılmış olması önemli bir bulgudur. Söz konusu bulgu Çoban (2022), Ertürk ve Koşar (2023)’in çalışma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Araştırmada incelenen lisansüstü çalışmaların çoğunlukla Ege bölgesinde (İzmir, Uşak, Aydın) yapıldığı görülmektedir. Diğer taraftan bazı araştırmalarda örneklem bölgelerine ilişkin net bir bilgi verilmemiş olmasının akademik çalışmaların niteliği ve metodolojisi bağlamında önemli bir sorun teşkil edeceği söylenebilir. Bu bulgu doğrultusunda Sezgin ve Sönmez (2018)’in çalışmalarında da vurgulandığı üzere araştırmaların geçerliğini ve güvenilirliğini artırmak amacıyla ilgili araştırma verilerinin nerede, ne zaman veya kimler vasıtasıyla elde edileceğinin açık ve net bir şekilde raporlanması önerilmektedir.

Okul terki konulu lisansüstü çalışmaların uygulandığı eğitim kademesi en fazla ortaöğretim olarak belirlenirken bu bulgunun Erdemir ve Özgür (2023), Kara ve Özenç (2021), Oğuzman, Metin ve Kaya (2021)’nin çalışmalarına ait bulgular ile örtüşmediği belirlenmiştir. Ayrıca veri toplama kaynağının çoğunlukla öğrenciler olduğu görülmektedir. Söz konusu bulgunun ise Taşdan (2021), Ültay, Usta ve Durmuş (2017)’un çalışma bulguları ile benzer nitelikte olduğu söylenebilir. Diğer taraftan incelenen

lisansüstü çalışmaların veri kaynağının çoğunlukla öğrenciler olarak belirlenmesinin okul terkine ilişkin süreci deneyimleyen bireylerden doğrudan bilgi alınabilmesi adına önemli olduğu söylenebilir. Bununla birlikte ilgili konuya ilişkin öğretmen ve yönetici ile yapılan çalışmaların çok az sayıda olduğu dikkat çekicidir. Okul kurumunun önemli bileşenlerinden olan ve öğrenciler ile yoğun etkileşim içindeki öğretmenler ve yöneticilerin konuya ilişkin uzman bakış açısı ile değerlendirme yapabilecekleri düşünülmektedir. Bu bağlamda gelecekte yapılacak okul terki konulu çalışmaların veri kaynağının öğretmen ve yöneticiler olarak belirlenmesi önerilmektedir.

Araştırmaya dâhil edilen lisansüstü çalışmalarda çoğunlukla nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Söz konusu bulgu Çelik (2022), Erdemir ve Özgür (2023), Oğuzman, Metin ve Kaya (2021)'nin çalışmalarının bulguları ile benzer nitelik taşımakta iken, Kara ve Özgenç (2021) ile Soysal (2021)'in çalışmaları ile örtüşmemektedir. Diğer taraftan nicel araştırma yöntemlerinden en çok ilişkisel tarama yönteminin kullanıldığı bulgusu Sönmez ve Doğan (2022), Yumuşak ve Korkmaz (2021)'in çalışma bulguları ile benzer niteliktedir. Nitel araştırma yöntemlerinin çoğunlukla kullanıldığı lisansüstü çalışmalar doktora seviyesindeki çalışmalar olarak belirlenmiştir. Ayrıca incelenen araştırmalarda veri toplama araçlarından anketin en fazla kullanıldığı belirlenmiştir. Bu bağlamda mevcut araştırma bulguları ile Akyürek (2022), Sönmez ve Doğan (2021)'in çalışma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Yapılan lisansüstü çalışmaların çoğunlukla nicel araştırma yöntemlerinin tercih edilmesi uygulamanın daha kısa sürede ve kolay yapılabilir olması şeklinde yorumlanabilir. Diğer taraftan veri toplama araçlarından anketin tercih edilmesinin de aynı düşünce ile verilerin kolay analiz edilmesi ve çoğunlukla sayısal değerler ile ifade edilebilmesinin etkili olduğu söylenebilir. Konu ile ilgili gelecekte yapılacak çalışmaların nitel araştırma yöntemleri ile gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Bu şekilde okul terkine ilişkin derinlemesine görüşme, gözlem vb. teknikler ile çok yönlü bakış açısı ile değerlendirme yapılabileceği düşünülmektedir.

Örneklem belirlemede çoğunlukla amaçlı örnekleme yöntemini kullanıldığı belirlenen lisansüstü çalışmalardan, Tırpancıoğlu (2019) ile Türk (2019) maksimum çeşitlilik örnekleme, Binici (2023) ile Gülşen (2017) ölçüt örnekleme, Karacabey (2016) kartopu örnekleme kullanmıştır. Bu bulguyla Gökmen ve diğerlerinin (2017) amaçlı örnekleme yöntemi, Yumuşak ve Korkmaz (2021)'in basit seçkisiz ve amaçlı örneklem bulguları örtüşmektedir. Ayrıca Özger (2019) basit yansız örnekleme, Öztürk (2020) olasılıklı örnekleme, Dünder (2020) tabakalı örnekleme ve Uyumaz (2021)'in uygun örnekleme yöntemlerini kullandığı belirlenmiştir.

Araştırmada incelenen son alt amaca göre veri analizlerinde en çok SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) bilgisayar paket programının kullanıldığı belirlenmiştir (Çetin, 2019; Dirik, 2020; Ertekin, 2022; Güngör, 2019; Karacabey, 2016; Küçükarslan, 2019; Özger, 2019; Özgü, 2015; Tırpancıoğlu, 2019; Uymaz, 2021; Yorğun, 2014). Bu doğrultuda en fazla betimsel istatistiklere (Çetin, 2019; Dirik, 2020; Dünder, 2020; Güngör, 2019; Karacabey, 2016; Küçükarslan, 2019; Özger, 2019; Özgü, 2015; Öztürk, 2020; Tırpancıoğlu, 2019; Yorğun, 2014) yer verilmiştir. Diğer taraftan t-testi (Dirik, 2020; Dünder, 2020; Öztürk, 2020; Tırpancıoğlu, 2019), ANOVA (Dirik, 2020; Dünder, 2020; Ertekin, 2022; Özger, 2019), analizleri ile regresyon analizinin (Çetin, 2019; Özgü, 2015; Tırpancıoğlu, 2019; Yorğun, 2014) sıklıkla kullanılmasının yanı sıra nonparametrik testlerin kullanıldığı çalışmaların da (Çetin, 2019; Dirik, 2020; Dünder, 2020; Uymaz, 2021) olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Albayrak, E. ve Çiltaş, A. (2017). Türkiye’de matematik eğitimi alanında yayımlanan matematiksel model ve modelleme araştırmalarının betimsel içerik analizi. *Uluslar arası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(9), 258-283.
- Aküzüm, C., Yavaş, T., Tan, Ç. ve Uçar, M. B. (2015). İlköğretim kurumu öğrencilerinin devamsızlık ve okul terki nedenleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 167-192.
- Akyürek, İ. M. (2022). Eğitim yönetimi alanında yayımlanan araştırmaların eğilimleri: betimsel içerik analizi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(33), 324-341.
- Arslan, A. (2021). Ortaöğretim öğrencilerinde okul terki riskinin yordayıcıları: Okula bağlılık ve okul tükenmişliği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 54(2), 431-458.

- Astone, M. N. and McLanahan, S. S. (1991). Family structure, parental practices and high school completion. *American Sociological Review*, 56 (June), 309-320.
- Azevedo, A., Hasan, A., Goldemberg, D., Geven, K., and Iqbal, S. A. (2021). Simulating the potential impacts of covid-19 school closures on schooling and learning outcomes: A set of global estimates. *The World Bank Research Observer*, 36(1), 1-40.
- Aypay, A., Sever, M. ve Demirhan, G. (2012). Üniversite öğrencilerinin sosyal ve akademik entegrasyonu: Boylamsal bir araştırma. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 407-422.
- Bayhan, G. and Dalgıç, G. (2012). School dropout according to the views of high school leavers. *Inonu University Journal of The Faculty of Education*, 13(3), 107-130.
- Borglum, K. and Kubala, T. (2010). Academic and social integration of community college students: A case study. *Community College Journal of Research and Practice*, 24(7), 567-576.
- Cohen, L., Manion, L., and Morrison, K. (2007). *Research methods in education*. London and New York, NY: Routledge Falmer.
- Çalık, M. ve Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174), 33-38.
- Çalık, T. ve Tabak, H. (2017). Türkiye’de ilköğretimde okul terkine gelir dağılımının etkisinin incelenmesi. VIII. *Uluslararası Eğitim Yönetimi Forumu Özet Bildiri Kitabı* içinde, ss. 208-209. Ankara: EYUDER.
- Çelik, M. (2022). Türkiye’de okul öncesi matematik eğitimi araştırmalarının betimsel içerik analizi: 2016-2020. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 315-332.
- Çoban, A. (2022). Yaratıcı yazmayla ilişkili hazırlanan doktora tezlerinin betimsel içerik analizi. *JRES*, 9(1), 142- 153.
- Durmuşçelebi, M. ve Bilgili, A. (2014). Yeni (12 yıllık) eğitim sistemi, karşılaşılan sorunlar ve dünyadaki uygulamalardan bazılarının incelenmesi. *International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 603-621.
- Ertürk, S. ve Koşar, S. (2023). Sosyal yapılandırıcılık konulu tezlerin betimsel içerik analizi. *JRES*, 10(1), 130-143.
- Erdemir, Ü. A. ve Özgür, D. S. (2023). Türkiye’de bilimin doğası konusunda yapılan tezlere yönelik bir betimsel içerik analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(86), 683-713.
- EUR-Lex. (2020). *Council resolution on a strategic framework for European cooperation in education and training towards the European education area and beyond (2021-2030)* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021G0226%2801%29&qid=1617706323424> adresinden erişilmiştir.
- Gencer, E. G., Korlu, Ö., Kesbiç, K., Akay S. S., Kotan, H. ve Arık, B. M. (2023). *Eğitim izleme raporu 2023*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi. <https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2023/12/EgitimIzlemeRaporu2023.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Gökmen, Ö. F., Uysal, M., Yaşar, H., Kırksekiz, A., Güvendi, G. M. ve Horzum, M. B. (2017). Türkiye’de 2005-2014 yılları arasında yayınlanan uzaktan eğitim tezlerindeki yönetsel eğilimler: Bir içerik analizi. *Eğitim ve Bilim*, 42(189), 1-25.
- Güçlü, O., Mustul, Ö. ve Kaleli, Y. S. (2021). Müzik eğitiminde bireysel çalgılara yönelik yapılmış olan lisansüstü çalışmaların karşılaştırmalı olarak incelenmesi: Bir içerik analizi çalışması, *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 12(45), 809-826.
- Gürer, G. T. ve Çalık, T. (2022). Türkiye’deki örgüt kültürü konulu tezlere ilişkin bir içerik analizi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42(2), 1463-1495.
- Hughes, N. J. ve Cao, O. (2018). Trajectories of teacher-student warmth and conflict at the transition to middle school: Effects on academic engagement and achievement. *Journal of School Psychology* 67(2018) 148-162.
- Hughes, N. J., Cao, O., West, G. S., Smith, A. P., and Cerda, C. (2017). Effect of retention in elementary grades on dropping out of school early. *Journal of School Psychology* 65(2017) 11-27.
- Kara, M. ve Özenç, M. (2021). Suriyeli göçmen öğrencilerin eğitiminde karşılaşılan sorunlara odaklanan araştırmaların eğilimleri: Betimsel içerik analizi. *Milli Eğitim*, 50(1), 249-279.
- Kedikli, D. ve Katrancı, Y. (2021). Geometrik düşünme düzeyleri ile ilgili tezlerin betimsel içerik analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(2), 251-273.

- Küçük, E. (2018). Kırsal kesimde yaşayan kız çocukların örgün ortaöğretimi terk etme nedenleri. *Eğitim ve Bilim*, 43(195), 97-117.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2021). *Nitel veri analizi: Genişletilmiş bir kaynak kitap* (Çev. Altun Akbaba, S. ve Ersoy, A.). Ankara: Pegem.
- Mishra, S. (2020). Social networks, social capital, social support and academic success in higher education: A systematic review with a special focus on 'underrepresented' students. *Educational Research Review*, 29(February, 100307), 1-24.
- Oğuzman, T., Metin, M., ve Kaya, H. (2021). Türkiye'deki astronomi eğitimi araştırmalarının incelenmesi: Bir betimsel içerik analizi. *Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 43-65.
- Önder, E. (2017). Ortaöğretimde öğrenci devamsızlığı buna dönük okul uygulamaları ve önerilen politikalar. *Eğitim ve Bilim*, 42(190), 361-378.
- Özcan, M. (2020). Student absenteeism in high schools: Factors to consider. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 32(1), 65-81.
- Özdemir, S., Erkan, S., Karip, E., Sezgin, F. ve Şirin, H. (2010). İlköğretim okulu öğrencilerinin okulu terk etme nedenleri ve çözüm önerileri. Ankara: TÜBİTAK Proje No: 107K453.
- Özen, H. (2020). Demokratik çağda eğitim ve okulun açmazları: Paul Virilio'ya açıdan analogik bir çözümleme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(Eğitim ve Toplum Özel Sayısı), 6437-6459. doi: 10.26466/opus.724349
- Parr, A. K. and Bonitz, V. S. (2015). Role of family background, student behaviors, and school-related beliefs in predicting high school dropout. *The Journal of Educational Research*, 108(6), 504-514, doi: 10.1080/00220671.2014.917256.
- Patton, Q. M. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (Çev. Bütün, M. ve Demir, B. Ş.). Ankara: Pegem.
- Rumberger, R. W. (1987). High school dropouts: A review of issues and evidence. *Review of Educational Research*, 57(2), 101-121.
- Selçuk, Z., Palancı, M., Kandemir, M. ve Dündar, H. (2014). Eğitim ve Bilim dergisinde yayınlanan araştırmaların eğilimleri: İçerik analizi. *Eğitim ve Bilim*, 39(173), 430-453.
- Sezgin, F. ve Sönmez, E. (2018). Örgüt kültürü ve iklimi çalışmalarının sistematik incelemesi: Bir içerik analizi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 257-275.
- Soysal, R. S. (2021). Sınıf yönetimi olgusu üzerine yapılmış ulusal çalışmaların betimsel içerik analizi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 11(1), 214-244.
- Sönmez, E. ve Doğan, E. (2022). Türkiye'de okul yöneticilerinin güç kaynakları üzerine gerçekleştirilen çalışmaların incelenmesi: Bir betimsel içerik analizi. *TEBD*, 20(2), 679-700.
- Sunar, S. (2016). Türkiye'de ve başka ülkelerde okul terkleri ve devamsızlık. *Öğretmen Dünyası Dergisi*, 37(435), 15-18.
- Taş, A., Selvitopu, A., Bora, V. ve Demirkaya, Y. (2013). Meslek lisesi öğrencilerinin okul terk nedenleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(3), 155-1566.
- Taşdan, T. B. (2021). Türkiye'de matematik eğitiminde akıllı tahta kullanımını inceleyen araştırmaların betimsel içerik analizi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2021, (52), 724-743.
- Tavşanlı, F. Ö. ve Ulaş, P. (2023). Okuma çemberinin Türkçe eğitiminde kullanımı: Bir betimsel içerik analizi. *Millî Eğitim*, 52(237), 141-166.
- Taylı, A. (2008). Okulu bırakmanın önlenmesi ve önlemeye yönelik uygulamalar. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 91-104.
- TEDMEM. (2020). *Bir bakışta eğitim 2020*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- UNESCO. (2020). *UN Secretary-General warns of education catastrophe, pointing to UNESCO estimate of 24 million learners at risk of dropping out*. <https://en.unesco.org/news/secretary-general-warns-educationcatastrophe-pointing-unesco-estimate-24-million-learners-risk-adresinden-erişilmiştir>.
- Uzun, K. ve Kemerli, Ş. (2019). Ortaöğretim öğrencilerinin devamsızlık nedenleri: Fethiye ilçesi örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(2), 1-19.
- Ültay, E., Usta, D. N. ve Durmuş, T. (2017). Eğitim alanında yapılan zihinsel model çalışmalarının betimsel içerik analizi. *Yaşadıkça Eğitim*, 31(1), 21-40.

- Van Eck, K., Johnson, R. S., Bettencourt A., and Johnson, L. S. (2017). How school climate relates to chronic absence: A multi-level latent profile analysis. *Journal of School Psychology* 61(2017) 89-102.
- Wallace, M. C. (2016). *A high school dropout prevention program for at-risk students* (Unpublished Doctoral Dissertation). Walden University, Minneapolis, ABD.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yumuşak, H. ve Korkmaz, M. (2021). Okul etkililiği konulu tez ve makalelerin incelenmesi: Bir içerik analizi çalışması. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(3), 1771-1800.

Etik Beyan: “Okul Terki Konulu Tezlerin Betimsel İçerik Analizi” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Ayrıca bu makale derleme türünde olduğundan Etik Kurul İzni gerektirmeyen çalışmalar içinde yer almaktadır. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi Yayın Kurulu’nun hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun Sorumlu Yazara ait olduğunu ve bu çalışmanın herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim.

Ek 1-Çalışmada İncelenen Tezler

- Binici, A. (2023). *Mesleki ve teknik anadolu lisesi öğrencilerinin okul terki nedenleri ve çözüm önerileri*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Çetin, B. H. (2019). *Lise öğrencilerinde okul terki riskinin okul iklimi ve yapısal özellikler kuramı açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Dirik, H. (2020). *Ortaöğretim kurumlarında okul terkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Dündar, Ö. (2020). *Üniversite öğrencilerinin örgütsel imaj algılarıyla okula yabancılaşma düzeyleri ve okul terki eğilimleri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Ertekin, G. (2022). *Okul terkini önlemeye yönelik psikoeğitim programının 9.sınıfı tekrar eden öğrenciler üzerindeki etkililiğinin incelenmesi*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Gülşen, U. F. (2017). *Yükseköğretimde okul terkinin değerlendirilmesi*. Doktora Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Güngör, G. (2019). *Mesleki ve teknik ortaöğretimde okul terkinin nedenleri ve çözüm önerileri: Bütüncül bir program önerisi*. Doktora Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Karacabey, F. M. (2016). *Ortaöğretimde okul terkinin bireysel ve kurumsal nedenleri: Şanlıurfa ili örneği*. Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Küçükarslan, E. (2019). *Meslek lisesi öğrencilerinin okul terkinde rol oynayan faktörler ve önleme stratejilerine ilişkin yönetici öğretmen ve öğrenci görüşleri: AB ülkeleri ile karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özger, B. (2019). *Liselerde okul terki riskinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Uşak ili örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Özgül, M. (2015). *Ortaokul öğrencilerinin okul reddi ve okul terki risklerinin zorbalık-mağduriyet kategorilerine göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, Y. (2020). *Meslek liselerinde okul terkinin nedenleri, sonuçları ve önlemeye yönelik çözüm önerileri*. Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Uyumaz, G. (2021). *Yükseköğretimde Okul Terki Ölçeği’nin Türk kültürüne uyarlanması ve kültürlerarası ölçme değişmezliğinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Ünver, G. (2022). *Okula devamsızlık ve okul terki nedenleri: Bir meta-sentez incelemesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

- Tırpancıoğlu, M. (2019). *Ortaokul öğrencilerinde okul terki riski, okul tükenmişliği ve algılanan sosyal desteğin bazı değişkenlere göre incelenmesi (Konak ilçesi örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Türk, A. (2019). *Okul terkinin eşiğinde geleceği düşünmek: Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin gelecek emelleri*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Yorğun, A. (2014). *Lise öğrencilerinde okul terki riskinin incelenmesi*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

İlkokul Öğrencilerinin Bilim İnsanı İmajlarının İncelenmesi¹ Güneş SALP², Meral KAHRAMAN³

Bu araştırmada ilkokul öğrencilerinin 'Bilim İnsanı İmajı'nın belirlenmesi amaçlanmıştır. Nicel modellerden tarama modelinin kullanıldığı araştırmanın evrenini Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ilkokullara devam eden öğrenciler, örneklemini ise Çorum ili Merkez ilçesinde bulunan bir ilkokula devam etmekte olan 140 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma verilerinin toplanmasında Chambers'in geliştirdiği "Bir Bilim İnsanı Çiz" (Draw A Scientist, DAST) testi kullanılmıştır. Elde edilen ham puanların analizinde kategorik değişkenler için tanımlayıcı istatistikler frekans ve yüzde olarak verilmiştir. Kategorik verilerin analizinde "Pearson Ki-Kare Testi" ve "Fisher Exact Testi" kullanılmıştır. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda katılımcıların cinsiyetlerine göre bilim insanı cinsiyeti çizim bulguları arasında ($K=8,007$; $p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu, katılımcı erkeklerin kızlara göre daha çok erkek bilim insanı figürü çizdikleri görülmüştür. Katılımcıların sınıf düzeyine göre bilim insanının yaptığı etkinlik çizim bulguları arasında ($F=5,460$; $p<0,05$), bilim insanının kullandığı bilimsel araçlar çizim bulguları arasında ($F=9,569$; $p<0,01$) ve bilim insanının kullandığı semboller çizim bulguları arasında ($F=42,658$; $p<0,001$) istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu bulunmuştur. Tüm hesaplamalarda istatistik anlamlılık düzeyi $p<0,05$, $p<0,01$, $p<0,001$ olarak dikkate alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilim İnsanı, Bilim İnsanı İmajı, Bilim İnsanı Çiz Testi

Examination of Scientific Images of Primary School Students

Abstract

In this study, it was aimed to determine the 'Scientist Image' of primary school students. The population of the research, in which the survey model was used among the quantitative models, consisted of students attending primary schools affiliated with the Ministry of National Education, and the sample consisted of 140 students attending a primary school in the Central district of Çorum province. The "Draw A Scientist" (DAST) test developed by Chambers was used to collect research data. In the analysis of the raw scores obtained, "descriptive statistics for categorical variables are given as frequency and percentage". "Pearson Chi-Square Test" and "Fisher Exact Test" were used in the analysis of categorical data. As a result of the statistical analyzes, it was seen that there was a statistically significant difference between the findings of drawing the scientist gender according to the gender of the participants ($K=8.007$; $p<0.01$), and the participant boys drew more male scientist figures than the girls. According to the class level of the participants, the activity drawing findings of the scientist ($F=5.460$; $p<0.05$), the scientific tools used by the scientist among the drawing findings ($F=9.569$; $p<0.01$) and the symbols used by the scientist are among the drawing findings. A statistically significant difference was found ($F=42.658$; $p<0.001$). Statistical significance level was considered as $p<0.05$, $p<0.01$, $p<0.001$ in all calculations.

Keywords: Scientist, Scientist Image, Scientist Draw Test.

Gönderim Tarihi (Received): 17.03.2024

Kabul Tarihi (Accepted): 28.04.2024

¹ Bu çalışma, tezsiz yüksek lisans proje çalışmasından üretilmiş olup, proje yayımlanmamıştır.

Araştırma Makalesi: Etik Kurul İzin Belgesi (Kurul Adı: Yozgat Bozok Üniversitesi Etik Komisyonu Tarih:22.02.2023 Sayı: E-55135017-770-127919, Karar No:02/32)

² Prof. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü, Yozgat/Türkiye; ORCID No: 0000-0001-5719-8618

³ Öğretmen, Çorum İstiklal İlkokulu Çorum/Türkiye. ORCID No: 0009-0002-5038-7840

Giriş

Bilim evreni, toplumu ve insanı araştırma konusu yapan gözleme, deneye ve akla dayanarak sistematik bir yöntemle elde edilen doğrulanabilir bilgileri tanımlar. Bilim olgular (gerçekler) hakkında bilimsel yöntemlerle elde edilmiş doğrulanabilir bilgilerdir (Aydoğan, 2013, ss. 5-6; Büyüköztürk vd., 2010). Başka bir ifade ile bilim, “doğada meydana gelen olayların nedenlerini, birbiriyle olan bağıntılarını bulan, onları genelleştiren, kuramsallaştıran ve bu kuramsal bilgi yardımıyla sonradan meydana gelecek olayların nasıl ve ne zaman meydana geleceğini önceden saptamaya çalışan entelektüel bir uğraştır” (Aydoğan, 2013, ss. 5-6; Topdemir &Unat, 2012).

Bilim insanı yaşamdaki sorunlara çözümler bulabilmek için araştırmalar yapar. Sorunlara gerçekçi çözüm yolları bularak doğruya ulaşır (Öcal, 2007). Bilim herkesçe gözlenebilir gerçeklere dayalıdır. Bilimdeki olgular gözlenebilmelidir. Bilim insanı elde ettiği bilimsel sonuçları nesnel bir biçimde kendi yorumunu katmadan tüm insanlığın yararı için yorumlamalıdır (Aydoğan, 2013; Ortaş, 2002; Öcal, 2007; Türkmen, 2006).

Bilim insanı; bilgiye ulaşma aşamasında bilimsel yöntemlerini belirleyerek düşünce ve eylem işlemlerini sürdüren (Yetim, 1996), bilmek, sınıflamak, biriktirmek ve yorumlamak işiyle uğraşan kişidir. Bir bilgiye her insan ulaşabilir belki ama her insanın bilim ve bilimsel çalışma boyutunda yorumlama yapabileceği düşünülemez. İşte bilim insanını diğer insanlardan ayıran özellik deney ve gözlemlerle elde ettiği bilgiyi insanlığın yararına olabilecek şekilde yorumlamasıdır. Bilim insanı; aynı zamanda bilimsel yöntemlerle elde edilen bilginin doğruluğuna şüphe ile yaklaşmalıdır. Bu kuşkucu yaklaşım bilimi dinamik bir duruma getirmektedir. Bilim insanının ulaştığı bilginin doğru olup olmadığı ile ilgili zihninde endişe olmalıdır (Yapıcı, 2005). Bilimin ve teknolojinin gelişmesi böyle mümkün olabilir.

Günümüzde bireylerin bilim ve teknolojiye meydana gelen yeniliklere ve değişimlere ayak uydurabilmesi, karşılaştığı problemlere çözümler üretebilmesi ve var olan bilgiyi kullanarak yenilerini üretebilmesi beklenmektedir. Bu da kişilerin bilimin doğasını anlaması, bilimsel düşünme becerilerine sahip olması ile mümkündür (Çermik, 2013). Bilimin doğasını anlamanın ön koşulu ise bilimin öznesi konumunda olan bilim insanına ilişkin doğru bir imaja sahip olunmasıdır (Kaya, Doğan, & Öcal, 2008).

Bilim ve teknolojiye meydana gelen değişimler bilim ve bilim insanına verilen önemin artmasını, günümüz eğitimde bilimsel araştırma ve çalışmalara yer verilmesini sağlamıştır. Günümüzde bireylerin yeni bilgiler üretebilmesi, bilimsel düşünme yetisine sahip olabilmesi, teknolojiyi kullanabilmesi için belli bir düzeyde fen ve teknoloji alanında okuryazar olma zorunlulukları vardır (Kavak, 2008). Bu okur-yazarlığın temellerinin erken çocukluk dönemden itibaren atılması gerekir.

Yerel ve uluslararası literatür incelendiğinde genellikle ilköğretim düzeyinde öğrencilerin bilim insanı imajlarının incelendiği görülmektedir. (Bağ, 2013; Balkı, Çoban & Aktaş, 2003; Emvalotis & Koutsianou, 2017; Erkorkmaz, 2009; Korkmaz & Kavak, 2010; Küçük & Bağ, 2016; Nuhoğlu & Afacan, 2011; Ortaş, 2004; Özel, 2012; Toğrol, 2013). Ayrıca literatürde tespit edilen çalışmalara bakıldığında, öğrencilerdeki bilim insanı imajlarının bilim insanının özellikleri ile çok iyi örtüşmediği görülmektedir (Chambers, 1983; Losh, 2010; Silver & Rushton, 2008; Song & Kim, 1999). Bilimi öğrencilere anlaşılır ve doğru biçimde anlatmak, bilime değer vererek, bilime karşı olumlu tutumlar kazanmalarını sağlamak için öncelikle bilim insanı hakkında öğrencileri doğru bilgilendirmek gerekir (Küçük, 2006).

Özellikle ilkokul dönemindeki çocukların zihnindeki “Bilim İnsanı İmajı”nın belirlenmesi, onların erken dönemden itibaren bilime, bilimsel çalışmalara ilgilerini, dikkatlerini çekebilir. Bu nedenlerle katılımcıların bilim insanı imajlarını cinsiyet ve sınıf düzeylerini de dikkate alarak inceleyecek olan bu çalışmanın bulgularının önemli olduğu ve alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda bu araştırmada ilkokul öğrencilerinin “Bilim İnsanı İmajı”nın belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

1. “İlkokul öğrencilerinin bilim insanı imajları cinsiyetlerine göre değişme göstermekte midir”?
2. “İlkokul öğrencilerinin bilim insanı imajları sınıf düzeylerine göre değişme göstermekte midir”?

Araştırmanın Önemi

Öğrencilerin gerek okul yaşantılarında, gerekse okul dışında; laboratuvar görsel, işitsel medya vb. aracılığıyla kendi bilim insanı imajlarını oluşturdukları düşünülebilir. Bu açıdan bakıldığında içinde buldukları yaş dönemi bilişsel gelişim yönünden de kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenlerle bu araştırma önem arz etmektedir.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada nicel desenlerden tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, belli bir durumun özelliklerini ortaya koymayı amaçlayan çalışmalarda kullanılmaktadır. Hedef var olan bir durumun özelliklerinin veya bir grubun niteliklerinin betimlenebilmesidir (Çepni, 2010).

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Bu araştırmanın evrenini Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilkokullara devam eden öğrenciler, örneklemini ise araştırma kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile seçilen ve Çorum ili Merkez ilçesinde bulunan bir ilkokula devam etmekte olan 140 öğrenci oluşturmuştur. Örneklemin belirlenmesinde kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine ve sınıf düzeylerine göre dağılımları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

Katılımcıların Cinsiyetlerine ve Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımları

Cinsiyet	N	%
Kadın	81	57,9
Erkek	59	42,1
Toplam	140	100,0
Sınıf Seviyesi	N	%
1. Sınıf	30	21,4
2. Sınıf	30	21,4
3. Sınıf	30	21,4
4. Sınıf	50	35,8
Toplam	140	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet dağılımları incelendiğinde, öğrencilerin %57,9’unun (81 kişi) kadın ve %42,1’inin (59 kişi) erkek olduğu; araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf seviyelerinin dağılımına bakıldığında ise, öğrencilerin %21,4’ünün (30 kişi) 1. sınıf, %21,4’ünün (30 kişi) 2. sınıf, %21,4’ünün (30 kişi) 3. sınıf ve %35,8’inin (50 kişi) 4. sınıf seviyesinde olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veri toplama aracı olarak, 1983 yılında Chambers tarafından geliştirilen Bir Bilim İnsanı Çiz Testi (DAST) ile araştırmacılar tarafından hazırlanan öğrenci bilgi formu kullanılmıştır. Bir Bilim İnsanı Çiz Testi (DAST), “kişilerin bilim insanı ile ilgili düşüncelerini resim çizerek anlatmalarına olanak sağlayan bir araçtır. DAST’ta katılımcılar bilim insanı ile ilgili fikirlerini boş bir kâğıda resmederler. Bilim insanı imajının belirlenmesinde diğer araçlara göre pek çok avantajı vardır. Okuma veya yazmaya gerek duyulmaması, katılımcıların kendi düşüncelerini özgürce yansıtabilmesi, uygulanmasının kolay olması gibi özellikler avantajları arasındadır”. Öğrencilerin sınıf seviyelerine göre çizimlerdeki değişiklikleri ve farklılıkları değerlendirmede oldukça güçlü görünen bir veri toplama aracıdır (Öcal, 2007).

Yapılan literatür taramaları incelendiğinde, öğrencilerin bilim insanına ilişkin fikirlerini tespit etmek amacıyla farklı veri toplama araçlarının kullanıldığı görülmüştür. Araştırmadaki örnekleme oluşturan öğrencilerin, sınıf seviyelerine bakıldığında bilim insanı ile ilgili görüşlerinin en doğru şekilde DAST kullanılarak ölçüleceği belirtilmiştir. Ayrıca DAST’ın, davranışı ölçmekten ziyade davranışın tespiti sırasında kullanılan bir veri toplama aracı olduğundan öğrencilerin görüşleriyle ilgili hipotezler oluşturmaya uygun olduğu düşünülmektedir. DAST’ın uygulama zamanının kısa olması çalışma

grubunu oluşturan öğrencilerin yaş grubunun içinde bulunduğu gelişimsel süreç açısından dikkat süresi ile de uyumaktadır (Öcal, 2007, s. 57).

Bu araştırma planlandığında öncelikle etik kurul izni, idari izin alınmıştır. Veriler toplanmadan önce, katılımcılardan ve ebeveynlerinden aydınlatılmış onam alınmıştır. Çalışmanın bilimsel bir araştırma için yapıldığı, öğrencilerin notlarına herhangi bir etkisi olmayacağı konusunda öğrencilere ve öğrenci velilerine gerekli açıklama yapılmıştır. Veriler Çorum ili Merkez ilçesinde bulunan bir ilkokula devam etmekte olan 140 öğrencinin oluşturduğu örneklem grubundan 2023 yılının Mart ayı içerisinde DAST kullanılarak toplanmıştır. Veri toplama sırasında araştırmacılar, çizim için çocuklara ön yüzü boş, arka yüzünde çocukların cinsiyetlerini ve sınıf düzeylerini yazabilecekleri bir bölüm bulunan birer A-4 kâğıdı ile kurşun kalem ve renkli kalemler verilmiştir. Araştırmacılar katılımcılardan hayallerinde bir bilim insanı canlandırmalarını, kendilerine verilen boş kâğıda bunu çizmelerini, çizim işlemi tamamlandığında kâğıdın arkasında yer alan öğrenci bilgi formundaki soruları cevaplamalarını istemişlerdir (EK 1). Bu yönergenin dışında çizim ile ilgili olarak katılımcılara herhangi bir yönlendirme yapılmamış, herhangi bir ip ucu verilmemiştir. Öğrencilerden çizimlerde kullanılacak malzemeleri kendilerinin seçmesi istenmiştir. Bazı öğrenciler yaptıkları resimleri boyarken bazıları da bu resimleri boyamadan çizim yapmışlardır. Verilerin toplanması sürecinde sınıf öğretmenlerinden destek alınmıştır.

Çalışmada katılımcı çizimlerinin analizinde “Finson, Beaver ve Cramond (1995) tarafından geliştirilen Bilim İnsanı Çizim Kontrol Listesi (Draw A Scientist Checklist: DAST-C)” kullanılmıştır. DAST-C, geleneksel bilim insanı imajını tasvir eden 15 bağımsız değişken içermektedir (Özkan, Özeke, Güler, & Şenocak, 2017, s. 152). Bunlar;

1- Laboratuvar Önlüğü, 2- Gözlük, 3- Yüz Tüyleri (Bilim insanı karmaşık saç sakal veya favoriye sahipse), 4- Araştırma Sembolleri, 5- Bilgi Sembolleri (Çizimlerde, kitap, dosya, kalem gibi objeler), 6- Teknoloji (Televizyon, telefon, robot, bilgisayar gibi her türlü teknolojik obje), 7- Metin ve İfadeler, 8- Cinsiyet, 9- Köken, 10- Tehlike İşaretleri, 11- Düşünce Bulutu, 12- Bilindik Bilim İnsanı, 13- Gizlilik Belirtileri, 14- Çalışma Ortamı, 15- Bilim İnsanın Yaşı'dır (Özkan vd., 2017).

Yapılan bu çalışmada DAST-C'deki bu 15 bağımsız değişkenden, katılımcıların çizimlerinde yer verilmiş olan değişkenler aşağıdaki gibi yedi kategoride gruplandırılarak kodlanmıştır:

1- Bilim İnsanın Cinsiyeti: Yapılan çizimlerde bilim insanı kız ise 1 numara ile erkek ise 2 numara ile kodlanarak,

2- Bilim İnsanın Yüz İfadesi: Yapılan çizimlerde bilim insanının yüz ifadesi mutlu ise 1 numara, mutsuz ise 2 numara, düşünceli ise 3 numara, çılgın ise 4 numara ile kodlanarak,

3- Bilim İnsanın Fiziksel Görüntüsü: Yapılan çizimlerde bilim insanı gözlüklü ise 1, önlüklü ise 2, saçları dağınık ise 3, saçları dökülmüş ise 4, bakımlı ise 5, sakal ve bıyıklı ise 6 numara ile kodlanarak,

4- Bilim İnsanın Bulunduğu Mekan: Yapılan çizimlerde bilim insanının bulunduğu mekan laboratuvar ise 1, dış mekan ise 2, ev ise 3, mekan belirsiz ise 4 ile numara ile kodlanarak SPSS programında veri giriş seti oluşturulmuştur.

5- Bilim İnsanın Yaptığı Etkinlik: Yapılan çizimlerde bilim insanı deney yapıyor ise 1, icat yapıyorsa 2, kitap okuyorsa 3, araştırma yapıyorsa 4, dinleniyorsa 5, gözlem yapıyorsa 6, belirsiz bir durum varsa 7, düşünüyorsa 8 ile numara ile kodlanarak,

6- Bilimsel Araçlar: Yapılan çizimlerde bilimsel araç olarak deney malzemesi çizilmişse 1, kitap dergi 2, bilgisayar 3, mikroskop 4, teleskop 5, lamba 6, belirsiz öğeler 7 numara ile kodlanarak,

7- Semboller: Yapılan çizimlerdeki sembol olarak formül kullanıldı ise 1, tehlike işareti 2, soru işareti 3, belirsiz ise 4 numara ile kodlanarak,

Daha sonra elde edilen 140 çizim araştırmacılar tarafından tekrar tek tek öğelerin varlığı ve yokluğu göz önünde bulundurularak dikkatle incelenmiş, öğenin varlığı durumunda 1 (bir) puan, yokluğu durumunda 0 (sıfır) puan verilerek puanlar SPSS programına girilmiştir. Elde edilen bu puanlar çalışmanın ham bulgularını oluşturmuştur. Bu ham puanların analizi aşağıdaki şekilde yapılmıştır;

Demografik özellikler “(kategorik değişkenler) için tanımlayıcı istatistikler frekans ve yüzde olarak sunulmuştur. Kategorik verilerin analizi “Pearson Ki-Kare Testi” ve “Fisher Exact Testi” ile yapılmıştır. Tüm hesaplamalarda ve yorumlamalarda istatistik anlamlılık düzeyi $p < 0,05$, $p < 0,01$, $p < 0,001$ olarak dikkate alınmış ve hipotezler çift yönlü olarak kurulmuştur. Verilerin istatistiksel analizi SPSS v26 (IBM Inc., Chicago, IL, USA) paket programında” yapılmıştır. Veriler, tablolarla gösterilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde önce; “araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan DAST-C’de yer alan 15 bağımsız değişkenden, katılımcıların çizimlerinde yer verilmiş olan ve yedi kategoride gruplandırılarak kodlanan değişkenlere ilişkin bulgular” verilmiştir. Daha sonra sırasıyla “araştırmanın alt problemlerine yönelik analiz sonuçlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.”

1. Kategori: Bilim İnsanın Cinsiyeti

Araştırmanın yapıldığı örneklemdaki öğrencilerin çizdikleri bilim insanının cinsiyet dağılımları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2

Öğrencilerin Çizdikleri Bilim İnsanın Cinsiyetinin Dağılımı

Bilim İnsanın Cinsiyeti	N	%
Kadın	47	33,6
Erkek	93	66,4
Toplam	140	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin çizdikleri bilim insanı cinsiyeti dağılımı incelendiğinde, bilim insanını öğrencilerin %33,6’sının (47 kişi) kadın ve %66,4’ünün (93 kişi) erkek olarak çizdiği bulunmuştur (Tablo 2). (EK 2. Resim 1-2)

2. Kategori: Bilim İnsanın Yüz İfadesi

Araştırmanın yapıldığı örneklemdaki öğrencilerin çizdikleri bilim insanının yüz ifadesi dağılımları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3

Öğrencilerin Çizdikleri Bilim İnsanın Yüz İfadesi Dağılımları

Bilim İnsanın Yüz İfadesi	N	%
Mutlu	89	63,6
Mutsuz	11	7,9
Düşünceli	31	22,1
Çılgın	9	6,4
Toplam	140	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin çizdikleri bilim insanı yüz ifadesi dağılımı incelendiğinde, öğrencilerin %63,6’sının (89 kişi) mutlu, %7,9’unun (11 kişi) mutsuz, %22,1’inin (31 kişi) düşünceli ve %6,4’ünün (9 kişi) çılgın yüz ifadesi çizdikleri bulunmuştur (Tablo 3). (EK 2. Resim 3-4.)

3. Kategori: Bilim İnsanın Fiziksel Görüntüsü

Araştırmanın yapıldığı örneklemdaki öğrencilerin çizdikleri bilim insanının fiziksel görüntüsü dağılımları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4

Öğrencilerin Çizdikleri Bilim İnsanın Fiziksel Görüntüsünün Dağılımı

Bilim İnsanın Fiziksel Görüntüsü	N	%
Gözlüklü	56	40,0
Önlüklü	32	22,9
Saçları Dağınık	17	12,1

Saçları Dökülmüş	10	7,1
Bakımlı	19	13,6
Sakal-Bıyık	6	4,3
Toplam	140	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin çizdikleri bilim insanının fiziksel görüntüsü dağılımı incelendiğinde, öğrencilerin %40'ının (56 kişi) gözlüklü, %22,9'unun (32 kişi) önlüklü, %12,1'inin (17 kişi) saçları dağınık, %7,1'inin (10 kişi) saçları dökülmüş, %13,6'sının (19 kişi) bakımlı ve %4,3'ünün (6 kişi) sakal-bıyık fiziksel görüntüsü ile çizdikleri bulunmuştur (Tablo 4). (EK 2. Resim 5-6)

4. Kategori: Bilim İnsanın Bulunduğu Mekân

Araştırmanın yapıldığı örneklemdaki öğrencilerin çizdikleri bilim insanının bulunduğu mekân dağılımları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5

Öğrencilerin Çizdikleri Bilim İnsanın Bulunduğu Mekânın Dağılımı

Bilim İnsanın Bulunduğu Mekân	N	p
Laboratuvar	83	59,3
Dış Mekân	51	36,4
Belirsiz	6	4,3
Toplam	140	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin çizdikleri bilim insanının bulunduğu mekân dağılımı incelendiğinde, öğrencilerin %59,3'ünün (83 kişi) laboratuvar, %36,4'ünün (51 kişi) dış mekân ve %4,3'ünün (6 kişi) belirsiz olarak çizdikleri bulunmuştur (Tablo 5). (EK 2. Resim 7)

5. Kategori: Öğrencilerin Çizdikleri Bilim İnsanın Yaptığı Etkinlik

Araştırmanın yapıldığı örneklemdaki öğrencilerin çizdikleri bilim insanının yaptığı etkinlik dağılımları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6

Öğrencilerin Çizdikleri Bilim İnsanın Yaptığı Etkinliğin Dağılımı

Bilim İnsanın Yaptığı Etkinlik	N	p
Deney Yapıyor	96	68,6
İcat Yapıyor	14	10,0
Kitap Okuyor	3	2,1
Araştırma Yapıyor	3	2,1
Gözlem Yapıyor	12	8,6
Belirsiz	1	0,7
Düşünüyor	11	7,9
Toplam	140	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin çizdikleri bilim insanının yaptığı etkinlik dağılımı incelendiğinde, öğrencilerin %68,6'sının (96 kişi) deney yaparken, %10'unun (14 kişi) icat yaparken, %2,1'inin (3 kişi) kitap okurken, %2,1'inin (3 kişi) araştırma yaparken, %8,6'sının (12 kişi) gözlem yaparken, %0,7'sinin (1 kişi) belirsiz olarak ve %7,9'unun (11 kişi) düşünürken çizdikleri bulunmuştur (Tablo 6). (EK 2. Resim 8-9)

6. Kategori: Bilim İnsanın Kullandığı Bilimsel Araçlar

Araştırmanın yapıldığı örneklemdaki öğrencilerin çizdikleri bilim insanının kullandığı bilimsel araçların dağılımları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7

Öğrencilerin Çizdikleri Bilim İnsanın Kullandığı Bilimsel Araçların Dağılımı

Bilim İnsanın Kullandığı Bilimsel Araçlar	N	%
Deney Malzemeleri	101	72,2

Kitap-Dergi	10	7,1
Bilgisayar	4	2,9
Mikroskop	6	4,3
Teleskop	2	1,4
Lamba	7	5,0
Belirsiz	10	7,1
Toplam	140	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin çizdikleri bilim insanının kullandığı bilimsel araçların dağılımı incelendiğinde, öğrencilerin %72,2'sinin (101 kişi) deney malzemeleri, %7,1'inin (10 kişi) kitap-dergi, %2,9'unun (4 kişi) bilgisayar, %4,3'ünün (6 kişi) mikroskop, %1,4'ünün (2 kişi) teleskop, %5'inin (7 kişi) lamba ve %7,1'inin (10 kişi) belirsiz olarak çizdikleri bulunmuştur (Tablo 7). (EK 2. Resim 10-11)

7. Kategori: Bilim İnsanı Çizimindeki Semboller

Araştırmanın yapıldığı örneklemdaki öğrencilerin çizdikleri resimlerdeki sembollerin dağılımları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8

Öğrencilerin Çizdikleri Resimlerdeki Sembollerin Dağılımı

Bilim İnsanlarının Kullandığı Semboller	N	%
Formüller	89	63,6
Tehlike İşareti	12	8,6
Soru İşareti	8	5,7
Belirsiz	31	22,1
Toplam	140	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin çizdikleri bilim insanının kullandığı sembollerin dağılımı incelendiğinde, öğrencilerin %63,6'sının (89 kişi) formüller, %8,6'sının (12 kişi) tehlike işareti, %5,7'sinin (8 kişi) soru işareti ve %22,1'inin (31 kişi) belirsiz olarak çizdikleri bulunmuştur (Tablo 8). (EK 2. Resim 12-13)

1. Alt Probleme İlişkin Bulgular

"İlkokul öğrencilerinin bilim insanı imajları cinsiyetlerine göre değişme göstermekte midir"? Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre çizdikleri bilim insanı bulgularının dağılımı ile Pearson Ki-Kare Testi ve Fisher Exact Testi sonuçları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9

Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Çizdikleri Bilim İnsanı Bulguları

Bilim İnsanın Cinsiyeti	Kadın		Erkek		F-K	p
	N	%	N	%		
Kadın	35	43,2	12	20,3	K=8,007	0,005**
Erkek	46	56,8	47	79,7		
Bilim İnsanın Yüz İfadesi						
Mutlu	57	70,4	32	54,2	F=2,737	0,098
Mutsuz	4	4,9	7	11,9		
Düşünceli	16	19,8	15	25,4		
Çılgın	4	4,9	5	8,5		
Bilim İnsanın Fiziksel Görüntüsü						
Gözlüklü	37	45,7	19	32,2	F=0,545	0,460
Önlüklü	14	17,3	18	30,5		
Saçları Dağınık	10	12,3	7	11,8		
Saçları Dökülmüş	4	4,9	6	10,2		
Bakımlı	16	19,8	3	5,1		
Sakal-Bıyık	0	0,0	6	10,2		
Bilim İnsanın Yaptığı Etkinlik						
	N	%	N	%	F-K	p

Deney Yapıyor	58	71,6	38	64,3		
İcat Yapıyor	8	9,9	6	10,2		
Kitap Okuyor	2	2,5	1	1,7		
Araştırma Yapıyor	2	2,5	1	1,7	F=1,550	0,213
Gözlem Yapıyor	6	7,4	6	10,2		
Belirsiz	0	0,0	1	1,7		
Düşünüyor	5	6,1	6	10,2		
Bilim İnsanının Kullandığı Bilimsel Araçlar	N	%	N	%	F-K	p
Deney Malzemeleri	59	72,8	42	71,2		
Kitap-Dergi	7	8,6	3	5,1		
Bilgisayar	2	2,6	2	3,4		
Mikroskop	3	3,7	3	5,1	F=0,235	0,628
Teleskop	1	1,2	1	1,6		
Lamba	3	3,7	4	6,8		
Belirsiz	6	7,4	4	6,8		
Bilim İnsanının Kullandığı Semboller	N	%	N	%	F-K	p
Formüller	53	65,4	36	61,0		
Tehlike İşareti	7	8,7	5	8,5		
Soru İşareti	4	4,9	4	6,8	F=0,299	0,584
Belirsiz	17	21,0	14	23,7		
Bilim İnsanının Bulunduğu Mekân	N	%	N	%	F-K	p
Laboratuvar	49	60,5	34	57,6		
Dış Mekân	29	35,8	22	37,3	F=0,212	0,645
Belirsiz	3	3,7	3	5,1		
Toplam	81	100,0	59	100,0		

K: Pearson Ki-Kare Testi; F: Fisher Exact Testi

**p<0,01

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre çizdikleri bilim insanı bulgularının dağılımı incelendiğinde, kadın öğrencilerin çizdikleri bilim insanı cinsiyeti bulgularına göre %43,2'sinin (35 kişi) kadın ve %56,8'inin (46 kişi) erkek olarak çizdiği, bilim insanının yüz ifadesi bulgularına göre %70,4'ünün (57 kişi) mutlu, %4,9'unun (4 kişi) mutsuz, %19,8'inin (16 kişi) düşünceli ve %4,9'unun (4 kişi) çılgın olarak çizdiği, bilim insanının fiziksel görüntüsü bulgularına göre %45,7'sinin (37 kişi) gözlüklü, %17,3'ünün (14 kişi) önlüklü, %12,3'ünün (10 kişi) saçları dağınık, %4,9'unun (4 kişi) saçları dökülmüş ve %19,8'inin (16 kişi) bakımlı olarak çizdiği, bilim insanının yaptığı etkinlik bulgularına göre %71,6'sının (58 kişi) deney yaparken, %9,9'unun (8 kişi) icat yaparken, %2,5'inin (2 kişi) kitap okurken, %2,5'inin (2 kişi) araştırma yaparken, %7,4'ünün (6 kişi) gözlem yaparken ve %6,1'inin (5 kişi) düşünürken çizdiği, bilim insanının kullandığı bilimsel araçlar bulgularına göre %72,8'inin (59 kişi) deney malzemeleri, %8,6'sının (7 kişi) kitap-dergi, %2,6'sının (2 kişi) bilgisayar, %3,7'sinin (3 kişi) mikroskop, %1,2'sinin (1 kişi) teleskop, %3,7'sinin (3 kişi) lamba ve %7,4'ünün (6 kişi) belirsiz olarak çizdiği, bilim insanının kullandığı semboller bulgularına göre %65,4'ünün (53 kişi) formüller, %8,7'sinin (7 kişi) tehlike işareti, %4,9'unun (4 kişi) soru işareti ve %21'inin (17 kişi) belirsiz olarak çizdiği, bilim insanının bulunduğu mekân bulgularına göre %60,5'inin (49 kişi) laboratuvar, %35,8'inin (29 kişi) dış mekân ve %3,7'sinin (3 kişi) belirsiz olarak çizdiği bulunmuştur (Tablo 9).

Araştırmaya katılan erkek öğrencilerin çizdikleri bilim insanı cinsiyeti bulgularına göre %20,3'ünün (12 kişi) kız ve %79,7'sinin (47 kişi) erkek olarak çizdiği, bilim insanının yüz ifadesi bulgularına göre %54,2'sinin (32 kişi) mutlu, %11,9'unun (7 kişi) mutsuz, %25,4'ünün (15 kişi) düşünceli ve %8,5'inin (5 kişi) çılgın olarak çizdiği, bilim insanının fiziksel görüntüsü bulgularına göre %30,2'sinin (19 kişi) gözlüklü, %30,5'inin (18 kişi) önlüklü, %11,8'inin (7 kişi) saçları dağınık, %10,2'sinin (6 kişi) saçları dökülmüş, %5,1'inin (3 kişi) bakımlı ve %10,2'sinin (6 kişi) sakal-bıyıklı olarak çizdiği, bilim insanının yaptığı etkinlik bulgularına göre %64,3'ünün (38 kişi) deney yaparken, %10,2'sinin (6 kişi) icat yaparken, %1,7'sinin (1 kişi) kitap okurken, %1,7'sinin (1 kişi) araştırma yaparken, %10,2'sinin (6 kişi) gözlem yaparken, %1,7'sinin (1 kişi) belirsiz ve %10,2'sinin (6 kişi) düşünürken çizdiği, bilim insanının

kullandığı bilimsel araçlar bulgularına göre %71,2'sinin (42 kişi) deney malzemeleri, %5,1'inin (3 kişi) kitap-dergi, %3,4'ünün (2 kişi) bilgisayar, %5,1'inin (3 kişi) mikroskop, %1,6'sının (1 kişi) teleskop, %6,8'inin (4 kişi) lamba ve %6,8'inin (4 kişi) belirsiz olarak çizdiği, bilim insanının kullandığı semboller bulgularına göre %61'inin (36 kişi) formüller, %8,5'inin (5 kişi) tehlike işareti, %6,8'inin (4 kişi) soru işareti ve %23,7'sinin (14 kişi) belirsiz olarak çizdiği, bilim insanının bulunduğu mekân bulgularına göre %57,6'sının (34 kişi) laboratuvar, %37,3'ünün (22 kişi) dış mekân ve %5,1'inin (3 kişi) belirsiz olarak çizdiği bulunmuştur (Tablo 9).

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre bilim insanı cinsiyeti çizim bulguları arasında ($K=8,007$; $p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu, bilim insanının yüz ifadesi, bilim insanının fiziksel görüntüsü, bilim insanının yaptığı etkinlik, bilim insanının kullandığı bilimsel araçlar, bilim insanının kullandığı semboller ve bilim insanının bulunduğu mekân çizim bulguları arasında anlamlı fark olmadığı ($p>0,05$) bulunmuştur (Tablo 9).

2. Alt Probleme İlişkin Bulgular

“İlkokul öğrencilerinin bilim insanı imajları sınıf düzeylerine göre değişme göstermekte midir”? Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeylerine göre çizdikleri bilim insanı bulgularının dağılımı ile Pearson Ki-Kare Testi ve Fisher Exact Testi sonuçları Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10

Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Çizdikleri Bilim İnsanı Bulguları

Bilim İnsanın Cinsiyeti	1. Sınıf		2. Sınıf		3. Sınıf		4. Sınıf		F-K	p
	N	%	N	%	N	%	N	%		
Kız	12	40,0	13	43,3	9	30,0	13	26,0	K=3,295	0,348
Erkek	18	60,0	17	56,7	21	70,0	37	74,0		
Bilim İnsanın Yüz İfadesi	N	%	N	%	N	%	N	%	F-K	p
Mutlu	24	80,0	17	56,7	17	56,6	31	62,0	F=0,375	0,541
Mutsuz	0	0,0	3	10,0	2	6,7	6	12,0		
Düşünceli	4	13,3	7	23,3	9	30,0	11	22,0		
Çılgın	2	6,7	3	10,0	2	6,7	2	4,0		
Bilim İnsanın Fiziksel Görüntüsü	N	%	N	%	N	%	N	%	F-K	p
Gözlüklü	12	40,0	11	36,7	12	40,0	21	42,0	F=0,625	0,429
Önlüklü	4	13,3	6	20,0	7	23,3	15	30,0		
Saçları Dağınık	4	13,3	5	16,7	3	10,0	5	10,0		
Saçları Dökülmüş	5	16,7	3	10,0	2	6,7	0	0,0		
Bakımlı	5	16,7	4	13,3	5	16,7	5	10,0		
Sakal-Bıyık	0	0,0	1	3,3	1	3,3	4	8,0		
Bilim İnsanın Yaptığı Etkinlik	N	%	N	%	N	%	N	%	F-K	p

Deney Yapıyor	17	56,7	15	50,0	26	86,7	38	76,0		
İcat Yapıyor	3	10,0	6	20,0	1	3,3	4	8,0		
Kitap Okuyor	0	0,0	2	6,7	0	0,0	1	2,0		
Araştırma Yapıyor	2	6,7	0	0,0	1	3,3	0	0,0	F=5,460	0,019*
Gözlem Yapıyor	3	10,0	4	13,3	0	0,0	5	10,0		
Belirsiz	1	3,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0		
Düşünüyor	4	13,3	3	10,0	2	6,7	2	4,0		
Bilim İnsanın Kullandığı Bilimsel Araçlar	N	%	N	%	N	%	N	%	F-K	p
Deney Malzemeleri	17	56,7	21	70,0	25	83,3	38	76,0		
Kitap-Dergi	1	3,3	5	16,7	2	6,7	2	4,0		
Bilgisayar	0	0,0	0	0,0	0	0,0	4	8,0		
Mikroskop	1	3,3	1	3,3	1	3,3	3	6,0	F=9,569	0,002**
Teleskop	2	6,7	0	0,0	0	0,0	0	0,0		
Lamba	1	3,3	1	3,3	2	6,7	3	6,0		
Belirsiz	8	26,7	2	6,7	0	0,0	0	0,0		
Bilim İnsanın Kullandığı Semboller	N	%	N	%	N	%	N	%	F-K	p
Formüller	6	20,0	21	70,0	21	70,0	41	82,0		
Tehlike İşareti	0	0,0	4	13,3	2	6,7	6	12,0	F=42,658	<0,001**
Soru İşareti	2	6,7	0	0,0	3	10,0	3	6,0		
Belirsiz	22	73,3	5	16,7	4	13,3	0	0,0		
Bilim İnsanın Bulunduğu Mekân	N	%	N	%	N	%	N	%	F-K	p
Laboratuvar	13	43,3	18	60,0	20	66,7	32	64,0		
Dış Mekân	15	50,0	12	40,0	6	20,0	18	36,0	F=2,754	0,097
Belirsiz	2	6,7	0	0,0	4	13,3	0	0,0		
Toplam	30	100,0	30	100,0	30	100,0	50	100,0		

K: Pearson Ki-Kare Testi; F: Fisher Exact Testi

*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeylerine göre çizdikleri bilim insanı bulgularının dağılımı incelendiğinde, 1. sınıf düzeyinde olan öğrencilerin çizdikleri bilim insanı cinsiyeti bulgularına göre %40'ının (12 kişi) kadın ve %60'ının (18 kişi) erkek olarak çizdiği, bilim insanının yüz ifadesi bulgularına göre %80'inin (24 kişi) mutlu, %13,3'ünün (4 kişi) düşünceli ve %6,7'sinin (2 kişi) çılgın olarak çizdiği, bilim insanının fiziksel görüntüsü bulgularına göre %40'ının (12 kişi) gözlüklü, %13,3'ünün (4 kişi) önlüklü, %13,3'ünün (4 kişi) saçları dağınık, %16,7'sinin (5 kişi) saçları dökülmüş ve %16,7'sinin (5 kişi) bakımlı olarak çizdiği, bilim insanının yaptığı etkinlik bulgularına göre

%56,7'sinin (17 kişi) deney yaparken, %10'unun (3 kişi) icat yaparken, %6,7'sinin (2 kişi) araştırma yaparken, %10'unun (3 kişi) gözlem yaparken, %3,3'ünün (1 kişi) belirsiz ve %13,3'ünün (4 kişi) düşünürken çizdiği, bilim insanının kullandığı bilimsel araçlar bulgularına göre %56,7'sinin (17 kişi) deney malzemeleri, %3,3'ünün (1 kişi) kitap-dergi, %3,3'ünün (1 kişi) mikroskop, %6,7'sinin (2 kişi) teleskop, %3,3'ünün (1 kişi) lamba ve %26,7'sinin (8 kişi) belirsiz olarak çizdiği, bilim insanının kullandığı semboller bulgularına göre %20'sinin (6 kişi) formüller, %6,7'sinin (2 kişi) soru işareti ve %73,3'ünün (22 kişi) belirsiz olarak çizdiği, bilim insanının bulunduğu mekân bulgularına göre %43,3'ünün (13 kişi) laboratuvar, %50'sinin (15 kişi) dış mekân ve %6,7'sinin (2 kişi) belirsiz olarak çizdiği bulunmuştur (Tablo 10).

Araştırmaya katılan 2. sınıf düzeyinde olan öğrencilerin çizdikleri bilim insanı cinsiyeti bulgularına göre %43,3'ünün (13 kişi) kadın ve %56,7'sinin (17 kişi) erkek olarak çizdiği, bilim insanının yüz ifadesi bulgularına göre %56,7'sinin (17 kişi) mutlu, %10'unun (3 kişi) mutsuz, %23,3'ünün (7 kişi) düşünceli ve %10'unun (3 kişi) çılgın olarak çizdiği, bilim insanının fiziksel görüntüsü bulgularına göre %36,7'sinin (11 kişi) gözlüklü, %20'sinin (6 kişi) önlüklü, %16,7'sinin (5 kişi) saçları dağınık, %10'unun (3 kişi) saçları dökülmüş, %13,3'ünün (4 kişi) bakımlı ve %3,3'ünün (1 kişi) sakal-bıyıklı olarak çizdiği, bilim insanının yaptığı etkinlik bulgularına göre %50'sinin (15 kişi) deney yaparken, %20'sinin (6 kişi) icat yaparken, %6,7'sinin (2 kişi) kitap okurken, %13,3'ünün (4 kişi) gözlem yaparken ve %10'unun (3 kişi) düşünürken çizdiği, bilim insanının kullandığı bilimsel araçlar bulgularına göre %70'inin (21 kişi) deney malzemeleri, %16,7'sinin (5 kişi) kitap-dergi, %3,3'ünün (1 kişi) mikroskop, %3,3'ünün (1 kişi) lamba ve %6,7'sinin (2 kişi) belirsiz olarak çizdiği, bilim insanının kullandığı semboller bulgularına göre %70'inin (21 kişi) formüller, %13,3'ünün (4 kişi) tehlike işareti ve %16,7'sinin (5 kişi) belirsiz olarak çizdiği, bilim insanının bulunduğu mekân bulgularına göre %60'ının (18 kişi) laboratuvar ve %40'ının (12 kişi) dış mekân olarak çizdiği bulunmuştur (Tablo 10).

Araştırmaya katılan 3. sınıf düzeyinde olan öğrencilerin çizdikleri bilim insanı cinsiyeti bulgularına göre %30'unun (9 kişi) kadın ve %70'inin (21 kişi) erkek olarak çizdiği, bilim insanının yüz ifadesi bulgularına göre %56,6'sının (17 kişi) mutlu, %6,7'sinin (2 kişi) mutsuz, %30'unun (9 kişi) düşünceli ve %6,7'sinin (5 kişi) çılgın olarak çizdiği, bilim insanının fiziksel görüntüsü bulgularına göre %40'ının (12 kişi) gözlüklü, %23,3'ünün (7 kişi) önlüklü, %10'unun (3 kişi) saçları dağınık, %6,7'sinin (2 kişi) saçları dökülmüş, %16,7'sinin (5 kişi) bakımlı ve %3,3'ünün (1 kişi) sakal-bıyıklı olarak çizdiği, bilim insanının yaptığı etkinlik bulgularına göre %86,7'sinin (26 kişi) deney yaparken, %3,3'ünün (6 kişi) icat yaparken, %3,3'ünün (1 kişi) araştırma yaparken ve %6,7'sinin (2 kişi) düşünürken çizdiği, bilim insanının kullandığı bilimsel araçlar bulgularına göre %83,3'ünün (25 kişi) deney malzemeleri, %6,7'sinin (2 kişi) kitap-dergi, %3,3'ünün (1 kişi) mikroskop ve %6,7'sinin (2 kişi) lamba olarak çizdiği, bilim insanının kullandığı semboller bulgularına göre %70'inin (21 kişi) formüller, %6,7'sinin (2 kişi) tehlike işareti, %10'unun (3 kişi) soru işareti ve %13,3'ünün (4 kişi) belirsiz olarak çizdiği, bilim insanının bulunduğu mekân bulgularına göre %66,7'sinin (20 kişi) laboratuvar, %20'sinin (6 kişi) dış mekân ve %13,3'ünün (4 kişi) belirsiz olarak çizdiği bulunmuştur (Tablo 10).

Araştırmaya katılan 4. sınıf düzeyinde olan öğrencilerin çizdikleri bilim insanı cinsiyeti bulgularına göre %26'sının (13 kişi) kadın ve %74'ünün (37 kişi) erkek olarak çizdiği, bilim insanının yüz ifadesi bulgularına göre %62'sinin (31 kişi) mutlu, %12'sinin (6 kişi) mutsuz, %22'sinin (11 kişi) düşünceli ve %4'ünün (2 kişi) çılgın olarak çizdiği, bilim insanının fiziksel görüntüsü bulgularına göre %42'sinin (21 kişi) gözlüklü, %30'unun (15 kişi) önlüklü, %10'unun (5 kişi) saçları dağınık, %10'unun (5 kişi) bakımlı ve %8'inin (4 kişi) sakal-bıyıklı olarak çizdiği, bilim insanının yaptığı etkinlik bulgularına göre %76'sının (38 kişi) deney yaparken, %8'inin (4 kişi) icat yaparken, %2'sinin (1 kişi) kitap okurken, %10'unun (5 kişi) gözlem yaparken ve %4'ünün (2 kişi) düşünürken çizdiği, bilim insanının kullandığı bilimsel araçlar bulgularına göre %76'sının (38 kişi) deney malzemeleri, %4'ünün (2 kişi) kitap-dergi, %8'inin (4 kişi) bilgisayar, %6'sının (3 kişi) mikroskop ve %6'sının (3 kişi) lamba olarak çizdiği, bilim insanının kullandığı semboller bulgularına göre %82'sinin (41 kişi) formüller, %12'sinin (6 kişi) tehlike işareti ve %6'sının (3 kişi) soru işareti olarak çizdiği, bilim insanının bulunduğu mekân bulgularına göre %64'ünün (32 kişi) laboratuvar ve %36'sının (18 kişi) dış mekân olarak çizdiği bulunmuştur (Tablo 10).

Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeyine göre bilim insanının yaptığı etkinlik çizim bulguları arasında ($F=5,460$; $p<0,05$), bilim insanının kullandığı bilimsel araçlar çizim bulguları arasında ($F=9,569$; $p<0,01$) ve bilim insanının kullandığı semboller çizim bulguları arasında ($F=42,658$; $p<0,001$) istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu, bilim insanının cinsiyeti, bilim insanının yüz ifadesi, bilim insanının fiziksel görüntüsü ve bilim insanının bulunduğu mekân çizim bulguları arasında anlamlı fark olmadığı ($p>0,05$) bulunmuştur (Tablo 10).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada elde edilen verilere bakıldığında öğrencilerin bilim insanı imajlarında bilim insanının genellikle erkek olarak çizildiği, benzer şekilde Ekici, Doğan ve Kaya'nın (2006) araştırmasında da öğrencilerin %71'inin bilim insanını erkek, %36'sının ise kadın olarak çizildiği belirlenmiştir. Bilim insanı imajındaki cinsiyet ayrımcılığının yıllar geçse de değişmediği görülmektedir.

Öğrencilerin bilim insanını çizerken çoğunlukla mutlu (% 63,6), daha az oranda düşünceli (% 22,1), az da olsa mutsuz (%7,9) ve çılgın (%6,4) olarak çizdikleri görülmüştür. Buna göre öğrencilerin çoğu bilim insanını mutlu olarak düşünmektedir. Bu araştırmanın yüz ifadesi bölümünden elde edilen sonuçlar Kemaneci (2012) ve Öcal (2007) tarafından yapılan çalışmalarda bilim insanının mutlu biri olarak algılanması sonucu ile desteklenmektedir. Ancak Chambers (1983)'in çalışması sonucunda elde ettiği "mutsuz, yorgun bilim insanı" bulgusu ile örtüşmemektedir.

Öğrencilerin bilim insanının fiziksel görüntüsü ile ilgili imajları incelendiğinde, öğrencilerin bilim insanını gözlüklü (%40,0), önlüklü (%22,9), saçları dağınık (%12,1), saçları dökülmüş (%7,1), bakımlı (%13,6), sakallı ve bıyıklı (%4,3) çizdiği görülmektedir. Buna göre öğrencilerin bilim insanının fiziksel görüntüsünü daha çok gözlüklü, saçları dağınık ve önlüklü olarak çizdikleri görülmüştür. Bu sonuçlar Mead and Metraux (1957) ve Chambers'ın (1983) çalışmaları sonucunda elde edilen "gözlüklü ve önlüklü bilim insanı görüşü" araştırma sonuçları ile örtüşmektedir.

Bilim insanının bulunduğu yer ile ilgili öğrencilerden toplanan veriler göre büyük çoğunluğu bilim insanının laboratuvarında çalıştığını düşünmektedir. Bu sonuç Mead and Metraux'in (1957), Chambers'in (1983) ve Song and Kim'in (1999) yaptığı çalışmalar sonucunda elde ettikleri "bilim insanı laboratuvarında deney yapar sonucu" ile örtüşmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin bilim insanını deney yaparken, icat yaparken, kitap okurken, dinlenirken ve düşünürken çizmiştir. Öğrencilerden elde edilen verilere göre bilim insanlarının en çok deney yaptıkları düşünülmektedir. Chambers'in 1983'te yaptığı çalışmasının sonucunda elde ettiği "bilim insanı laboratuvarında deney yapar" sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmaya katılan öğrenciler çizdikleri resimlerde figür olarak daha çok deney malzemeleri, kitap-dergiler, bilgisayarlar, mikroskoplar, teleskoplar, lambalar kullandıkları görülmektedir. Öğrencilerden bazıları ise çizimlerinde hiçbir bilimsel araca yer vermemiştir. Türkmen (2008) öğrencilerin genelde kimya malzemelerinin çizimini yapmalarının nedenini, bu araçların çizimlerinin daha kolay olması olarak belirtmektedir.

Katılımcıların çizdikleri resimlerde sembol olarak formülleri, soru işaretini, tehlike işaretini kullandıkları görülmektedir. Bir kısmının çizimlerinde herhangi bir sembol kullanmadıkları görülmektedir.

Araştırmadaki veriler yorumlandığında öğrencilerin bilim insanı imajları genel olarak erkek, gözlüklü, mutlu, laboratuvar ortamında deney yapan bireylerdir. Bilimsel imajlar üzerinde ilk çalışmayı Birleşik devletlerde lise öğrencileri üzerinde yapan Mead ve Metraux'un (1957), bilim insanının öğrenciler tarafından algılanan imajı olarak "Bilim insanı beyaz önlük giyen ve laboratuvarında çalışan birisidir.", "Genellikle erkektir ve gözlük takar" bulgularına ulaştığı belirlenmiştir. Bilim insanı imajının geçen elli altmış yıla rağmen çok da değişmediği söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre bilim insanı cinsiyeti çizim bulguları arasında ($K=8,007$; $p<0,01$) istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu, erkek katılımcıların kızlara göre daha çok erkek bilim insanı figürü çizdikleri görülmüştür. Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeyine göre bilim insanının yaptığı etkinlik çizim bulguları arasında ($F=5,460$; $p<0,05$), bilim insanının kullandığı bilimsel araçlar çizim bulguları arasında ($F=9,569$; $p<0,01$) ve bilim insanının kullandığı semboller çizim bulguları arasında ($F=42,658$; $p<0,001$) istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu bulunmuştur. Yapılan araştırmanın bulgularına bakılarak şu önerilerde bulunulabilir:

- Öğrencilerdeki bilim insanı imajını geliştirmek için ders kitaplarında bilime ve bilim insanı kavramlarına yönelik kazanımlara yer verilebilir.
- Bilim adamı ifadesi yerine bilim insanı ifadesine yer vererek kadınların da bilim konusunda çalışmalar yaptığı/yapabileceği vurgulanabilir.
- Öğrencilere, bilim insanların hayat hikayelerini araştırabilecekleri ödevler verilerek bilim insanlarına ilişkin bilgi edinmeleri ve algı oluşturmaları sağlanabilir.
- Bilim insanının öğrencilere tanıtımında drama yöntemi kullanılabilir. Ayrıca bilim insanların hayat hikayelerini anlatan hikâye kitapları okutulabilir.
- Bilim insanlarını ziyarete gitmek ya da bilim insanlarını sınıfa, okula davet etmek de bilim insanının öğrencilere tanıtımında bir başka yol olabilir.

Kaynakça

- Aydoğan, D. (2013). Bilim ve psikoloji (Ş. Işık Terzi (Ed.). *Eğitim psikolojisi* içinde (ss.1-23). Pegem Yayınevi.
- Bağ, H. (2013). *4 ve 5. sınıf öğrencilerinin bilim insanı imajları* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balkı, N., Çoban, A. K. ve Aktaş, M. (2003). İlköğretim öğrencilerinin bilim ve bilim insanına yönelik düşünceleri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 11-17. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefad/issue/59494/855139>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (5. Baskı). PegemA Yayıncılık.
- Chambers, D.W. (1983). Stereotypic images of the scientist: the draw-a-scientist test. *Science Education*, 67, 255-265.
- Çepni, S. (2010). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Çermik, H. (2013). Öğretmen adaylarının zihinlerinde canlanan resimdeki bilim insanı. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(1), 139-153. <https://doi.org/10.52134/ueader.1208416>
- Ekici, F., Doğan, A., & Kaya, O. (2006). İlköğretim ikinci kademe (6, 7, 8. sınıf) öğrencilerinin bilim insanı imajları. 7-9 Eylül 2006. 7. *Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara: Palme Yayıncılık.
- Emvalotis, A., and Koutsianou, A. (2017). Greek primary school students' images of scientists and their work: has anything changed? *Research in Science and Technological Education*, 1-17.
- Erkorkmaz, (2009). *İlköğretim birinci kademe öğrencilerinin bilim insanına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi* (Yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Finson, K., Beaver, J., and Cramond, B. (1995). Development and field test of a checklist for the draw-a-scientist test. *School Science and Mathematics*, 95(4), 195-205. <https://doi.org/10.1111/j.1949-8594.1995.tb15762.x>
- Kavak, G. (2008). *Öğrencilerin bilme ve bilim insanına yönelik tutumlarını ve imajlarını etkileyen faktörler* (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, O. N., Doğan, A., and Öcal, E. (2008). Turkish elementary school student's images of scientists. *Eurasian Journal of Educational Research* 8(32), 83-100.
- Kemaneci, G. (2012). *Üstün yetenekli öğrencilerin bilim insanı hakkındaki imajlarının araştırılması* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Korkmaz, H. ve Kavak, G. (2010). İlköğretim öğrencilerinin bilime ve bilim insanına yönelik imajları, *Elementary Education Online*, 9(3), 1055-1079. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/issue/8594/106894>

- Küçük, M. (2006). *Bilimin doğasını ilköğretim 7. sınıf öğrencilerine öğretmeye yönelik bir çalışma* (Yayımlanmamış doktora tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Küçük, M. ve Bağ, H. (2016). 4 ve 5. sınıf öğrencilerinin bilim insanı imajlarının karşılaştırılması. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 125-138. <https://dergipark.org.tr/pub/befdergi/issue/23147/247270>
- Losh, S.C. (2010). Stereotypes about scientists over time among US adults: 1983 and 2001. *Public Understanding and Science*, 19(3), 372–382. <https://doi.org/10.1177/0963662508098576>
- Mead, M. and Metreaux, R. (1957). The image of science among high school students. *Science*, 126, 384-390. <https://doi.org/10.1126/science.126.3270.384>
- Nuhoğlu, H. ve Afacan, Ö. (2007, Eylül, 05–07). *İlköğretim öğrencilerinin bilim insanına yönelik düşüncelerinin değerlendirilmesi*, 16. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Tokat.
- Ortaş, İ., (2002). Bilim, bilim insanı ve bilimsel etik. *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 2(2), 12-14.
- Ortaş, İ. (2004). Öğretim üyesi ya da bilim insanı kimdir? *Pivolka*, 3(12), 11-16.
- Öcal, E., (2007). *İlköğretim 6, 7, 8. sınıf öğrencilerinin bilim insanıyla ilgili görüşlerinin belirlenmesi* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özel, M. (2012). Children’s images of scientists: Does grade level make a difference?. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, Educational Sciences: Theory & Practice*, 12(4), 3187–3198.
- Özkan, B., Özeke, V., Güler, G. ve Şenocak, E. (2017). Üniversite öğrencilerinin bilim insanı imajları ve bu imajları etkileyen bazı faktörler. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 145-165. <http://dx.doi.org/10.17556/erziefd.308669>
- Silver, A., and Rushton, B. S. (2008). Primary-school children’s attitudes towards science, engineering and technology and their images of scientists and engineers. *Education 3-13 International Journal of Primary Elementary and Early Years Education*, 36(1), 51-67. <http://dx.doi.org/10.1080/03004270701576786>
- Song, J. and Kim, K.-S. (1999). How Korean students see scientists: The image of the scientist. *International Journal of Science Education*, 21(9), 957-977. <https://doi.org/10.1080/095006999290255>
- Toğrol, A. (2013). Turkish students’ images of scientists. *Journal of Baltic Science Education*, 12(3), 289-298. <https://doi.org/10.33225/jbse/13.12.289>
- Topdemir H. E. ve Unat, Y. (2012). *Bilim tarihi*. PegemA Yayıncılık.
- Türkmen, L. (2006). Bilimsel bilginin özellikleri ve fen ve teknoloji okuryazarlığı (M. Bahar Ed.). *Fen ve teknoloji öğretimi* içinde (s. 33-58). PegemA Yayıncılık.
- Türkmen, H. (2008). Turkish primary students' perceptions about scientist and what factors affecting the image of the scientists. *Eurasia Journal of Mathematics Science and Tecnology Education*, 4(1), 55-61. <https://doi.org/10.12973/ejmste/75306>
- Yapıcı, M. (2005). Bilim ve bilim insanının nitelikleri. *Üniversite ve Toplum Dergisi*, 5(1), 19-20.
- Yetim, N. (1996). *Farklı toplumsal kümelerde bilim ve bilim adamı imgesi* (Yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Etik Beyan: “İlkokul Öğrencilerinin Bilim İnsanı İmajlarının İncelenmesi” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır ve veriler toplanmadan önce Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Etik Komisyonu’ndan 22.02.2023 tarih ve E-55135017-770-127919 sayılı etik izin alınmıştır. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi Yayın Kurulu’nun hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun Sorumlu Yazara ait olduğunu ve bu çalışmanın herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim.

Ek 1

Bir Bilim İnsanı Çiz Testi (Draw A Scientist Test: DAST) Hayalinizde bir bilim insanı canlandırınız ve canlandırduğunuz bu insanın resmini bu sayfaya çiziniz. Çizim tamamlandığında arka sayfadaki soruları cevaplayınız.

3. Kategori: Bilim İnsanın Fiziksel Görüntüsü



Resim 5: “Laboratuvar ortamında çalışan gözlüklü, önlüklü ve bakımlı erkek bilim insanı çizim örneği (2.sınıf, erkek, 8 yaş)”



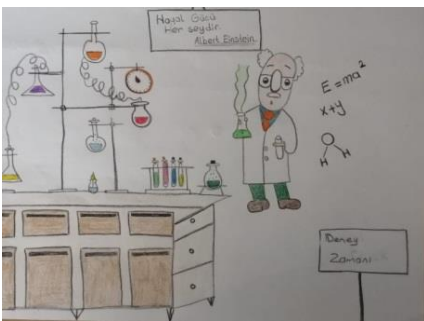
Resim 6: “Düşünen, sakallı ve bıyıklı, bakımsız erkek bilim insanı çizim örneği (1.sınıf, 6 yaş, erkek)”

4. Kategori: Bilim İnsanın Bulunduğu Mekan



Resim 7: “Laboratuvar ortamında çalışan, önlüklü, düşünceli kadın bilim insanı çizim örneği (3. Sınıf, erkek, 8 yaş)”

5. Kategori: Bilim İnsanın Yaptığı Etkinlik



Resim 8: “Laboratuvar ortamında deney yapan, gözlüklü, saçları dökülmüş, erkek bilim insanı çizim örneği (4.sınıf, erkek, 9 yaş)”

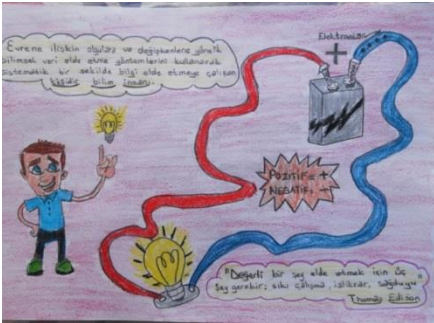


Resim 9: “Dış mekanda, gözlem yapan, gözlüklü ve önlüklü erkek bilim insanı çizim örneği (2.sınıf, erkek, 8 yaş)”

6. Kategori: Bilim İnsanının Kullandığı Bilimsel Araçlar

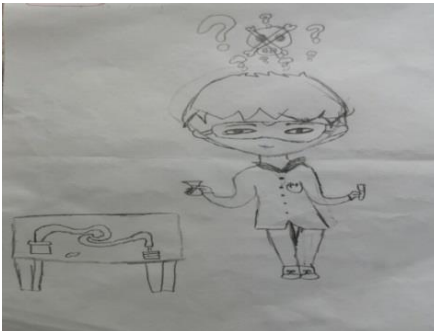


Resim 10: “Bakımlı, saçları dökülmüş, bilimsel araç olarak deney malzemesi kullanan bir bilim insanı çizim örneği (2.sınıf, 8 yaş, kız)”

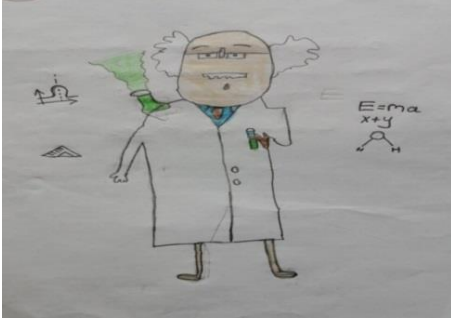


Resim 11: “Bakımlı, düşünen, bilimsel araç olarak lamba kullanan erkek bir bilim insanı çizim örneği (3.sınıf, 8 yaş, erkek)”

7. Kategori: Bilim İnsanı Çizimindeki Semboller



Resim 12: “Laboratuvar ortamında çalışan, gözlüklü, önlüklü, sembol olarak tehlike ve soru işareti kullanan erkek bir bilim insanı çizim örneği (2. Sınıf, erkek, 8 yaş)”



Resim 13: “Önlüklü, gözlüklü, saçları dökülmüş, sembol olarak formül kullanan erkek bir bilim insanı çizim örneği (4. sınıf, kız, 10 yaş)”

Toplumsal Bozulmanın Yönetmel Parametreleri¹ Ejder ÇELİK²

Öz

Çalışmanın amacı, toplumsal norm ve değer yapısı ile yönetmel açıdan yasa dışı davranışların toplumsal yapıyla olan etkileşimlerini analiz etmektir. Çalışmada, bürokratik yolsuzluk (bureaucratic corruption), yandaş kayırmacılığı (kronizm), akraba ve hemşehri kayırmacılığı (nepotizm), vakaları; rasyonel bürokratik sistem, yeterlilik ölçüleri, hukuka uygunluk ilkelerine aykırılığı bakımından ele alınmış, toplumsal yapıya verdikleri zararlar anomie ve kültür yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çalışmada çıkar çatışması biçimleri olarak yönetmel yolsuzluk kavramlarını analiz etmenin yanı sıra, bu olguların toplumsal tutum ve davranışlara olan yaygın etkisi üzerinde durulmuştur. Literatür tarama yönteminin yanı sıra Hermeneutik yöntemiyle de toplumsal bozulmayı, yolsuzlukların toplumsal yapı ve kitle psikolojisi bağlamında yorumlanması sağlanmıştır. Sistem ve yapısalcı yöntem, çıkar çatışması ile söz konusu olgular arasında tutarlı bir bağlantı kurmayı mümkün kılmıştır. Yönetmel yapı içerisindeki hukuk dışı eylemlerin sıklığı ve yaygınlığının insan ilişkilerinin dayandığı geleneksel kodlar ile ilişkilendirmesine dayalı modelleme yöntemi, araştırmanın sonuçlarının çıkarılmasında yardımcı olmuştur. Söz konusu hukuk dışı eylemlerin kapsamına göre etik, norm ve değer olguları kapsamında değerlendirilmiştir. Belirtilen hukuk dışı olgular ile kamu hizmetinde çıkar çatışmalarının yaygınlaşması arasındaki bağlantı ve toplumun adalet, liyakat ve hukuka uyma tutumları üzerindeki olumsuz etkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anomie, Kuralsızlık, Bürokratik Yolsuzluk, Norm, Değer

Managerial Parameters of Social Degradation

Abstract

The aim of the study is to analyze the interaction of social norm and value structure and administrative illegal behaviors with the social structure and on the negative effects. In the study, cases of nepotism, nepotism, bureaucratic corruption (bureaucratic corruption) were discussed in terms of their contradiction to the principles of the rational bureaucratic system, adequacy measures and compliance with the law, and the damages they caused to the society were examined. evaluated within the framework of anomie and culture approaches. In the study, besides analyzing the concepts of managerial corruption as forms of conflict of interest, the widespread impact of these phenomena on social attitudes and behaviors is emphasized. Methodologically, the connections between the above-mentioned corruption types are defined in the context of theoretical propositions. In addition to the literature review method, the Hermeneutic method has enabled the interpretation of social deterioration in the context of the characteristics of corruption. The system and the structuralist method made it possible to establish a consistent link between the conflict of interest and the facts in question. The modeling method, which is based on the association of the frequency and prevalence of illegal actions in the administrative structure with the traditional codes on which human relations are based, helped in drawing the results of the research. According to the scope of the illegal acts in question, it has been evaluated within the scope of ethics, norms, and values. The connection between the stated extralegal phenomena and the prevalence of conflicts of interest in the public service and the negative effects of society on justice, merit and compliance with the law have been examined.

Keywords: Anomie, Irregularity, Bureaucratic Corruption, Norm, Value

Gönderim Tarihi (Received): 02.03.2024

Kabul Tarihi (Accepted): 27.04.2024

¹ Bu çalışma Etik Kurul İzin Belgesini gerektirmemektedir.

² Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, ejder.celik@bozok.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-5948-0609

Giriş

Kamu kurumlarında yolsuzluk, birçok ülkede önemli bir sorundur. Yolsuzluk olayları, kamu kaynaklarının kötüye kullanımına, rüşvete, haksız rekabete, adaletsizliğe ve toplumda genel olarak güven kaybına neden olabilir. Bu nedenle, yolsuzlukla mücadele etmek ve şeffaf, hesap verebilir bir yönetim anlayışı benimsemek önemlidir. Yolsuzluk önleme (anti corruption) kanunları ve etik davranış kurallarının, kamusal işlerin adaletli bir şekilde yürütülmesine yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, yolsuzlukla mücadelede toplumun da duyarlı olması ve bu konuda iş birliği yapması gerekliliği kabul görmektedir. Bununla birlikte, yolsuzluğun önlenmesi ve ortadan kaldırılması için sürekli çaba göstermek ve denetim mekanizmalarını güçlendirmek gerekmektedir. Konuyla ilgili olarak uluslararası kuruluşlar, yönetimler ve bilim camiası çalışmalarını sürdürmektedir.

Bilimsel çalışmalarda toplumsal yaşam içinde çatışmaya yol açan yolsuzlukla mücadele konularında giderek büyüyen bir literatür oluşmuştur. Toplumsal iç uyumun farklı bağlamlarının, kamusal ve özel alanlar arasındaki bölünmenin, demokratik kalkınma ve sürdürülebilir büyüme programlarının yönetim sisteminde ortaya çıkabilecek suistimaller yüzünden oluşan güvensizlik ortamında büyük zarara uğrayacağı artık genel kabuller arasındadır ve yolsuzluk türleri kavramlaştırılmıştır.

Dolayısıyla belirli kişi veya grupların çıkarlarının, toplumun genel çıkarlarından önce geldiği yolsuzluk eylemlerinin giderilmesinde bu eylemlere yol açan tutum ve davranışların sosyal ve kültürel köklerine bakma gereği ortaya çıkmıştır. Yolsuzluk, yüzyıllardır tüm dünyada var olan küresel bir sorundur ve hükümetten iş dünyasına ve sıradan vatandaşlara kadar toplumun her düzeyinde bulunabilir. Yolsuzluk; rüşvet, zimmete para geçirme, dolandırıcılık ve haraç dahil olmak üzere çeşitli biçimlerde kendini gösterebilir. Yetkililer veya kolluk kuvvetleri tarafından her zaman kolayca tespit edilemese de etkileri geniş kapsamlıdır ve dünyadaki toplumların yanı sıra bireyler için de ciddi sonuçlar doğurmaktadır.

Yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkileri özellikle zarar vericidir. Belirli bir ülkenin sınırları içinde faaliyet gösteren işletmeler arasında adil rekabeti sağlaması gereken mahkemeler ve düzenleyici kurumlar gibi kamu kurumlarına karşı güven eksikliği, yatırım fırsatlarının azalmasına yol açan verimsiz kaynak tahsisi yaratarak piyasaları bozmaktadır. Ayrıca yolsuzluk, demokrasinin altını oyar, çünkü belirli avantajlı pozisyonları elde etmek için rüşvet verenler genellikle bunu liyakata veya adalete aldırış etmeden yapmaktadırlar. Böylece Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş ekonomilerde veya Hindistan gibi gelişmekte olan ekonomilerde yaşayan toplum üyeleri arasında eşitsizliğin artmasına yol açmaktadır.

Yönetimdeki yolsuzluk, toplumun pek çok alanını siyasi ve ekonomik açılarından olumsuz yönde etkileyen ve vatandaşların liderlerine duyduğu güveni ve kamu hizmetlerinin kalitesini düşüren özellikle yarı çevre ülkelerde önemli ekonomik ve sistemsel sorunlara yol açabilmektedir. Söz konusu durum, ekonomik gelişme, sosyal adalet, insan hakları gibi önemli konularda olumsuz sonuçlara göstermektedir. Bu makalede, yolsuzluğun toplumsal etkileri farklı açılardan ele alınacaktır.

Siyaset alanında, hükümetlerde yaşanan yolsuzluklar, demokratik yapıların zayıflamasına ve temsili sistemin geçersizleşmesine sebep olmaktadır. Denetim mekanizmalarının yetersizliği, politikacıların, seçmenlerinin menfaatlerini gözetmek veya seçim vaatlerini yerine getirmek yerine, makamlarını kişisel çıkar için kullanma ihtimallerini artırır. Bu da vatandaşların sisteme güvenini kaybetmesine ve seçimlere katılımının azalmasına yol açar veya Uluslararası Şeffaflık Örgütü gibi sivil toplum örgütlerini harekete geçirir.

Ekonomi alanında, yolsuzluk yaşanan ülkelerde iş yapmanın maliyeti, rüşvet talepleri nedeniyle artar. Bu durum, şirketlerin bu bölgelere yatırım yapmaktan kaçınabileceği ve diğer ülkelere göre daha düşük büyüme oranlarına sahip olabileceği anlamına gelir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelere sağlanan dış yardım, altyapı geliştirmek, halkın yaşam standartlarını yükseltmek yerine üst düzey yöneticilerin ceplerine girebilir, böylece yardımın amacına ulaşmasını engelleyebilir. Bu faktörlerin hepsi, yüksek oranda hükümet yolsuzluğu yaşayan bölgelerin sürdürülebilir ekonomiler oluşturmasını zorlaştırır.

Bu sorunla mücadele etmek için hükümetlerin, yolsuzluk uygulamalarına karşı proaktif adımlar atması ve aynı zamanda vatandaşları bu önlemlerin neden gerekli olduğu konusunda eğitmesi gerekir. Ek olarak uluslararası kuruluşların, yalnızca ayrı ayrı devletlere güvenmek yerine toplu çabalardan etkili çözümler ortaya çıkabilmesi için, bu belanın etkin bir şekilde nasıl üstesinden gelineceğine ilişkin en iyi uygulamaları paylaşarak ülkeler arasında birlikte çalışmalıdır. Ancak o zaman dünya çapında yolsuzlukla mücadele söz konusu olduğunda somut sonuçlar görülmeye başlanacaktır.

Toplumsal Normatif Alanda Yolsuzluğun Reddi

Toplumların varlıklarını uyumlu bir düzen içerisinde sürdürebilmeleri kural ve düzen ilkeleri temelinde mümkündür. Bu iki unsura dayalı anlayış, tutum ve davranışların zayıf veya güçlü olması toplumun hukuka uygunluğunu ve yaşamın her alanında olması gereken düzenliliğin seviyesini belirler. Toplumsal anomiyi (toplumsal bozulma) aslında bu iki unsurun zayıflamasının bir sonucudur. Yöneltilmiş sistemdeki yolsuzlukların toplumsal anomiyi etkileyen faktörlerden biri olduğu önermesinden hareket ettiğimiz için öncelikle kavramın anlamına bakmak gerekmektedir. *Anomi* terimi Yunanca *anomia* (hukuksuzluk) anlamındadır. Kelimesinin anlam karşılığı “yasanın göz ardı edilmesi veya ihlali” olarak verilmiştir (Merriam-Webster's Dictionary Online). Özü itibarıyla *anomi*, “yürürlükte olan yasaların doğru uygulanmadığı, gayrimeşruluk ve kanunsuzluk hali ile sonuçlanan bir durum”u ifade eder (Harper, Online Etymology Dictionary).

Toplumsal anomide, ahlaki değer, standart ve normatif yapının yıkılması aslında kural ve düzen ilkelerinin tahrip edilmesinin bir sonucudur. Bu durumda hangi tutum ve davranışların tahrip edici olduğu sorusunu sormak gerekmektedir. Émile Durkheim ve sonraki kuramcılar tarafından kullanıldığı şekliyle *anomi*, toplumun düzenleyici sosyal kontrollerine karşı bir tepki veya geri çekilmedir ve yönetenlerin düzenleyici rollerinin yokluğundan oluşan *anarşi* den tamamen ayrı bir kavramdır. Daha çok toplumun sağlıklı kültür oluşturma inisiyatifinin kaybolmasıyla ilgilidir. Émile Durkheim'in anomiyi açıklamak için kullandığı “dengesizlik”, “uyumsuzluk” ve “doyumsuz irade” kavramları bu açıdan önemlidir. Doyumsuz irade kavramı toplumda dengesizlik ve uyumsuzluğa yol açan etkenlerden biri olduğu için daha önemlidir. Durkheim burada “asla doyurulamayan sınırsız arzular” dan söz etmiş ve açıklamasında toplumsal bozulmanın “genel olarak kişisel veya grup standartları ile daha geniş sosyal standartlar arasındaki uyumsuzluktan kaynaklandığı” tespitini yapmıştır. Tanımlamadan yolsuzluk bağlamında çıkarılabilecek anlam, normatif yapıya ve değerlere dayalı sosyal standartların tahrip edilmesi pahasına kişisel veya grup arzularının doyurulmasının toplumsal bozulmanın temel etkenlerinden biri olabileceğidir (Thom, 1983, ss. 1-3).

Max Weber'in yönetsel literatüre yaptığı önemli katkı ideal bir yönetim şekli ortaya koymaktan öte sağlıklı bir toplumun yönetim sistemindeki etik, rasyonel, verimli işleyiş için gerekli temel ilkeleri ortaya koymasıdır. Bu yaklaşımın Durkheim'dan Merton'a uzanan toplumsal bozulma tespitleriyle yakından ilgisi vardır. Bürokrasinin tüm olumsuz yanları doğru ilkelerle çalıştırılmaması sonucu ortaya çıkan profillere özgüdür ve açıkça kötü yönetimi ifade eder. Weber'in yönetimin meşrulaşması ideal tiplerinde de belirttiği gibi yönetsel yapıdaki temel değişken aslında rasyonalizm yani akılcılıktır. Yöneltilmiş resmi yapılar bu akılcılık ilkelerine uymaları durumunda kuralsızlık uzak kalacaktır (Weber, 1987).

Max Weber'in bürokrasi modeli kendi içinde bozulma önleyici ilkeleri de barındıran etik tutum ve esasları öngören bir yaklaşımdır. Model, öncelikle örgütsel yapılarda suistimale açık olan görev dağılımlarının belirli metotlara göre yapılmasını biçimsel ve sistematik esaslara bağlayarak düzeni ve tutarlılığı gerekli görmektedir. Aynı şekilde yetki kullanımı da bozulmaya açık bir husus olarak görülmüş ve yetkinin açık biçimde tanımlanarak kural ve ilkelere bağlanması gereği vurgulanmıştır. Yerine getirilen görevlerin karşılığının objektif ve teknik değerlendirmelerle ödemesi de yine bozulmaya açık olduğu için ilkesel olması gereken bir alandır. Böylece görev ve yetkiler sistemli hiyerarşik yapı içerisinde düzenlenerek kişisel tercihlerin belirsiz alanından korunması düşünülmüştür. Weber'in bürokrasi için öngördüğü ilkelere bir diğeri de emir ve kumanda zincirinin yasal dayanağa bağlanarak kişisel keyfiliğin sistemden uzak tutulmasıdır. Görev konumlarının liyakatsiz, özelliksiz kişilerle doldurulması başlı başına toplumu bozmaya yetecek bir diğeri suistimaldir. Weber ve

ardıllarının yaklaşımında bürokraside eğitilmiş, yetkin, yeterli kişilerin görevlendirilmesi rasyonel ve olumlu yönetimin önemli bir koşulu olarak görülmüştür (Sağlam, 2018; Weber, 1987).

Modern bürokratik yapılar büyük oranda Max Weber'in ortaya koyduğu bürokratik prensipler temelinde normatif bir yapıya kavuşturulmuştur. Çünkü gelişmelerin gereği olarak ortaya çıkan örgütlenmeler, zihinsel, ekonomik, sosyal, siyasal bir bütün içinde rasyonel algılama ve aydınlanma sürecinin bir parçası olarak gelişmiştir. Tarihsel süreç içerisinde Kalvinist ahlak anlayışıyla çalışma ve ekonomik davranış prensiplerini bulan Avrupa toplumlari kendi sınırlarına özgü bir değişimi yaşamıştır (Murdock, 2019).

Kökene Rönesans ve Reform süreçleriyle şekillenmeye başlayan ticaret burjuvazisinin yükselmesiyle sosyal sınıfsal yapısını kendi iç dinamikleri doğrultusunda oluşturmaya başlayan, hukuksal sistemini kendine özgü koşullarda inşa eden Avrupa, başka hiçbir coğrafyada aynı sonuçları vermeyecek kendine özgü rasyonelleşme sürecini de birçok alanda yaşamıştır. Bu süreçler içerisinde toplumsal bozulma da kendini güçlü biçimde göstermiştir. Klasik sosyologların ağırlıklı olarak üzerinde durduğu toplumsal düzen ve sağlıklı toplum konularında düşünce üretmek Avrupa'nın hızlı değişim sürecindeki bunalımlarının sonucudur. Modern toplumlarda ortaya çıkan ve yönetsel kaynaklı toplumsal bozulmaların ilk örnekleri de aynı toplum yapılarında kendini göstermiştir. Ancak tüm bu metamorfoz içerisinde her zaman yeni düzenlemelerle ıslah edilen ekonomik, sosyal, hukuksal, siyasal yapılar kamu lehine gelişmeler göstermiştir. Hukuka dayalı rasyonel örgütlenme modelleri sosyal devlet anlayışıyla eş zamanlı olarak gelişmiş ve toplumu koruyan belirli ilkelere ulaşmıştır (Murdock, 2019, ss. 186-205).

Avrupa'da tüm bu değişimler çerçevesinde geleneksel ve dinsel olanın modern toplum yapısı içerisindeki yeri yeniden belirlenirken, yönetimin formel (resmi-ikincil) ilişkileri dışında kalan informal (gayri resmi-birincil) geleneksel ilişki kodlarının modern sanayi toplumunun yönetsel yapısı içerisinde bozulmuş (amorf) biçimleriyle yer almasına müsaade edilmemiştir. Böylece rasyonel olmayan kabilevi ilişki biçimlerinin kendilerine özgü bireysel kazanımları ön plana alan, çıkar ilişkilerine dayalı hukuk ve düzen tanımayan bozulmuş hallerinden örgütsel yapıları ve kamusal alanı korumuşlardır (Cerna, 2013).

Sanayi devrimi sonrası büyük nüfusların kentlerde yoğunlaşması, üretimin artması büyük bürokratik yapılara olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Siyasal ve askeri örgütlenmeler yanında ekonomik, kültürel, bilimsel, hukuksal örgütlenmeler resmi ve sivil alanda hızla gelişmiştir. Aynı süreçte belirli şehirlerin, bölgelerin, grupların ayrıcalıklı konularının yerini yeterliliğe dayalı, hukuksal eşitlik ilkesine göre hareket eden yönetim ve toplum yapısı almıştır. Bu süreçte karizmatik veya geleneksel lider tipinin yerine de hukuka dayalı hareket etmek zorunda olan lider tipi gelmiştir. Ekonomik pozisyonlar, sınıfsal farklılıklar ve fırsat eşitlikleri tartışılan sorunlar arasında hala yerini alsada gelişmiş ülkelerde toplumsal hastalık düzeyindeki arkaik yolsuzlukların önüne geçilemeyen yönetsel biçimlenmelerden büyük oranda uzaklaşmış, yönetsel ve bireysel yaşam ilkeleri konusunda toplumsal görüş birliğine (consensus) ulaşmıştır (Cerna, 2013).

Avrupa'da teknolojinin ilerlemesi, insanların yaşamak için ihtiyaç duydukları şeylere ulaşmanın önemini artırmıştır. Bu da siyasal ve sosyal sistemlerin yeni durumlara uyum sağlamak ve gelişkin bürokratik yapılar oluşturmak zorunda kalmalarına neden olmuştur. Tarıma dayalı üretim şekli ve onunla bağlantılı olan eski ilişkiler değişen dünyada işe yaramaz hale gelmiştir. Çünkü yeni üretim sistemi daha verimli, standart ve yeterli olmayı gerektirmekteydi. Yeni yönetim metotları da bu amaçlara hizmet eden rasyonel örgüt yapılarını zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluklar demokrasi, insan hakları, hukuka saygı, sosyal devlet anlayışı, parlamenter sistem gibi pek çok değişikliklerle birlikte ortaya çıkmıştır. Avrupa halkı bu gelişmelerin odağında yer almıştır. Her şey Orta Çağın günlük yaşamından başlayarak modern toplum yapısına doğru adım adım gelişmiş ve kendi gerçekliğini yaratmıştır.

Modern toplum kendisini kent ve sanayi ile tanımlamış, Orta Çağın yerel düşünce ve inanç anlayışlarının sanayi toplumunda değişmeden var olmaya çalışmasının yarattığı sorunları aşmıştır. Bu sorunlar yüksek kent kültürünü, siyasetini, sanatını, mimarisini, estetiğini, çok yönlü düşünce biçimini, evrensel

farkındalığını ve bilimselliğini etkileyebilirdi. Bu gelişmeler Batının sömürü ve savaşlar tarihiyle bağlantılı değildir. Burada sözü edilen Batı dünyasının kendi toplumuna sağladığı gelişmelerdir (Cerna, 2013).

Sanayi devrimi, Fransız devrimi ve aydınlanma sonrasında, üretim şekli sadece geleneksel olanlardan modern olanlara dönüşmemiştir. Yeni bir dünya düzeni, geleneksel olanın dönemindeki olumlu ve olumsuz tüm yönlerinin devam edemeyeceği şekilde, ahlaki ve mantıksal ilkeler doğrultusunda kurulmuştur. Geçmişe ait öğeler tabii ki bir gecede yok olmamıştır. Fakat belli bir zaman diliminde yavaş yavaş ortadan kalkmışlardır. Sosyal değişimler hem çok yönlü, çok katmanlı ve çok boyutludur (Sağlam, 2023). Modern toplum yapısına geçişin bir diğer yönü de güç ve otoritenin kullanım şeklinin değişimidir. Batı yönetim sisteminde, geleneksel olanlardan mantıksal olanlara geçiş, değişimlerde önemli bir rol oynamıştır. Bu, tüm kurumsal değişimlerin temelini oluşturan önemli bir faktördür. Bu bağlamda, Weber'in otorite tanımı da tarihsel bir gelişimi açıklamaktadır.

Toplumsal Bozulma Yönetim İlişkisi

Fransız filozof Jean Marie Guyau'nun ilk defa kullandığı ve Durkheim'in de değerlendirdiği "toplumsal bozukluk" kavramına yüklenen anlamda dikkati çeken nokta "yabancılaşma" ve "amaçsızlık" hissini ortaya çıkaran ve bireysel olmayan durumlardır. Toplumsal bünyede olumlu veya olumsuz anlamda değişiklikler kaçınılmaz biçimde gerçekleşmektedir. Değişim süreçleri ekonomik, siyasal, sosyal çok sayıda zorlukları beraberinde getirebilmektedir (Sağlam, 2023). Ancak Guyau ve Durkheim açısından kişilerin, rol ve statü kazanma süreçlerinde ideolojik teorilerin ve yaygın olarak dile getirilen değerlerin geçerli olmadığını görmesi, yabancılaşma ve amaçsızlık hislerine dayalı toplumsal bozulmanın yaygın biçimde ortaya çıkmasının temel sebebi olarak görülmüştür.

Durkheim anominin (toplumsal bozulma) toplumda ortaya çıkış sebepleri üzerinde odaklanmıştır. Sanayileşmenin insandaki tutkuları frenleyen toplumsal normları ve değer yapısını zayıflattığını ileri süren düşünür, sonuçta sınırsız arzular etrafında biçimlenen hastalıklı bir toplum yapısının ortaya çıkacağına dikkat çekmiştir (Merton, 1938, s. 672). Ona göre toplumda güven duygusunu olumsuz etkileyen bir diğer unsur totaliter rejimdir. Durkheim'in tespitini yaptığı toplumsal bozulma üzerine daha sonra Robert Merton yeni hipotezler geliştirmiş ve toplumsal amaçlar ve imkanların uyumsuzluğu bağlamında açıklamalar getirmiş, beklentilerine ulaşamayan insanların verdiği toplumsal tepkileri sınıflamıştır. Her iki düşünürün toplumsal bozulma konusundaki düşünce ortak paydaları adalet ve eşitlik olgularındaki bozulmaların gruplar üzerindeki şiddet ve çatışmaya yol açan etkisidir. Sözü edilen toplumlarda adalet ve eşitlik duygusunun zedelenmesinin belirli bir vadede gruplar arasındaki çatışmaya zemin hazırladığıdır. Bir diğer düşünür, Harold Garfinkel, bireylerin toplumda belirli beklentilerinin adil ve eşit biçimde karşılanmaması sonucunda güven duygusunun azaldığını, öfke, bencillik, kaygı gibi duyguların ortaya çıktığını ve davranışları olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir (Nair & Salleh, 2015).

Merton'un çalışmaları norm ve değer aşınması sürecinde biçimlenen kültürel motiflerin onarıcı değil yıpratıcı biçimde bozulmayı desteklediği sonucunu ortaya koymaktadır (Coser & Rosenberg, 1969, s. 504). Kültürel amaçlarla kurumsal araçlar arasındaki uyumsuzluğun sebebi amaçları eğitim ve siyasi söylem aracılığıyla inşa eden yönetimlerin araç imkanlarının artırılmasını ve adil dağılımını sağlayamamasıdır. Toplumsal bozulmaya yönelik kuram ve önermelerin ortaya koyduğu sonuç, yetersiz kural ve düzen alışkanlıkları temelinde biçimlenen davranışlara sahip toplum üyeleriyle amaçlara ulaşma denemelerinin toplumsal zararlara yol açtığı yönündedir. Sanayileşme merkezli, kapitalist ekonomik yapıyla modernleşme sürecinde yönetimler temelde toplumsal yapının sağlıklı olması yerine ekonomik gelişmenin ve pazar ekonomisinin başarılı olmasını ön plana almıştır. Yönetsel alandaki yolsuzluklar ise toplumsal bünyede güven duygusunu azaltarak bozulmayı başlatıcı bir etki yapmıştır. Yönetsel sistemde örgütsel yapılar içerisinde gelişen yolsuzluklar çalışanlarda güven duygusunu zedelemiş ve bir güvensizlik ikliminin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Ortak değerler ve adaleti, güveni ve liyakat esasını yaşatan kurallara sadakat, insanların toplumsal kimliklerine olan öz saygıları için gereklidir. Yani kişilerin toplumun norm ve değer yapısına uymasını sağlayan gizli toplumsal sözleşmeye sadık kalması için yönetimlerin ve kamunun aynı sadakat içinde olduğunu ispatlaması gerekmektedir. Kişilerin toplumu var eden unsur olarak kendilerini devrede

tutmaları için Robert Merton'un ileri sürdüğü belirlenmiş hedeflere ulaşmada uygun hukuksal kural, lojistik düzen ve imkân yapısının çalışıyor olması gerekmektedir. Yönetimin ve toplumun görevi bunları sağlamaktır. Aksi durumda kısa süreli asayiş sorunlarından öte "birey" niteliklerinin bozulması kaçınılmaz olarak kendini gösterecektir (Merton, 1996; Sağlam, 2019).

Bu noktada yönetim yapısında ve yönetsel süreçlerde sergilenecek norm ve değer dışı tutum ve davranışlar birinci derecede önemlidir. Merton'un "gerilim teorisinde" sosyal hedefler ile bu hedeflere ulaşmak için meşru araçlar arasındaki tutarsızlık olarak tanımladığı argüman gayri meşru yollarla hedefe ulaşmanın yaygın hale gelmesinin meşru yolları anlamsız hale getirdiğine dairdir. (Merton, 1996). Bahsi geçen sebeplere dayalı olarak ortaya çıkan büyük toplumsal gerilim uzun vadede Friedrich Hayek'in belirttiği sapkın davranışlarla kendini gösteren bir toplumsal bozulmayı ortaya çıkaracaktır. Bu görüşler çerçevesinde baktığımızda, intihar olgusunda olduğu gibi toplumsal şiddet, aşırı ve akılcı olmayan tepkiler, kural ihlalleri, huzursuzluk, anlam yitimi, motivasyon bozuklukları, amaçsızlık, yaygınlaşmış faydacı tutum, mesleki etik yoksulluğu, depresif tutumlar çoğunlukla bireysel değil toplumsal yapıda kendini gösteren durumlardır (Hayek, 1996). Bu durumların temelinde ise genel olarak bireyin zihnine ekilmiş amaçlar ve hedeflere ulaşamama, adaletsizlik ve haksızlığa uğrama hissi yatmaktadır. Örneğin toplum olarak paylaşılmış bir yoksulluğun oluşturacağı his ile aynı toplum içinde dengesiz servet dağılımının norm ve değer ihlallerine dayalı olarak gerçekleşmesinin oluşturacağı his aynı değildir. İkincisi toplumsal bozulmanın sebepleri arasında sayılmaktadır (Wallace & Wolf, 2012, s. 91)

Yapılan araştırmalar ve tespitler toplumdaki bozulma olarak nitelenebilecek tutum ve davranış bozukluklarının arkasında adalet ve eşitsizliğin temel sebebi olan yönetsel soruların varlığını göstermektedir. Örgütsel adaletin sağlanamaması büyük oranda toplumda norm ve değer geçersizliği duygusunu oluşturmada bu süreç zamanla değişik biçimlerde şiddet olaylarının artmasına yol açmaktadır. Güven duygusunu azaltan eşitsizlik durumu kendini ekonomik kazanım fırsatları, sosyal statü edinme, hızlı değişimler içerisinde yer alma, eğitim koşulları gibi konularda göstermektedir (Zhao, 2008).

Genel anlamda kuramlar, yaklaşımlar ve gözlemler çerçevesinde bakıldığında özetle toplumsal bozulmayı oluşturan etkenler çok çeşitli gibi görünse de aslında merkezi bir bozulma noktasından yayıldığı söylenebilir. Başta devlet olmak üzere örgütsel yapıların temel işlevi toplum bünyesinde yazılı normatif yapıyı temsil etmek ve norma uygunluğu denetlemektir. Böylece ahlaki yapı ve bireysel hakların korunması yönünde işlevini yerine getirir. Böylece modern hukuk devleti yapısı içerisinde feodal ve geleneksele ilişkin belirli bir zümrenin (kilise, lonca, aile, aristokrasi vb.) hukukunu uygulama dışında tutar. Böylece bireysel özgürlük, kolektif bilinç ve toplumsal çıkarlar korunmuş olur (Emirbayer, 2003, s. 18). Durkheim'in toplum anlayışının ve anomi tespitinin temelinde de toplumsal bir varlık olarak insanın bireysel haklarının ve evrensel ahlak anlayışının gelişimi durur. Ona göre bireyin toplumla bir bütün haline gelmesi ahlak kurallarının belirlenmesi, öğretilmesi ve uygulanmasıyla mümkün olur. Devletin temel görevi birey ve toplum için gerekli ahlaki çağırışı yapmaktır (Durkheim, 2002, ss. 2-3).

Toplum bir arada yaşamanın asgari koşulu olan eşitlik ve adalet beklentisi içerisinde bir arada durur. İşte örgüt yapılarında normatif işleyişin hukuksal düzenlemeleri bir kişi, grup, parti, cemaat çıkarları doğrultusunda çiğnemesi ve yasaya uygun olmayan yoldan çıkar sağlaması toplumun hukuksal var oluş zeminini bozar. Sosyal kontrol eksikliği veya kontrol sistemlerinin gücü elinde tutan yönetimler eliyle istenildiği zaman geçersiz hale gelmesi ekonomik, siyasal, kültürel, inançsal, ailevi tüm iletişim ağlarında güvenin zedelenmesine yol açar. Toplumunu oluşturan kişi ve gruplar örgütsel yapı içerisindeki statüye dayalı rol yapılanmasında hukuk dışı olanı denemeye başladıkça sivil alanda da kuralsızlık bir davranış şablonu gibi yayılmaya ve benimsenmeye başlar. Zamanla kültürel motifler ve sosyal normatif yapının düzeyi bu ilişkiler içinde yeniden şekillenmeye başlar ve bireyler üzerinde belirleyici olur (Coser & Rosenberg, 1969, s. 503). Sosyalleşme sürecindeki birey toplumsal kurumlardan etkilenerek kolektif bilinci edinirken genel kabul görmüş kolektif ahlakı da edinir. Eğitim sürecinde, çalışma hayatında, ekonomik ilişkilerde karşılaştığı yasa ve norm dışı uygulama ve davranışlarla karşılaşma sıklığı oranında normatif yapıyı bir baskı ve zorunluluk olarak algılamaya başlar. Birey kendini meşru yollarla geliştirerek amaçlarına ulaşma çizgisinde ikilem ve gerilim yaşar (Müller, 1994).

Aslında toplumsal bozulmanın siyasal çalkantılar, ekonomik krizler veya devrim dönemlerinde ortaya çıkması söylemi karşısında odaklanılması gereken nokta bu durumlar içerisinde bürokratik yolsuzlukların payının ne olduğudur. Merton açısından dolandırıcılık, yolsuzluk, ahlaksızlık ve suçların yaygınlaşması “toplumsal entegrasyonu” bozan anomik yapının sebepleridir. Bu durumda kültürel hedefler ve normların dengesi bozulmuştur (Merton, 1938, ss. 675-676). Sonuç itibarıyla anti sosyal davranışlar, şiddet, çalışma isteksizliği, tükenmişlik sendromu, öğrenilmiş çaresizlik, geri çekilme, güvensizlik, yasa dışı davranış eğiliminin yaygınlaşması gibi sağlıklı sosyal tutum ve davranış biçimleri bozulan toplumun karakteristik özellikleri halinde kendini gösterir.

Yönetmel Yolsuzluklar

Yolsuzluk kavramı kelime kökeni Latince ruhsal kirlilik, ahlaksızlık, kötülük anlamındaki “corruptionem” kelimesinden türemiş ve zamanla “yolsuzluk, şımartma, baştan çıkarma, bozuk durum” anlamlarını da kazanmış olan İngilizce “corruption” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır (Oxford Dictionary). Anlam karşılığı, yetkilendirilmiş bir pozisyondaki kişi veya kuruluş tarafından yasa dışı çıkarlar elde etmek veya kişisel kazanç amacıyla yetkiyi kötüye kullanma şeklindeki sahtekârlık eylemidir. Kavram, yetkililerin, yasal düzenlemeleri görmezden gelerek yetkilerini kötüye kullanılmasını ifade etmektedir. Yasaya ve ahlaki normlara aykırı bir durumdur ve yaygın olması siyasal ve yönetsel bozulmanın belirtisidir (Rose & Heywood, 2013, s. 151). Dünya Bankasının yolsuzluk tanımı ise “kamu görevi gücünün özel kazançlar ve çıkarlar için kötüye kullanılması” şeklindedir (World Bank, 2007, s. 2). Bu çok geniş tanım, yolsuzluk sorununun, farklı yönetim biçimlerine, farklı sosyal modellere ve farklı beklentilere sahip ülkelerde yaygın hale geldiğini göstermektedir (Popovaa & Podolyakinaa, 2014, ss. 727-728).

Yolsuzluk olaylarının çoğunun kaynağı sosyal ve ekonomik alanlardır. Geçtiğimiz yüzyıl içerisinde yapılan ampirik araştırmalar yolsuzluğun insan yaşamı ve toplumun farklı alanları üzerindeki etkisini ortaya koymuştur. N. H. Leff ve C. Friedrich gibi bazı araştırmacılar yolsuzluğun iş ve yatırımları hızlandırarak ekonomiyi kolaylaştırabileceğini ve geliştirebileceğini düşünmüştür. Ancak araştırmacıların büyük çoğunluğu yolsuzluğun ekonomi ve toplum için büyük sorunlara neden olduğunu varsaymaktadır (Vinod, 1999, s. 591).

Yolsuzluk, devletin, uluslararası toplumun ve halkın ilgisini çeken, küresel bir sorundur. Yolsuzluğun, ulusal ekonomik büyümenin ve sosyal gelişmenin göstergeleri üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu gösteren çok sayıda çalışma vardır. Ayrıca, yolsuzluğun, ülkelerin sosyal modellerine bağlı olarak farklı türde veya düzeyde ortaya çıktığı da araştırmalarda belirlenmiştir. Bu nedenle, yolsuzluğun, dünyanın ortak bir problemi olduğu ve çeşitli sosyal modellere uygun farklı çözüm yollarının geliştirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

P. Mauro, C. Leite, J. Weideman, V. Tanzi, H. Davoodi, G. Abed, H. Davoodi gibi araştırmacıların istatistiksel araştırmaları yolsuzluk ile kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hâsıla büyümesi üzerinden ortaya konan ekonomi büyümesi arasında olumsuz ilişkiler olduğunu kanıtlamışlardır. F. A. Al-Marhubi, yolsuzluk ile enflasyon seviyeleri arasındaki pozitif ilişkiyi belirlemiştir. G. Abed ve H. Davoodi yolsuzluğun gelir eşitsizliğini artırdığını göstermişlerdir (Popovaa & Podolyakinaa, 2014, ss. 727-728).

Yolsuzluk durumları hem büyük hem de küçük yolsuzluk olarak tanımlanmıştır. Yolsuzluk, sosyo-politik anlamda statükoyu ve güç eşitsizliklerini koruyan bir olgudur. Bu bağlamda, rüşvet, dolandırıcılık, zimmete para geçirme, adam kayırma, haraç, patronaj ve gizli anlaşma. İrtikap (zorla yiyicilik), zimmet, oy ticareti, lobcilik, kamu sırlarını sızdırma, vurgunculuk, rant kollama, siyasal manipülasyon, gönül yapma (suvasyon) dahil olmak üzere çeşitli ihlaller şeklinde kendini göstermektedir (Güran & Tosun, 2003, ss. 142-143). Yolsuzluk çoğunluk karşısında azınlığa çıkar sağlayan böylece kişilere ve topluma yaygın zarar veren bir eylemdir. Bu sebeple toplumsal yapıda çok yönlü zararlar oluşturur. Yolsuzluk kurumların politikalarını, usul ve esaslarını manipüle ederek devlet veya sivil örgüt yapılarına zarar verir. Özellikle siyasal yolsuzluk örgüt statüsünün sağladığı gücü; statülerini ve zenginliklerini sürdürmek amacıyla konumlarını kötüye kullanan siyasal karar alıcıların,

kaynakların tahsisi ve finansmanına ilişkin politikaları, kurumları ve usul kurallarını manipüle etme biçiminde tanımlamıştır (Uberti, 2016).

Bu olumsuz eylemler mevcut yaşayanları ve gelecek nesilleri mağdur etmektedir. Aynı görevleri yerine getirebilen ve aynı işleri alabilen insanlar, yetkililere rüşvet verme konusundaki yetenek veya isteksizlikleri nedeniyle işsiz kalmaktadır. Yolsuzluk ayrıca, sosyal tercihlerin kamu politikalarına dönüştürülmesini çarpıtarak demokrasi kavramıyla da çelişir (Buscaglia & Ratliff, 1997).

Yolsuzluğun belli biçimlerinin ön plana çıkması, yaygınlığı ve karşılaştığı tepki her toplumda farklıdır ancak her durumda toplumsal yapının siyasal ve kültürel özelliklerinden kaynaklanır ve gelişmekte olan ülkelerin yönetim yapılarında daha çok görülür (Uberti, 2016). Bu ülkelerde ekonomik, siyasal ve kültürel bileşenlerin oluşturduğu koşullarda yolsuzluk etkisi ve her türlü suç eyleminden kaynaklanan varlıklara artan bağımlılık ile daha da kazançlı bir iş haline gelir. Yolsuzluk ve “organize suç” arasındaki bağlantılar güçlendiğinde küresel riskler daha yüksek boyutlara ulaşmaktadır. Neredeyse tüm kârlı yasa dışı pazarlar, kamu görevlilerinin ve kontrolörlerin desteğine dayanır. Yolsuzluk, organize suç gruplarının faaliyet göstermesi için gerekli bir araç işlevi görür (Langseth, 2000).

Gelişmekte olan ülkelerde yolsuzlukların oranının yüksek olmasının arkasındaki etkenlerden biri siyasal gücün ve yönetim yapısının zayıf olması ve tarafsızlık ilkelerinin yerleşmemesidir. Bir diğer unsur güçler ayrılığının istikrarlı ve tutarlı biçimde çalışmamasıdır. Dolayısıyla bürokrasi üzerindeki denetim güçlü değildir. Rasyonel bir temele ve formel kurallar sistemine bağlı ilişki ağının köksüz oluşu yani kendine özgü bir anlayış ve kültür geliştirememiş olmasının sonucu informal ilişkilerin kural dışı biçimde ön planda değerlendirilmesi ve önemsenmesi belki yolsuzluğun en önemli sebebi olarak değerlendirilmelidir (Berkman, 1983, ss. 144-145). Üstelik demokratik kültürün zaman içerisinde önce sadece siyasal seçimlere indirgenmesine ve demokrasi kültürünün yerleşmemesinde yolsuzluk ilişkilerinin uzun vadede büyük payı vardır.

Yolsuzluk bir toplumda yaygınlaşıp kurumsallaştıkça tespiti zorlaşır. Bu ülkelerde yolsuzluk ulusal, sosyal, ekonomik ve politik ilerlemeyi engellemiştir. Kamu kaynakları verimsiz bir şekilde tahsis edilir, yetkin ve dürüst vatandaşlar hayal kırıklığına uğrar ve genel nüfusun güvensizlik düzeyi yükselir. Bunun sonucunda dış yardımlar ortadan kalkmakta, projeler yarım kalmakta, verimlilik düşmekte, idari verimlilik azalmakta ve siyasi düzenin meşruiyeti sarsılmaktadır. Yolsuzluk ekonomik kalkınmayı bozar. Bu da siyasi istikrarsızlığın yanı sıra zayıf altyapı, eğitim, sağlık ve diğer hizmetlere yol açmaktadır. Benzer etkiler sanayileşmiş ülkelerde de bulunabilir. İşlerini dürüstçe yürütmek isteyen bireylerin moralleri bozulmakta ve hukukun üstünlüğüne olan inançları azalmaktadır. Yolsuzluk, kamu kurumlarına güvensizlik yaratır, rüşvet vermek isteyen ve verebilecek olanları ödüllendirerek etik ilkeleri baltalar ve eşitsizliği sürdürür. Ekonomik rekabet bozulur ve kamu fonları israf edilir. Özel işletmelerin ekonomik başarısının büyük ölçüde rüşvet ödemesine dayandığı her yerde, sağlanan ürün ve hizmetlerin kalitesi ile çalışanların becerileri bozulma eğilimindedir (Langseth, 2000).

Ülke içinde yapılan yolsuzluk, sektörel gelişmeler üzerinde olumsuz örnek olmakta ve olumsuz etki yapmaktadır. Şirketler ve işletmeler dünya ekonomik sisteminde uzun zaman var olabilmek adına sosyal sorumluluklarını geliştirmek için tasarlanmış kural ve düzenlemeleri de alt üst etmiştir. Yolsuzluğun dolaylı olarak sebep olduğu başka önemli konular arasında çevre kirliliği, ekilebilir arazilerin kaybı, orman bölgelerinin hasarı, emek sömürüsü, kamu harcamalarında israf, verimsiz para teşvikleri vardır. Meşru ve gayri meşru işletmeler, kârlarını maksimize etmek için çevreye karşı suçları örtbas etmek için rüşvet ve diğer yolsuzluk biçimlerine başvururlar. Etkili kontroller yapılmadığı takdirde, çevre bazen onarılamaz şekilde zarar görür. Bunların yanında toplum üzerinde yol açtığı sosyo-psikolojik ve kültürel yıkım başlı başına bir zarar alanıdır.

Bu ciddi sorunun kaynağı, yanlış halkla ilişkilere yol açan verimsiz yönetimde yatmaktadır; halkla ilişkilerin yanlış olduğu durum, yeni yolsuzluk biçimleri yaratır, mevcut yolsuzluk biçimlerinin genişleyen uygulama alanını kolaylaştırır ve toplumda yeni sorunlara yol açar. Yönetim kusurları toplumda yeni kusurlar doğurur. İnsanlar kendilerini kurumsal bir tuzağın içinde, verimsiz ve kendi kendini üreten olumsuz bir yapının içinde bulurlar (Weder, 2002).

Sonuç olarak, yolsuzluğun günümüz dünya toplumlarında tüm sektörlerde gerçekten ne kadar yaygın bir sorun olduğu açıkça görülmektedir. Zayıflayan demokratik kurumlar dolayısıyla yurtdışında iş yapma maliyetlerinin artırmakta, önemli bir prestij ve güven kaybına yol açmaktadır. Toplumsal açıdan hem siyasi hem de ekonomik açıdan güven yokluğu oluşturan risk, toplumsal boyutta güvensizlik, kaygı oluşturmakta, mensubiyet bilincini zedelemektedir.

Yönetimdeki Bozulmanın Toplumsal Nedenleri ve Etkileri

Toplumda paylaşılan değerler, istenen davranışları ve görüş birliğini (consensus) temsil eder. Bireylerin yaşadıkları topluma ahlaki bağlılığını ifade eder dolayısıyla değer toplumu anlamada önemli bir unsurdur (Wallace & Wolf, 2012, s. 44). Toplumsal yapıda ahlaki değerler bir bütün toplumsal ilişkiler ağı içerisinde varlığını sürdürür. Bu doğal bir ilişki ortamı ve kendini üreten bir davranışsal ekosistemdir. Kendi içinde tutarlı bu yapı temel prensipler çevresinde örülül ahlaki ödevler ve erdemli yaşam algısıyla varlığını sürdürür. Toplumun ortak dayanışma alanları gündelik yaşamın bütün anına yayılmıştır ve tüm tutumlar bu yönde şekillenmiştir. Böylesine bütüncül ve güçlü bir yapıda bile sapkın davranışlar elbette vardır ancak “parmakla gösterilecek konumdadır”. Yani toplumsal yaygınlık içermediği gibi normal dışı kabul edilir. Dolayısıyla bir toplum için ahlaki yozlaşmanın varlığından söz etmek için toplumun resmi (formel) ve resmi olmayan (informel) davranışlarının tamamında düzenlilik, ölçü, anlamlılık ve sınırlara odaklanmak gerekmektedir.

Bu unsurların önemsenmez hale gelmesi, davranışları belirleme gücünü yitirmesi toplumsal bozulma belirtileridir. Peter Berger ve Thomas Luckmann yabancılaşmayı “anlamın kaybolması” olarak nitelerken ve toplumsal düzeyde kurulmuş bilgi sisteminin ayrılıp dağılması olarak ifade ederken vurgulamak istedikleri toplumda davranışları nitelikli olarak tanımlayan “doğruluk bilgisi” nin dönüşümüdür (Wallace & Wolf, 2012, s. 272). Sağlıklı bir toplumun üyeleri toplumun var olma sebebini ahlaki bir varoluş içerisinde tanımlar. Buradaki ahlakilik toplumun büyük çoğunluğunun onayladığı değer ve norm kalıplarıdır ve temelini gündelik hayatta yeniden üretilebilen adalet ve eşitlik ilkelerinden alır.

Toplumsal yapıda yolsuzlukları bireysel ölçekte önleyen genel kabul görmüş doğruluk bilgisini var eden ve yaşatan temel unsurlar, din, ahlak, hukuktur. Bu temel üzerinde idari yapının çalışma etiği ve eğitim sistemi biçimlenir. Böylece gelişen toplumsal bünyede kurulan toplumsal ilişkiler ağı belirli norm ve değerleri koruyan davranış standartları ortaya koyar. Sağlıklı toplum kendi içerisinde farklı kaynaklardan şekillenen kitlelere bölünmemiştir. Oysa bozulma sürecini uzun vadede hazırlayan toplumun kitlelere bölünmesidir. Genel normatif alanın oluşturduğu ortak bilinçten daha güçlü olan ayrılmış kitle bilinci farklı önemlilik hiyerarşileri oluşturarak kişilerin davranış standartlarını da farklılaştırır. Ahlaki kaynakla bilinçlenen bireyler arasında güçlü bağlar söz konusudur. Oysa çıkar ilişkilerininin ahlaki davranışları geçersiz göstermesi derin toplum bağlarını zayıflatır, kişiler birbirlerine norm, değer bağına aykırı adaletsiz ve eşitsiz davranış sergilemekten çekinmezler.

Sağlıklı toplumun önemlilik hiyerarşisi eğlence ve zevke dayalı, zenginlik gerektiren, başarı mitlerine dayalı yarışmacı ilişkilere göre dizayn edilmemiştir. Toplum uzaklaştırıcı sosyal unsurlar temelinde para, makam, unvan için yarışa sokularak kıskırtılmamıştır. Oysa bunların tam tersi toplumu bozulmaya doğru götüren ortamı hazırlar. Yolsuzluğun yaygınlaşması sözünü ettiğimiz sistemin zayıflamasıyla mümkündür. Yaygınlaşan yolsuzluk zaten zayıflayan sistemin bozulma sürecini hızlandırıcı etki yapar.

Bir taraftan sosyal hizmetler, insan hakları, destek mekanizmaları, halkla ilişkiler uygulamalarıyla sosyal devlet anlayışı resmi bir görev alanına indirgenirken toplumun elindeki dayanışma ilişkilerini inşa etme inisiyatifi de alınmıştır. Her geçen gün artan yönetsel uygulama ve hizmet uygulamaları ve çalışma koşulları toplumu mutlu etmek yerine stresi artırmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik sorunlarıyla birleşen iş stresi toplumun bireylerini gelenekleri sürdürecektir ilişki kodlarının gereklerini yerine getiremeyecek kadar yorgun düşürmüştür. Devletlerarası yarışmanın iç unsurları olarak her geçen gün daha çok yorulan toplumlar bu tükenmişlik durumuyla eş zamanlı olarak kazandıklarından fazla tüketmek için her an reklam seanslarıyla kıskırtılmıştır. Sonuç olarak yolsuzluğun toplumlarda yaygınlaşmasını anlamak için bu önemli değişkenlerle birlikte konuyu yorumlamak gerekmektedir. Bu

anlamda yolsuzluk bozulmuş bir toplumun aynası olduğu kadar ve aynı zamanda toplumsal bozulmayı hızlandıran bir unsurdur.

Toplumsal hareketlilikte sosyal eylemler toplumsal bütünleşmeyi ve dengeyi sağlayıcı nitelikte olmadıkları oranda toplumun hastalıklı (patolojik) bir durumda olduğu söylenebilir. Bilinçli bir toplum her bir bireyinin belirli bir bilinç düzeyinde ve formunda olmasıyla ortaya çıkar. Burada söz konusu olan insana özgü kendilik bilincidir (Giddens, 2008, s. 201). Toplumsal davranışın temel niteliği de kişinin toplumsallaşma sürecinde elde ettiği bilinçle yapılmış olmasıdır. Bilinç belirli, kanaat ve yargıların toplamıdır. Doyasıyla bireyde toplumsal katılım için harcadığı emeğin, özenin ve normlara uymak için gösterdiği kendini kontrol etme çabasının bir karşılığının olması gerektiği kanaati bilinçli davranışın ayrılmaz bir parçasıdır. Bireyin toplumsal hareketliği içerisinde belirli imkân ve fırsatlarda yolsuzluktan kaynaklanan haksızlığa uğradığı veya böyle yaygın bir davranışın varlığı yönünde kanaat geliştirmesi durumunda bilinci yaralanır. Bireylerin yaralı bilinci zamanla toplumsal sistemde yönetim karşıtı bir tutum oluşturabileceği gibi norm dışı davranışı benimseyen bir tavır veya tutuma da yol açabilir. Zamanla bu olumsuz durum toplumda yaygınlaşarak anomik süreçleri destekleyici boyuta ulaşabilir.

Görev sorumluluk ve bilincinde olan çalışanların yasaya uygun davranışın önemini kavramış olarak yetkilerini kullanması için dürüstlük döngüsünün sağlıklı çalışması gereklidir. Yani yetki sahibi bireyin, aileden çalışma hayatına kadar geçen sosyalleşme sürecinde normatif davranışın karşılığının alındığı bir kültür içerisinde yetişmiş olması gerekir. Yasal düzenlemelerin görev alanlarında süreklilik arz eden etkisi görev dışı gayri resmi ilişkiler alanından beslenir. Yani resmi ve resmi olmayan sosyal alanlar birbirlerini etkileyecek bir bütünlük içerisinde hareket ederler. Bu çerçeveden bakıldığında dürüstlüğü hak ettiği davranışsal karşılığı bulması, başarının ödüllendirilmesinden daha önemlidir (Friedrich, 2002, s. 10).

Yarışmacı bir toplumda birbirinden uzaklaşmış bireylerin başarılarının ödüllendirilmesi birçok haksızlığı, adaletsizliği, norm ve değer aşınmasını örtülüyorsu bu anomik toplumun göstergesidir. Böylesi bir toplumsal yapı bize sosyolojik bir açılımı da sunar. Anomik yapı hiçbir zaman tüm sosyal ilişkilerin bozulduğu, insanların birbirini her an dışladığı, toplumsal kurumların dağıldığı bir tabloyu ifade etmez. Toplumda gelişmeler böyle dramatik tablolar biçiminde nadiren ortaya çıkar. Aslında her şeyin yolunda gidiyor gibi gösterildiği, propaganda ve iletişim tekniklerinin toplumları paralize ettiği, bilinç bulanıklığı oluşturduğu bir gündelik akış içerisinde yolsuzluk yapmaya müsait olma hali anomik durumun kendisidir. Toplumun koruması ve hizmet sunması gereken kamu hizmet alanlarında ortaya çıkan yolsuzluk, yaygın bozulma eğilimine yol açar. Böylece norm dışı davranışlar daha fazla aktörü kapsayacak, giderek daha çeşitli yolsuzluk biçimleriyle kendini göstererek genel tutum ve davranış kalıpları içerisinde yerleşecektir (Friedrich, 2002, s. 15).

İnsan kaynağı sosyal sistemin önemli bir belirleyicisidir ve aynı zamanda önceden onun tarafından belirlenir. Endüstriyel ve post-endüstriyel ekonominin kilit unsuru haline gelmiştir ve ülkenin yenilikçi dünyadaki konumunu en çok belirleyen kaynaktır. İnsan sermayesine doğrudan veya dolaylı olarak zarar verecek tüm eylemler toplumun sağlıklı yapısı ve geleceği için birer tehdittir. Yolsuzlukların toplum üzerinde uzun vadede oluşturacağı kültürel ve ahlaki bozulma insan kaynağının niteliğini bozacak etkiler yapar (Popovaa & Podolyakinaa, 2014, s. 728).

Kamu hizmet alanlarında ortaya çıkan yolsuzlukların artması ve yeterli önlemlerin alınmaması toplumun her kesiminde norm ve değere bağlılık duygularını azaltarak suçu meşru hissettirmektedir. Çünkü topluma hizmet veren ve hukuka uygunluğu temsil eden yönetsel yapıların bozulması toplumda güven duygusunu sarsmakta ve kötü model oluşturmaktadır. Yolsuzlukların toplumda yol açtığı olumsuz sonuçların başında güven kaybı ve adaletsizlik algısının yerleşmesi gelmektedir. Güven kaybı sistemin yasayı ve adaleti temsil eden kurumlarına güvenin azalmasıyla birlikte oluşturulan güvensiz piyasa ve kurumsal ilişkiler sonucunda insanların ve grupların birbirine olan güven azalmasıyla bir arada gelişir. Bu ortamda giderek toplumda hâkim olan standart davranıştan sapmalar görülür Yolsuzluk toplumun her düzeyine yayılır norm ve değer sisteminin oluşturduğu normatif tutumun yerini yaygın yolsuzluk eğilimi alır. Yolsuzluk bir davranış standardı olarak algılanır, toplumun varlığının doğal

biçimi haline gelir, insanların davranışlarında yolsuzluk eğilimli klişeler ortaya çıkar. Yolsuzluk eylemlerinin yol açtığı olumsuz gelişmelerin varacağı son nokta suç oranının hızlı artışı, toplumun bireyleri arasında bağlılık duygusunun zayıflaması, bencil ve bireysel eylemlerin normalleşmesi, iş kalitesinin düşmesi, toplumsal stres ve beliren isyancı davranışlardır. (Popovaa & Podolyakinaa, 2014, s. 727).

Yolsuzluk, dünya toplumlarının birçoğunda kamu hizmetlerinde ve yönetimde yaygın bir sorundur. Ancak ekonomik olarak gelişmiş sistemlerde, yolsuzluk genellikle belirli konumdaki kişiler tarafından risksiz ve karlı bir eylem olarak görülmez. Çünkü caydırıcı sistemsel önlemler yanında, yerleşik bir çalışma ahlakı ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin etkili işleyişi söz konusudur. Dolayısıyla böyle toplumlarda yolsuzluğun yayılması ve adaletsizlik duygusunun artması engellenir. Bazı ülkelerde ise normlar ve değerler, yolsuzluğun yaygınlaşmasını engelleyecek kadar güçlüdür. Bu toplumlar, geleneksel yapılarıyla gerçekten sağlamdır. Eğitim düzeyi düşük toplumlarda ise yolsuzluk olaylarının yaygınlığı, bu etkenin önemini vurgular. Ayrıca, sivil toplum örgütlenmelerinin olgunlaşmamış olması da yolsuzluğun yaygın biçimde var olmasına yol açan bir etkidir (Tarhan, Gençkaya, Ergül, Özsemerci & Özbaran, 2006, s. 50).

Yolsuzluğun, gençlerin yaşamları üzerinde yıkıcı etkileri her zaman için gözlemlenmiştir. Eğitim ve sağlık gibi gençlerin gelişimi için gerekli olan kaynaklara erişim eksikliğine yol açabilir. Ayrıca, ekonomik fırsatlar söz konusu olduğunda dengesiz bir oyun alanı yaratarak, dezavantajlı geçmişlere sahip veya sınırlı finansal kaynaklara sahip gençlerin hayatta başarılı olmalarını zorlaştırıyor.

Yolsuzluk gençler öncelikle devlet kurumlarına ve süreçlerine olan güvenleri üzerinde kalıcı olumsuz etki bırakmaktadır. Gençler politikacıların yolsuzluğa bulaştığını veya rüşvet planlarından yararlandığını gördüklerinde, sistemin bütüncül eleştirisine giderek kaygı ve umutsuzluk yaşamaktadırlar. Uyumlu ve verimli bir birey olma idealinden uzaklaştırmakta, bazı gençlerde suça yönelme eğilimini artırıcı etki yapmaktadır.

Son olarak, başarının meritokrasiden çok nepotizm ve oportünizmin hâkim olduğu bir ortamda uzun vadede toplumun norm ve değer bağlılığı zedelenecek, bireysel nitelikte bozulmalar görülecektir. Meşru hedeflere ulaşmak için ne kadar çaba sarf ederlerse etsinler, merdivenin yukarısındakiler tarafından işletilen kayırmacılık veya himaye ağları nedeniyle her zaman daha fazla fayda sağlayan başka birinin olacağını hisseden gençler arasında çalışma disiplini bozulacaktır. Nihayetinde, güçlü müttefikleri olmayanlar, bağlantıları olan akranlarına kıyasla kendilerini dezavantajlı durumda bulacaklardır. Toplumsal yapılarda böylesi travmaların etkileri kısa sürede giderilemeyeceği için yolsuzlukla mücadele önlemleri uygulandıktan sonra bile nesiller arasındaki yoksulluk döngüleri uzun yıllar devam edebilecek ve sağlıklı dikey sosyal hareketliliğin oluşması zaman alacaktır.

Gençlerin güçlü rehberliğe, mentorluk programlarına ve eşit fırsatlara ihtiyacı vardır. Böylece tüm sesler duyulabilir ve siyasi etki nedeniyle yaratılan herhangi bir önyargıya bakılmaksızın eşit şekilde değerlendirilirler. Böylece, yolsuzluklardan kaynaklanan herhangi bir olumsuz etki olmaksızın daha iyi bir gelecek nesil oluşturulabilir.

Tüm bunlarla beraber, yönetim tarafından alınan tedbirler ile ilgili ciddi adımların atıldığı, genç neslin temel ihtiyaçlarını karşılayacağı bir ortama doğru yaklaşıldığında olumlu sonuçlar elde edilecektir. Öncelikle eğitimi destekleyici politikalar uygulayarak, halka şeffaf bir ortam sunularak değişen koşullara normatif ve etik uyum sağlanmış olacaktır.

Kamu Kurumlarında Yolsuzlukla İlgili Alınabilecek Sosyal Önlemler

Yolsuzluk sosyolojik açıdan kültürel bir sorun veya toplu eylem sorunu olarak görülebilir. Yolsuzluk, bir yaşam gerçeği olmaktan çıkıp bir yaşam biçimi haline gelecek kadar gelişebilir. Bu durumda, çok az kişi yolsuzlukla mücadele etmekle ilgilenecek ve bunun yerine yolsuzluktan fayda sağlamaya çalışacaktır. “Yozaşmış davranış beklenen davranış olduğu sürece, hem yetkilendirilmiş, görev başındaki çalışanlar hem de potansiyel olarak bu statülere gelmeye hazırlananlar olmak üzere herkesin

yozaşmış şekilde hareket etmesi beklenmelidir” Yolsuzlukla mücadele taktiklerinin tasarımı bu nedenle belirli sosyal ve kültürel koşulları dikkate alınmalıdır (Persson, Rothstein & Teorell, 2013, ss. 456-457).

Yolsuzlukla mücadelede pratik ve çok çabuk etki gösterebilecek ve sonuç alınabilecek önlemler daha iyi sonuçlar vermektedir. Bu anlamda kamunun bilgilendirmesine yönelik yöntemlerin yolsuzlukla mücadelede etkili olduğu söylenebilir Dolayısıyla Kamu yönetiminin bozulmasının yasal yollardan ve vatandaş bilinciyle önüne geçilmesi gerekmektedir. İdari yolsuzluk artma eğilimindeyse, bu, kamusal yaşamın üretken ve sosyal süreçlerin şeffaf veya verimli olacağına garantisinin olmadığı anlamına gelir; bu da ekonomik, politik ve sosyal sistemin performansının düşük olmasına yol açar (Ray & Kaufmann, 1998, s. 10).

Yolsuzluğun çocukluk ve ergenlik döneminden itibaren önlenmesine yönelik programların okullar ve üniversiteler düzeyinde yürütülmesi çok önemlidir. Bu programların bir yandan başarılı bir modelin yeniden geçerlilik kazanmasına, diğer yandan da gelecekte kolektif bilinci etkileyecek farklı bir bilince etkisi olacaktır. Bütün bunlar sonuç olarak yeni etik değerler üretecektir.

Bir strateji olarak önleme, riski veya hasarı azaltmak için önceden yapılan eylemler, alınan önlemleri ve hükümleri içerir. Yolsuzluğun önlenmesine rehberlik eden uluslararası beyanlar ve standartlar gibi çeşitli yönergeler bulunmaktadır (DiPietro, 2011, s. 122). Ancak ekonomik suç olasılığının daha yüksek olduğu bağlamlarda çalışan kurum ve gruplar düzeyinde, ekonomik ve mali suçla mücadele ve yolsuzlukla mücadeleye katkı sağlayabilecek, uygulaması nispeten basit olan bir dizi eylem bulunmaktadır.

Önlemeye yönelik etkinliklerden birincisi "önleme eğitimi" dir. Önleme eğitimi, şimdiye kadar önleyici bir bakış açısıyla değil, yolsuzlukla mücadele amacıyla tepkisel olarak çalışıldı düşüncesinden ortaya çıkan bir kategoridir ve sorunu bir eğitim alanı olarak ele alır. Bu kategoride, çocukluk, ergenlik ve erken yetişkinlik döneminde eğitim, adli polisin daha iyi seçilmesi ve yetiştirilmesi, kolektif yapmacılık konusunda farkındalık yaratılması, etik değerlerin, sosyal sorumluluğun medyadan kurtarılması ve başarı modelinin yeniden geçerli kılınması gibi önlemler vardır.

Yolsuzluğun olumsuz yönleri ve mücadele gerekliliği okullarda öğretildiği ve aşılandığı için sorun toplumda, zamanla yok olma eğiliminde olacak veya önemli ölçüde azalacaktır. Eğitim sistemlerinin değerlere ve etiğe dayalı eğitim geliştirdiği ülkelerde (Finlandiya), yolsuzluk asgari düzeydedir, çünkü vatandaşların bunu yalnızca ülke üzerinde ciddi bir olumsuz etki yaratan şüpheli bir eylem olarak algılaması ve içselleştirmesi sağlanmıştır (DiPietro, 2011, s. 130).

Lisans düzeyinde tüm mesleklerin etik kuralları vardır, lisansüstü eğitimde etik dersleri verilir, ancak bu bilgiler uygulamaya konmaya çalışıldığında başarısızlıklar ortaya çıkar. Çünkü öğrenmenin bilgi aktarımı dışında gerçekleşme şekli de önemlidir. Öğrenme, etik derslerini almaktan çok daha fazlasıdır. Toplumsal yapının bütüncüllüğü içerisinde yolsuzlukların kamuda doğrudan veya dolaylı olarak ortaya çıkardığı sonuçlar örnekleriyle ve tüm açıklığıyla aktarılmalı, gerektiğinde en yakın ispatlanmış örnekler açıkça dile getirilerek sorun ortaya konmalıdır. Yöntem sadece eğitsel anlamda bir bilgi aktarımı değil araştırma ve analize dayalı bulguların ortaya konmasıdır. Toplumda yolsuzlukla mücadele bilincinin yerleşmesi için devamlılık arz eden bir farkındalık gündemi oluşturulmalıdır (Bautista, 2017, s. 32).

Yolsuzluğun kontrol altına alınabilmesi ve durdurulabilmesi için, önlenmesine yönelik çeşitli unsurların bulunması, yani sorunun köküne inilmesi gerekmektedir. Yolsuzluk eylemleri, insanların zihinlerinde, onları yapmaktan alıkoyan frenlerin bulunmadığı durumlarda davranışlarında ortaya çıkar. Bir kişinin yolsuzluk eylemlerini gerçekleştirmesini engelleyebilecek frenler, sahip oldukları ilke ve değerlerdir. Bu ilke ve değerler farkındalık yaratır. Bilinç, bireyin sorumluluk almasını ve dolayısıyla belirli bir davranış biçimine sahip olmasını sağlar. Uygun davranış, sağlıklı bir eğitimle ilişkilidir. Kişinin zihninde eğitim, ilke ve değerler olmayınca yerini cehalete bırakır. Cehalet, anti-değerlerin ve yozaşmış uygulamaların üreme alanıdır. Cehalet diyarı, insanın en çılgınca ve en sapkın eylemleri için verimli bir zemindir. Etik bu cehaleti hedef alır, bu yüzden yolsuzluğu zayıflatmanın anahtarıdır (Bautista, 2017, s. 34).

Takip edilecek eğitim stratejisinin temelinde yatan bir diğer amaç ise "kolektif duygulanım konusunda farkındalık yaratma" olarak adlandırılan bir değişkendir. Bu stratejinin diğer bileşenleri, kolektif farkındalık yaratmaya ve bunun üstesinden gelmenin yollarını sağlamaya yönelik açık ve kararlı bir siyasi irade, faillere yönelik yaptırımlar, vatandaşları yolsuzluk sistemlerinin teşhisine dahil etme, kamu kurumları ve özel kurumların "kırılganlık değerlendirmesi" yoluyla önleme ve reform teşvikleri sunmadır (Cediel, 2019, s. 87).

Yolsuzlukla mücadelede bir diğer değişken ise "başarı modelinin yeniden doğrulanması"dır. Bireycilik düzeyi ve ekonomik başarı arzusu, amaca ulaşmanın yolu dikkate alınmaksızın, toplumun, vatandaşların başkalarını tanımadığı bir gerçeklik yaratmasına yol açmıştır. Bu noktada tarihsel süreçler önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin savaş gibi diğer süreçler, bireysel arzuların hâkim olduğu tahayyülleri güçlendirmiş, bu da öteki hakkında düşünme ilgisini zayıflatmıştır. Yolsuzluğa bulaşmış kişilerin etik değerleri ve sosyal sorumlulukları yoktur, çıkarları yalnızca zenginlik biriktirme arzuları tarafından yönlendirilir ve çoğu zaman toplumsal vicdandan yoksundurlar. Toplumsal çıkarlar yerine yalnızca kendi kişisel refahlarıyla ilgilenen insanlardır (Cediel, 2019, s. 82).

Yolsuzluğun önlenmesiyle ilgili olan bir diğer değişken ise medyanın sosyal sorumluluğudur. Medya tarafından normalleştirilen yolsuzluğun sorunlarından biri, istemeden de olsa devam eden durumdan sorumlu olmalarıdır, çünkü yolsuzluk, normalleştirilebilen sapma eylemleri arasındadır. Bir diğer husus da suçlulara karşı çok sert cezaların verildiğinin kamuoyuna medya yayınlarıyla duyurulmaması veya yeteri kadar vurgulanmaması sebebiyle toplumsal norm ve değerlerden sapan davranışların gerektiği gibi cezalandırılmadığı izlenimine kapılabilmekte böylece bilgi eksikliğinden kaynaklanan kamu vicdanının zedelenmesi söz konusu olabilmektedir. Bu sebeplerden dolayı konuyla ilgili tolerans oluşturulması, hatta hoş karşılanması hızla ve keskin biçimde tepkilerin geliştirilmemesi sonucu ortaya çıkabilir. Hem hükümetlerin hem de medyanın iş birliği içinde suç eğilimi olanları caydıracak, korkutacak yaklaşımı önemlidir. Bu yönde kamuoyu oluşturmak gündemde tutma teknikleriyle ilgilidir. Amaç yolsuzluk konularını hoş karşılamayan, şiddetli tepki veren bir yurttaş bilincinin geliştirilmesi olmalıdır. Basın özgürlüğü, yolsuzlukla mücadele normlarının yayılmasında rol oynamanın yanı sıra, yolsuzluk yapan davranışlar nedeniyle kamuoyu önünde utandırılmanın sosyal maliyetini artırmada da rol oynamaktadır (Gregory & Hicks, 1999, s. 42).

Gazete, dergi ve internet medyasının temel sorumlulukları arasında yolsuzlukla mücadele amaçlı yayın aktarım biçimi, süresi ve dili bir devlet ve medya sektörü arasında yönerge ve ortak görüş çerçevesinde ortaya konmalıdır. Konu medyanın sorumlulukları arasında tanımlanmalı yeni yöntemlerle güncellenmelidir. Yolsuzluklara tamamen etik tarafsızlık ve ilkeli tutumla yaklaşılmalıdır. Devlet ve özel kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen belirli önleme eylemleri çerçevesinde iyi davranış araçlarının oluşturulmasıyla ilgili olarak, olası bir dolandırıcılık veya yolsuzluk durumu ortaya çıktığında insanların karar vermesine olanak tanıyan etik kurallar yani davranış kuralları vardır. Bu yönergeler şirketin gerçekliğiyle uyumlu olmalı ve sürekli güncellenmeli ve hatta kuruluşun değerlerini yapılandırması ve sağlamlaştırması gereken kurumsal yönetimle yakından bağlantılı olmalıdır (Gregory & Hicks, 1999, s. 44).

Üst düzey yöneticilerin ve çalışan personelin, yerleşik operasyonların uygun şekilde geliştirilmesi için oluşturulan yönergeler ve dolayısıyla kuruluşun davranış ilkeleri tarafından oluşturulan bir arada yaşama kurallarına uyması gerektiğine dikkat çekilmesi önemlidir. Bu kurallar, kuruluşun her üyesinin yerine getireceği belirlenmiş hedeflere ulaşılmasını sağlamaktadır. Böylece tanımlanmış sorumluluk çizgileri oluşturularak kurumlar içinde ortaya çıkabilecek etik dışı eylemlere yönelik eğilimlerin şekillenmesi önlenmiş olacaktır. Bu noktada yolsuzluğun olabileceği ön görülen kurumsal yapılar içerisinde etik kontrol birimlerinin kurulması ve devamlı etkin faaliyet içinde olması sağlanabilir. Sözü ettiğimiz kamu kurumu bünyesinde önleme, yani önleme politikalarının uygulanması, gerçek yolsuzlukla mücadele politikaları yani bunların kamu kurumu içerisinde bir birime ve yolsuzlukla mücadele danışmanına sahip olması anlamına gelmektedir. Böylece konuyla ilgili eğitim ve kalıcı tavsiyelerin güncellenmesi sağlanacaktır (Reyes, 2017, s. 28).

İyi davranış araçlarının ve kalıcı tavsiye eylemlerinin oluşturulması, yolsuzluğun önlenmesine yönelik bir kamu politikası tarafından desteklenmelidir. Navarro'ya (2018, s. 4) göre kamu politikası, herhangi bir kamu işlevinin yerine getirilmesi için ahlaki temeli oluşturması gereken şeyleri ve özellikle iki temel değeri güçlendirmeye odaklanacaktır; dürüstlük ve şeffaflık.

Uyum temelli yaklaşım, yolsuzluğu kontrol etmenin ve önlemenin başlıca yolu olarak iyi hazırlanmış yasalara ve yasal ve disiplin yaptırımlarına veya bunların caydırıcı etkilerine dayanır. Buna göre, devlet kurumlarının ve bireysel yetkililerin faaliyetlerini yönlendirmek ve kısıtlamak için düzenlemeler, kurallar, davranış kuralları ve cezalar kullanılmalıdır. İnsanların değerleri ve dürüstlükleri sayesinde “doğru olanı yapmak” yerine “işini doğru yapmak” için uygun prosedürleri izlemeleri beklenir (Gregory & Hicks, 1999, s. 45).

Yolsuzluk, kurallara uygunluk yoluyla kontrol altına alınabilir, ancak aşağıdaki kurallara uyulması, bütünlüğü mutlaka artırmaz ve gelecekteki yolsuzluk olaylarının önlenebileceğinin garantisi yoktur. Yolsuzluğun önlenmesi, uygun ahlaki değerlerin aşılması, kurumsallaştırılması ve içselleştirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Yolsuzluk, yargı sisteminin etkisizleşmesine ve adalete olan güvenin kaybolmasına yol açmaktadır. Bu faktörler, piyasaların etkin işleyişi, kalkınma düzeyleri ve yatırım kalitesi için temel faktörler olan sözleşmelere uyumu ve mülkiyet haklarının korunmasını (ülkenin kendi kalkınma düzeyi için beklenenin çok altında olduğu) zayıflatır. Bu anlamda, ceza olasılığını artıran ve yolsuzluk eylemlerinin etkin kontrolünü sağlayan etkili adalet esastır (Gregory & Hicks, 1999, s. 47).

Bu durumlara bazen yargı mensuplarının, rüşvet veya baskı yoluyla adli sorumluluklardan kaçması da sebep olabilmektedir. Farklı bireylere uygulanan adli muamelede eşitlik göz önüne alındığında, yolsuzluğa bulaşmış kişiler örnek teşkil edecek cezalar almamakta ve işlenen suçların hiçbir sonucu bulunmamaktadır. Bu da rüşvetin temelini oluşturmaktadır. Yolsuzluğun yol açtığı kurumların meşruiyet kaybı, bireylerin resmi kurumsal yapıdan uzaklaşmasına yol açmaktadır. Kurumlara duyulan güvenin kaybı, yolsuzluk olgusunun kendisine karşı teslimiyete yol açabilir. Yolsuzluğun gündelik bir olay olarak algılanması, bunun haberleştirilmesini ve sosyal yaptırımı caydırarak bir kısır döngüyü teşvik etmektedir (Reyes, 2017, s. 30).

Bu sebeple yolsuzluğu önlemeyi amaçlayan eylemlerle ilişkili diğer faktörler, yargı aygıtının güçlendirilmesi, daha titiz savcılarının görevlendirilmesi ve insanlara uygulanan adli muamelede eşitlik. Eşitliğin, saygının, değerlerin ve organizasyondaki tüm insanlara eşit davranma gelişebilir veya birçok yolsuzluk eylemini önlemeye yardımcı olabilir. Siyasi topluluğun ve devlet kurumlarının sağlığı açısından, anti-değerlere dayalı davranışlarda bulunan tüm kamu görevlilerinin tespit edilmesi, yaptırımı tabi tutulması ve durum gerektirdiğinde kamu sektöründen ihraç edilmesi önemlidir. Yolsuzluk davranışları, örnek olacak şekilde düzeltilip cezalandırılarak cezasızlığın yaygınlaşması önlenmektedir (Bautista, 2017, s. 37). Ancak bozulma aşamasındaki toplumlarda bu tavır aşırı ilkelilik veya “işgüzarlık” olarak düşünülebilir. Ancak kararlılıkla yargıda ilkeli yaklaşımı canlı ve ön planda tutma yönündeki normatif kültürü devamlı kılmakla sorunun üstesinden gelinebilir.

Yolsuzlukla ilgili olarak alınabilecek bir diğer önlem, sosyal olmaktan çok teknik ve etkili olabilecek niteliktedir. Burada söz konusu olan yolsuzluk konusunda kurumların risk haritalamasının yapılması ve kontrollerin bu haritaya göre derecelendirilmesidir. Bazen dış danışmanlar çifte masraf gibi görünebilir, ancak kurum içinde olan bir kişi her şeyi kurumsal işleyişin günlük akışını zihninde normalleştirebilir. Oysa dıştan gözlem yapan bir denetmen ilişkilerdeki kural dışı durumları veya disiplinsizlikleri çok açık biçimde görebilir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus denetleyenlerin de başka bir sistem tarafından rızaları dahilinde sürekli denetlenmeleridir. Ayrıca açık denetim dışında yolsuzluk risk oranı yüksek kurumlarda kurum içinde görev yapan gizli denetmenlerle caydırıcılık üst düzeyde gerçekleştirilmiş olacaktır.

Sonuç

Bu çalışmada, toplumsal norm ve değer yapısı ile kamu kurumlarındaki yolsuzlukların toplumsal yapıyla olan etkileşimleri ve alınabilecek önlemler incelendi. Bu amaçla, yolsuzluğun tanımı, türleri, nedenleri ve sonuçları ele alındı. Yolsuzluğun toplumsal norm ve değer yapısıyla nasıl ilişkili olduğu, hangi faktörlerin yolsuzluğu artırdığı veya azalttığı, yolsuzluğun toplumsal yapı üzerindeki etkileri ve yolsuzlukla mücadele için hangi stratejilerin uygulanabileceği tartışıldı. Çalışmada hem teorik hem de pratik açıdan çeşitli kaynaklardan yararlanılarak, yolsuzluk olgusu toplumsal bir perspektiften analiz edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda, toplumsal norm ve değer yapısı ile kamu kurumlarındaki yolsuzlukların toplumsal yapıyla olan etkileşimlerinin karmaşık ve çok yönlü olduğu görülmüştür. Yolsuzluk, hem toplumsal norm ve değer niteliğini hem de toplumsal yapıyı etkileyen ve ondan etkilenen bir olgudur. Yolsuzluk, toplumsal norm ve değer yapısının bozulmasına, toplumsal güvenin azalmasına, toplumsal adaletin zedelenmesine, toplumsal eşitsizliğin artmasına, toplumsal refahın düşmesine ve toplumsal barışın tehlikeye girmesine neden olabilir.

Çalışmada, kamu ve özel kuruluşlarda yolsuzluğun önlenmesine yönelik uygulamalara ilişkin değişkenlere bölünmüş unsurlar üzerinde durulmuştur; bunlar, önleme eğitimi ve önleme için belirli eylemler olarak adlandırılan uygulamaların bir parçasıdır. Yolsuzlukla mücadele etmek için, alınabilecek önlemler yasal, kurumsal, eğitsel ve kültürel önlemler olmak üzere dört ana başlık altında sınıflandırılmıştır.

Yasal önlemler, yolsuzluğu önlemek, tespit etmek, soruşturmak ve cezalandırmak için yasal çerçevenin güçlendirilmesini, yasal boşlukların kapatılmasını, yasal denetimin artırılmasını ve yasal uyumun sağlanmasını içerir. Kurumsal önlemler, kamu kurumlarının şeffaflığını, hesap verebilirliğini, etkinliğini ve etkililiğini artırmayı, kurumsal kapasiteyi geliştirmeyi, kurumsal etik standartlarını yükseltmeyi ve kurumsal kültürü değiştirmeyi amaçlar. Kültürel önlemler, toplumsal norm ve değer yapısını iyileştirmeyi, toplumsal güveni artırmayı, toplumsal adaleti sağlamayı, toplumsal eşitsizliği azaltmayı, toplumsal refahı yükseltmeyi ve toplumsal barışı korumayı amaçlar. Eğitsel önlemler, yolsuzlukla ilgili farkındalığı, bilinci ve duyarlılığı artırmayı, yolsuzlukla ilgili eğitim ve öğretim faaliyetlerini yaygınlaştırmayı, yolsuzlukla ilgili araştırma ve yayınları desteklemeyi ve yolsuzlukla ilgili bilgi ve becerileri geliştirmeyi hedefler. Eğitsel önlemler, çocukluk, ergenlik ve erken yetişkinlik dönemindeki eğitim ağırlıklı olup, bunu başarılı modelin yeniden doğrulanması izlemektedir. Her ne kadar birbirleriyle ilişkili olsa da bu ikisi farklıdır, çünkü yaşamın ilk aşamalarında, mutlu olma hedefi olarak para kazanmak dışındaki değerlere odaklanan iyi bir eğitim, sonuç olarak yaşam için farklı bir başarı fikri üretecektir. Eğitim kapsamında adli polisin daha iyi seçilmesi ve eğitimi, konuyla ilgili çalışan araştırmacılar ve analistler, çalışma ekiplerinin eğitim ve öğretimine ayrılan kaynakların artırılması da önemlidir.

Bu önlemlerin uygulanması için kamu ve özel sektörün, sivil toplumun, medyanın, akademik camianın ve bireylerin işbirliği ve katılımı gerekmektedir. Yolsuzlukla mücadele, toplumsal bir sorumluluktur ve toplumsal bir çabadır. Bu mücadelede başarı, toplumsal norm ve değer yapısı ile kamu kurumlarındaki yolsuzlukların toplumsal yapıyla olan etkileşimlerinin doğru bir şekilde anlaşılmasına ve bu etkileşimleri olumlu yönde değiştirmeye bağlıdır.

Kaynakça

- Bautista, O. D. (2017). How to address corruption? A way to solve it through public ethics. *Direito UFMS Magazine*, 2(1), 25-38. DOI: <https://doi.org/10.21671/rdu.fms.v2i1.2744>
- Berkman, Ü. (1983). *Az gelişmiş ülkelerde kamu yönetiminde yolsuzluk ve rüşvet*. Ankara: TODAİE Yayını.
- Buscaglia, E. and Ratliff, W. (1997). Judicial reform in developing countries: The neglected priority. *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*, 550(1), 72-84.
- Cediel, F.D. (2019). *Perception of corruption in citizen oversight*. New York: University of Colombia.

- Cerna, L. (2013). *The nature of policy change and implementation: A review of different theoretical approaches*. Paris: OECD Publish.
- Coser, L. A. and Rosenberg, B. (1969). *Sociological theory*, New York: Macmillan.
- DiPietro, W. P. (2011). The corruption and the quality of auditing standards. *Asian Economic and Financial Review*, 1(3), 120-133.
- Durkheim, E. (2002). *Moral education* (E. K. Wilson & H. Schnurer Transl.). New York: Dover Publication.
- Emirbayer, M. (2003). Emile Durkheim: Sociologist of modernity. In M. Emirbayer (Ed.), *Emile Durkheim: Sociologist of modernity*, (ss. 1-28). New Jersey: Wiley-Blackwell Publishing.
- Friedrich, C. J. (2002). Corruption concepts in historical perspective. In A. J. Heidenheimer & M. Johnston (Eds.), *Political corruption: concepts and contexts*, (pp. 15-24). New Brunswick, NJ: Routledge.
- Giddens, A. (2008). *Ulus devlet ve şiddet* (C. Atay Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Gregory, R. and Hicks, C. (1999). Promoting public service integrity: A case for responsible accountability. *Australian Journal of Public Administration*, 58(4), 1-15.
- Güran, M. C. ve Tosun, M. U. (2003). Yolsuzlukla mücadele olgusu ve Türkiye açısından bir değerlendirme. *H. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 139-168.
- Harper, D. R. (t.y). Anomie. İçinde online etymology dictionary. Erişim Tarihi: 01.02.2024, <https://www.etymonline.com/search?q=Anomie>
- Hayek, F. A. (1996). *Hukuk, yasama ve özgürlük / cilt 1 kurallar ve düzen*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Merriam-Webster. (t.y). Anomie in Merriam-Webster.com. Erişim Tarihi: 01.02.2024, <https://www.dictionayr.com/browse/webster>
- Merton, R. K. (1938). Social structure and anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672-682.
- Merton, R. K. (1996). *On social structure and science*. Chicago: The Chicago University Press.
- Murdock, G. (2019). Cultures of calvinism in early modern Europe. (C. Gribben and G.Murdock Ed.). In *Calvinism of moral discipline*, (pp.186-205). New York: Oxford University Press.
- Müller, H. P. (1994). Social differentiation and organic solidarity: The division of labor revisited. *Sociological Forum*, 9(1), 73-86.
- Nair, M. S. and Salleh, R. (2015). Linking performance appraisal justice, trust and employee engagement: A conceptual framework. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 211, 1155-1162, New York: Routledge.
- Navarro, R. (2018). Public policy to confront administrative corruption in Cuba. *Law and Social Change*, 15(54), 1-21.
- Persson, A., Rothstein, B., and Teorell, J. (2013). Why anticorruption reforms fail systemic corruption as a collective action problem. *Governance*, 26(3), 449-471.
- Popovaa, Y. and Podolyakinaa, N. (2014). Pervasive impact of corruption on social system and economic growth. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 110, 727-737.
- Ray, C.W. and Kaufmann, D. (1998). Corruption and development. *Finance&Development*, 35(2), 7-10.
- Reyes, E. (2017). Corruption in the colombian state. *Dicta Men Libre*, 21, 29-36. DOI: <https://doi.org/10.18041/2619-4244/dl.21.3140> .
- Rose, J. and Heywood, P. (2013). Political science approaches to integrity and corruption. *Human Affairs*, 23(2), 148-159.
- Sağlam, M. (2018). Türkiye’de sosyoloji ve eğitim sosyolojisinin gelişimi (N. Avcı, Y. Erjem Ed.). *Eğitim Sosyolojisi* içinde (ss. 75-114). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Sağlam, M. (2019). Eğitimin sosyal ve kültürel temelleri (M. Şahin ve T. Aytaç Ed.). *Eğitime giriş* içinde (ss. 85-106). Ankara: Pegem Akademi.
- Sağlam, M. (2023). Türkiye’de eğitim ve toplumsal değişim (M. Sağlam, E. Çelik Ed.). *Eğitim sosyolojisi* içinde (ss. 243-266). Ankara: Vizetek Yayınevi.
- Tarhan, R. B., Gençkaya, Ö. F., Ergül, E., Özsemerci, K. ve Özbaran, H. (2006). Bir olgu olarak yolsuzluk: Nedenler, etkiler, çözüm önerileri. *Yolsuzlukla Mücadele: TBMM Raporu* Ankara: TEPAV.
- Thom, G. (1983). *The human nature of social discontent: alienation, anomie, ambivalence*. New Jersey: Rowman and Allanheld Publishing.

- Uberti, L. J. (2016). Can institutional reforms reduce corruption? Economic theory and patron client politics in developing countries. *Development and Change*, 47(2), 317-345.
- Vinod, H. D. (1999). Statistical analysis of corruption data and using the internet to reduce corruption. *Journal of Asian Economics*, 10(4), 591-603.
- Wallace, R. A. ve Wolf, A. (2012). *Çağdaş sosyoloji kuramları*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Weber, M. (1987). Legitimate authority and bureaucracy, *organization theory, selected readings*. New York: Penguin Books.
- Weder, B. (2002). Institutions, corruption and development and their ramifications for international cooperation in *UNU Millennium series*. Tokyo: United Nations University Press.
- World Bank. (2007). *Helping countries control corruption*. Washington: World Bank.
- Zhao, L. S. (2008). Anomie theory and crime in a transitional china. *International Criminal Justice Review*, 18(2), 137-157.

Etik Beyan: “Toplumsal Bozulmanın Yönetsel Parametreleri” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuştur. Ayrıca bu makale derleme türünde olduğundan Etik Kurul İzni gerektirmeyen çalışmalar içinde yer almaktadır. Karşılaşılacak tüm etik ihlallerde Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi Yayın Kurulu’nun hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun Sorumlu Yazara ait olduğunu ve bu çalışmanın herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim.